

**ISO 14001 als dereguleringsinstrument,
Initiator voor duurzame
ontwikkeling en basis voor EMAS**

Wetenschappelijk ondersteuningsprogramma
voor de normalisatie

deel II

Eindverslag

Federale Diensten voor
WETENSCHAPPELIJKE, TECHNISCHE
EN CULTURELE AANGELEGENHEDEN

ISO 14001 als dereguleringsinstrument, initiator voor duurzame ontwikkeling en basis voor EMAS

DR. M. DEMUYNCK

**coördinator milieu SECO en auditor BCCA
Belgisch vertegenwoordiger ISO/TC 207 & CEN PC7 "EMAS"**

**Wetenschappelijk Onderzoeksprogramma voor de Normalisatie, Project
NO/D6/016**

**Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele
Aangelegenheden**

Inhoudstafel

ISO 14001 als dereguleringsinstrument, initiator voor duurzame ontwikkeling en basis voor EMAS	1
<i>Dr. M. DEMUYNCK</i>	1
1. Situering en realisatie van het project.....	5
1.1 <i>Algemene inkadering</i>	5
1.2 <i>Concrete doelstellingen en hun invulling</i>	6
1.2.1 Kennisoverdracht inzake ISO 14001	6
1.2.2 Reële baten van ISO 14001	6
1.2.2.1 ISO 14001 als instrument voor "risk management"	6
1.2.2.2 ISO 14001 als dereguleringsinstrument	7
1.2.2.3 Interpretatie van ISO 14001	7
1.2.3 ISO 900X als basis voor ISO 14001	8
1.2.4 ISO 14001 promoten als eerste stap naar EMAS	8
1.3 <i>Medewerkers aan het project</i>	9
1.3.1 Projectleiding	9
1.3.2 Industriële deelnemers	9
1.3.3 Begeleidingscomité	11
1.4 <i>Gebruikte methodologie</i>	12
1.4.1 Groepsdiscussies	12
1.4.2 Gepersonaliseerde besprekingen	12
1.4.3 publicaties	13
2. Technisch Comité 207 (TC207) : Ontstaan, structuur en activiteiten	14
2.1 <i>Ontstaan van ISO/TC 207</i>	14
2.2 <i>Structuur van ISO/TC 207</i>	17
2.3 <i>De ISO normen inzake milieuzorg : een overzicht</i>	19
2.3.1 Normen voor milieuzorgsystemen (SC1)	19
2.3.3 Richtlijnen voor milieu-auditing en aanverwante milieustudies (SC2)	21
2.3.3 Richtlijnen voor milieu-etikettering (SC3)	26
2.3.4 Beoordeling van milieuprestaties (SC4)	27
2.3.5 Levenscyclusanalyse (SC5)	27
2.3.6 Terminologie (SC6)	28
3. ISO 14001 : randbemerkingen en zijn relatie tot andere systemen	31
3.1 <i>Ontstaan van ISO 14001</i>	31
3.2 <i>Waarom een milieuzorgsysteem invoeren? - ISO 14001 als instrument voor "risk management"</i>	33
3.2.1 Historiek milieuhinder	33
3.2.2 Kosten van een milieuzorgsysteem	34
3.2.3 Baten van een milieuzorgsysteem	34
3.2.3.1 Financiële voordelen	35
3.2.3.2 Marktpositie	36
3.2.3.3 Verbetering van de relaties met de overheid, eenvoudiger vergunningssysteem	36
3.2.3.4 Het "Risk Management" concept	37
3.3 <i>(EN) ISO 14001 als instrument in het kader van EMAS</i>	38
3.3.1 Het mandaat van de Commissie aan CEN	38
3.3.2 Samenwerking tussen ISO en CEN	39
3.3.3 De CEN norm en het lot van de nationale normen	39
3.3.4 Invulling van het CEN mandaat : het "bridging document"	40

3.4	<i>Verschillen tussen ISO 14001 en EMAS : Realiteit en/of illusie?</i>	42
3.4.1	Concurrentieel of complementair ?	42
3.4.2	Woordentwisten uit de weg geruimd.....	42
3.4.3	Verschil in optiek blijft	43
3.4.4	Overheid tegenover bedrijfswereld	44
3.4.4.1	Verbintenis tot wettelijke conformiteit	44
3.4.4.2	Waarde van wettelijke conformiteit.....	45
3.4.4.3	Toezicht op registratie/certificatie.....	45
3.4.5	De initiële milieuanalyse : een Amerikaanse struikelblok	46
3.4.6	Extrovert of introvert.....	47
3.5	<i>ISO 14001 en KMO's</i>	49
4.	Toelichting bij de eisen van ISO 14001	51
4.1	<i>Inleiding</i>	51
4.1.1	Interpretatie van ISO 14001	51
4.1.2	Waarom komt ISO 14001 zo vaag over ?	52
4.2	<i>Onderwerp en toepassingsgebied</i>	55
4.3	<i>Definities</i>	55
4.3.1	Milieu	55
4.3.2	Milieu-aspect en milieu-effect	57
4.3.3	Milieudoelstelling en milieutaakstelling	57
4.3.4	Milieuprestatie.....	59
4.3.5	Belanghebbende partij.....	59
4.4	<i>Milieuzorgsysteemeisen</i>	61
4.4.1	Algemene eisen	61
4.4.2	Het milieubeleid	63
4.4.3	Planning	65
4.4.3.1	Identificatie van de milieu-aspecten	65
4.4.3.2	Wettelijke en andere eisen	65
4.4.3.3	Doelstellingen en taakstellingen	67
4.4.3.4	Milieuzorgprogramma	69
4.4.4	Implementatie en uitvoering.....	71
4.4.4.1	Structuur en verantwoordelijkheid.....	71
4.4.4.2	Opleiding, bewustzijn en bekwaamheid	71
4.4.4.3	Communicatie	71
4.4.4.4	Documentatie van het milieuzorgsysteem	73
4.4.4.5	Documentenbeheer	75
4.4.4.6	Beheersing van de werkzaamheden	75
4.4.4.7	Voorbereid zijn en reageren op noodsituaties	77
4.4.5	Controle en corrigerende maatregelen	77
4.4.5.1	Monitoring en metingen.....	77
4.4.5.2	Afwijkingen en corrigerende en preventieve maatregelen.....	79
4.4.5.3	Registraties.....	79
4.4.5.4	Milieuzorgsysteemaudits	81
4.4.6	Beoordeling door de directie	81
5.	Ervaringen van de pilootbedrijven met ISO 14001	82
5.1	<i>Inleiding</i>	82
5.2	<i>Bedijfstructuur</i>	83
5.3	<i>Kosten-batenanalyse</i>	84
5.4	<i>Toepassingsdomein van het milieuzorgsysteem en het milieubeleid</i>	84
5.5	<i>Milieu-aspecten en -impacten</i>	84

5.6	<i>Wettelijke en andere eisen</i>	85
5.7	<i>Objectieven, doelstellingen en milieuprogramma</i>	85
5.8	<i>structuur en verantwoordelijkheid</i>	86
5.9	<i>opleiding, sensibilisatie en bekwaamheid</i>	86
5.10	<i>communicatie</i>	86
5.11	<i>operationele controle</i>	87
5.12	<i>Normale en abnormale werking en noodsituaties</i>	87
5.13	<i>Milieu en Veiligheid</i>	87
5.14	<i>Interne Audits</i>	88
5.15	<i>Consulting</i>	88
5.16	<i>Rol van een milieuzorgsysteem</i>	88
6.	Besluit	89
7.	Referenties	92
8.	Niet technische samenvatting	93

Lijst van de Figuren

Structuur van ISO/TC 207 Milieuzorg.....	16
Structuur van ISO/TC 207/SC1 Milieuzorgsystemen.....	18
Het SAGE voorstel voor auditnormen.....	20
Structuur van ISO/TC 207/SC2 Milieuaudits en aanverwante milieustudies.....	22
Systeemaudit versus compliance audit.....	24
Ontstaan van de ISO 14001.....	30
Historiek milieuhinder.....	32
Het aantal bedrijven met een ISO 14001/EMAS certificaat in de wereld.....	48
Sleutelementen van een milieuzorgsysteem.....	60

1. Situering en realisatie van het project

1.1 ALGEMENE INKADERING

Het huidig onderzoeksproject kadert in het "Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Normalisatie" dat op de Ministerraad van 17 december 1993 werd goedgekeurd.

Milieuzorg wordt de laatste jaren hoe langer hoe meer aanvaard als gestructureerd preventiemiddel om de milieu-effecten van een organisatie binnen aanvaardbare grenzen te houden, als instrument om een aantal milieudoelstellingen te realiseren waaronder continue verbetering van de milieuprestaties en een duurzame industriële ontwikkeling.

In navolging van de succesvolle ISO 9000 normen werd door de Britse Standaardorganisatie in 1992 de BS7750 norm voor milieuzorgsystemen uitgebracht, kort daarop in juni 1993 gevolgd door de EEG Verordening "inzake de vrijwillige deelneming van bedrijven uit de industriële sector aan een communautair milieubeheer- en milieuauditsysteem (EMAS).

Ondertussen werden ook in Spanje, Frankrijk, Zuid-Afrika en Canada nationale normen voor milieuzorgsystemen voorbereid die in de periode 1993-1995 gepubliceerd werden. Ingevolge deze brede internationale interesse voor milieuzorg werd door ISO een studiegroep (SAGE) opgericht om de opportuniteit na te gaan van het ontwikkelen van internationale normen op het vlak van milieuzorg. Het advies van SAGE leidde in juni 1993 tot het oprichten van een nieuw Technisch Comité milieuzorg (TC 207).

Inmiddels had de Britse Standaard BS7750 reeds heel wat bijval gekregen, niet alleen in Engeland, maar ook in Nederland en vooral in Japan, dat zich zeer argwanend opstelde tegen deze Europese initiatieven als mogelijke handelsbelemmering. In België daarentegen was er op enkele uitzonderingen na, weinig of geen interesse voor deze nieuwe initiatieven.

Door SECO werd in de periode 93-94 op eigen kosten deelgenomen aan de vergaderingen van de ISO/TC 207 werkgroepen inzake milieuzorgsystemen en milieu-auditing. Afgezien van de corporate milieucoördinator van Exxon Chemicals voor Europa, die zijn standplaats had te Brussel, was de medewerker van SECO de enige vertegenwoordiger van België in deze werkgroepen.

Doordat de verschillende subcomité's niet langer aaneensluitend vergaderden en zich verder in werkgroepen opsplitsten, evenals door de bijkomende werkzaamheden in het kader van CEN, was het niet langer mogelijk om al deze vergaderingen met eigen financiering bij te wonen.

Het Wetenschappelijk Ondersteuningsprogramma voor de Normalisatie van de DWTC bood de mogelijkheid een project in te dienen om actief te blijven meewerken aan het ontwikkelen van de internationale normen inzake milieuzorg en tegelijkertijd de implementatie van ISO 14001 in een aantal bedrijven van nabij op te volgen. De pilootbedrijven van hun zijde konden permanent een beroep doen op toelichting bij de norm die op dat moment nog vrij slecht gekend was.

1.2 CONCRETE DOELSTELLINGEN EN HUN INVULLING

De concrete doelstellingen van het huidig pilootproject kunnen als volgt samengevat worden :

- een duidelijke inzicht verwerven in de filosofie van de ISO 14000 normen inzake milieuzorgsystemen, milieu-auditing en de beoordeling van milieuprestaties, en deze kennis overbrengen naar derden,
- de reële baten van de implementatie van ISO 14001 nagaan,
- het gebruik van ISO 900X als basis om de implementatie van ISO 14001 te vergemakkelijken,
- het gebruik van ISO 14001 promoten als eerste stap naar EMAS.

1.2.1 Kennisoverdracht inzake ISO 14001

In de mate van het mogelijke werd deelgenomen aan de vergaderingen van ISO/TC 207/SC1(milieuzorgsystemen) en ISO/TC 207/SC2 (milieu-auditing) en hun werkgroepen. Eens de ontwerp-versies van de normen ISO 14001 tot ISO 14012 beschikbaar waren, verminderden de activiteiten van deze werkgroepen en kon deelgenomen worden aan de werkzaamheden van ISO/TC 207/SC4 (evaluatie van milieuprestaties). Vanaf eind 1997 werd ook zeer actief deelgenomen aan de gezamenlijke activiteiten van ISO/TC 207 (Milieuzorg) en ISO/TC 176 (kwaliteit) met het oog op het uitbrengen van een gemeenschappelijke norm voor milieu- en kwaliteitauditing.

Het ontbreken van een Belgisch gespreksforum over ISO 14001 heeft voor gevolg dat de filosofie van de norm niet altijd goed begrepen wordt in België, noch door de bedrijven, noch door veel consultants, behalve sommige die tot internationale groepen behoren en hun informatie van buitenlandse kanalen krijgen.

De kennisoverdracht via de ISO 14001 filosofie geschiedde :

- binnen de groep van pilootbedrijven via groepsdiscussies (zie 1.4.1) en gepersonaliseerde besprekingen (zie 1.4.2),
- aan geïnteresseerde personen via verstrekken van informatie, begeleiding van eindwerken en een reeks voordrachten over milieuzorgsystemen, milieu-auditing en certificatie van milieuzorgsystemen,
- in een ruim kader via brochures uitgegeven voor het VBO (zie 1.4.3).

In hoofdstuk 3 worden de eisen van de norm grondig gecommentarieerd

1.2.2 Reële baten van ISO 14001

Promotors van ISO 14001 gebruiken de meest uiteenlopende argumenten om potentieel geïnteresseerde bedrijven te overtuigen. In het huidig rapport wordt een grondige analyse van de mogelijke baten van een milieuzorgsysteem gemaakt (zie 3.2).

1.2.2.1 ISO 14001 als instrument voor "risk management"

In het huidig pilootproject komt men tot de vaststelling dat men ISO 14001, in tegenstelling tot EMAS en ISO 9000, in eerste instantie voor zichzelf invoert. In de huidige dagen van groeiende milieubewustwording, milieuwetgeving, milieuaansprakelijkheid en toenemende mondigheid van betrokken partijen, is het bij uitstek een intern instrument voor "risk management". Anders gesteld, ISO 14001 moet gezien worden als een nuttig beheersinstrument om zich ervan te verzekeren dat milieuaangelegenheden geen bedreiging vormen voor de continuïteit van de organisatie, waarbij men met continuïteit niet alleen de voortzetting van de activiteiten in hun

huidige vorm bedoelt maar ook eventuele uitbreidingen en omschakelingen nodig om het bedrijf efficiënt en rendabel te houden. Indien men de verplichte continue verbetering bovendien ziet in een optiek van duurzame industriële ontwikkeling, dan is deze continuïteit ook in de verre toekomst verzekerd.

1.2.2.2 ISO 14001 als dereguleringsinstrument

Bij de aanvang van het project werd ISO 14001 ook naar voren geschoven als een instrument voor deregulering, namelijk een afbouw van prescriptieve milieuregelgeving ten voordele van algemene randvoorwaarden en te bereiken resultaten. *Dit was en is geenszins een suggestie om een milieuzorgsysteem wettelijk verplichtend te stellen.* De kracht van EMAS en milieuzorgsystemen ligt juist bij hun vrijwilligheid. De effectiviteit van dergelijke systemen staat of valt inderdaad met de motivatie van de directie welke grotendeels verdwijnt wanneer ze verplichtend worden gesteld.

Slechts in uitzonderlijke omstandigheden zou een milieuzorgsysteem van overheidswege mogen opgelegd worden als "laatste redmiddel". Zo zou men bedrijven die door regelmatige en systematische overtredingen blijf geven niet in staat te zijn hun milieuaspecten te beheersen, nog een ultieme kans kunnen geven om mits een gecertificeerd milieuzorgsysteem, de intrekking van hun vergunning te vermijden.

Op het vlak van de promotie van ISO 14001 als dereguleringsinstrument werd tot hiertoe, althans bij de overheid, weinig succes geboekt. Actueel bestaat er nog te veel wantrouwen tussen overheid en bedrijfsleven om tot een plotse ommekeer te komen.

In het kader van de Vereniging van Vlaamse Milieudeskundigen en Belcert werden indertijd voorstellen gemaakt voor de concrete invulling van de Decretale Milieu-audit. Bij deze gelegenheid werden tevens denkplaatjes gelanceerd om milieuzorg te gebruiken als instrument voor deregulering. Zo werd onder andere gepleit om bedrijven die een operationeel milieuzorgsysteem hebben niet langer op een politionele maar op een auditmatige wijze te inspecteren, dit als een eerste aanzet voor een verdere deregulering. Tevens zouden deze bedrijven kunnen vrijgesteld worden van bepaalde verplichtingen, zoals het opstellen van een MER rapport bij hervergunning, een verplichting die overigens indruist tegen de geest van de EEG directieve. Wel lijkt het logisch dat bedrijven bij hervergunning aantonen waar zij staan op milieuvlak in vergelijking tot de huidige stand van de technologie, informatie die normaal gezien beschikbaar moet zijn in elk bedrijf met een operationeel milieuzorgsysteem.

Veel van de hoger vermelde concepten, en de centrale rol van een milieuzorgsysteem zijn terug te vinden in het recente VEV voorstel van een vergunning op hoofdlijnen (april 1999).

1.2.2.3 Interpretatie van ISO 14001

Indien men een genormaliseerd milieuzorgsysteem gebruikt als pasmunt voor bepaalde toegevingen of een gunstregime vanwege de overheid, dan mag men verwachten dat de conformiteit van het zorgsysteem met de normen door derden moet onderschreven worden. Het is dan ook noodzakelijk dat alle betrokkenen de norm op een zelfde en juiste manier interpreteren. Vandaar het huidig pleidooi voor een nationaal comité van deskundigen dat moet instaan voor de interpretatie van de norm. De ISO procedure (ISO document ISO/TC207/SC1 N140, Belcert document BQS/SC1/98-3) legt de verantwoordelijkheid voor de interpretatie in eerste instantie bij de nationale leden van ISO/TC 207/SC1, dus het BIN in België. De hoger vermelde commissie van deskundigen zou zonder probleem kunnen werken onder supervisie van het BIN.

1.2.3 ISO 900X als basis voor ISO 14001

Alle deelnemende bedrijven hadden een operationeel ISO 900X systeem, met uitzondering OVMB waar de implementatie van een kwaliteitssysteem lopende was (certificaat behaald in december 1996).

Vermits de ISO 14001 norm geïnspireerd is op ISO 9001 en de meeste bedrijven die een milieuzorgsysteem gaan implementeren reeds over een operationeel kwaliteitssysteem beschikken, leek het logisch om dit laatste als fundament te gebruiken om het milieuzorgsysteem verder uit te bouwen. Bovendien zijn een aantal administratieve en organisatorische eisen quasi identiek in beide normen zodat een lichte modificatie van bestaande procedures volstaat.

Niettemin zijn er een aantal kritische verschilpunten die voor de onachtzame gebruiker valkuilen kunnen vormen. Vandaar dat voor van de beginfase van de implementatie concordantietabellen werden opgesteld om op deze verschilpunten te wijzen.

Bij de bespreking van eisen van de norm in hoofdstuk 4 wordt waar nodig verwezen naar verschillen in benadering of uitwerking met ISO 900X.

Door de industrie werd bij de directie van ISO aangedrongen om de normen voor kwaliteits- en milieuzorgsystemen nog verder op elkaar af te stemmen. De eerste stap in deze richting was de tijdstippen voor herziening voor beide normen op elkaar af te stemmen, zodat nieuwe concepten op het vlak van beheersystemen simultaan in beide normen ingevoerd kunnen worden. Daarom werd de periode voor herziening van ISO 14001 vervoegd, terwijl ISO/TC 176 over kwaliteit werd gevraagd ietwat te temporiseren. Een gedeeltelijke of volledige integratie van ISO 9001 en ISO 14001, indien zulks mogelijk of wenselijk zou zijn, mag niet verwacht worden vóór 2005 of 2010. Voor auditing van kwaliteits- en milieuzorgsystemen mag een geïntegreerde norm verwacht worden tegen 2001.

1.2.4 ISO 14001 promoten als eerste stap naar EMAS

In het huidig pilootproject werd vanaf het begin het standpunt ingenomen dat EMAS en ISO 14001 niet concurrentieel maar complementair waren. Wel werd de bedrijfswereld aangeraden de participatie aan EMAS in twee stappen, via ISO 14001 certificatie, uit te voeren, een mogelijkheid voorzien in Art. 12 van de EMAS verordening.

In deze context werd tijdens de vergaderingen van CEN/PC7 "EMAS", steeds een pro-ISO 14001 houding aangenomen. In de ISO vergaderingen daarentegen, werd als enige Belgische afgevaardigde, mee het Europees standpunt ingenomen om ISO 14001 voldoende nauw te laten aansluiten bij EMAS opdat de Europese Commissie niet te veel verschilpunten zou aanhalen tussen de overeenkomstige eisenpakketten voor het milieuzorgsysteem.

Ondanks de kleine omvang van ons land en zijn delegatie, heeft België evenveel impact als de andere landen. In sommige gevallen zelfs meer : vermits België geen zwaargewicht is met een zijn eigen visie die men wil opdringen, is men meermaals tussengekomen als bemiddelaar in conflictsituaties.

In het huidig eindverslag zijn verschillende paragrafen opgenomen die de verschillen en gelijkenissen tussen de huidige en de nieuwe ontwerp-tekst van EMAS en ISO 14001 te verduidelijken (zie 3.3 en 3.4).

1.3 MEDEWERKERS AAN HET PROJECT

1.3.1 Projectleiding

Coördinator

De algemene leiding van het project lag bij Hugues LATTEUR, adjunct-adviseur bij het departement Milieu en R&D van de Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO). Volgende taken werden vooropgesteld :

- algemene leiding van het project,
- organisatie van vergaderingen,
- internationale informatie en ervaring verwerken,
- verspreiding van informatie onder bedrijven en de industrie

Technisch expert

De technische uitwerking van het project berustte bij Dr. Marc DEMUYNCK, coördinator Milieu bij het Controlebureau SECO. Volgende taken werden vooropgesteld :

- in de ontwikkelingsfase een model uitwerken om ISO 14001 te implementeren uitgaande van een operationeel ISO 9000 kwaliteitssysteem.
- in de implementatiefase de deelnemende bedrijven de nodige steun verlenen voor een correcte interpretatie van de norm. Deze ondersteuning mocht evenwel niet de vorm van een begeleiding voor het opstellen van een milieuzorgsysteem aannemen daar gelden ter beschikking gesteld door de DWTC uiteraard niet kunnen aangewend worden voor taken waarvoor een commerciële dienstverlening bestaat.
- zijn kennis inzake de ISO normen over milieuzorgsystemen, milieu-auditing en de evaluatie van milieuprestaties actueel houden door deelname aan de internationale vergaderingen hierover.

1.3.2 Industriële deelnemers

Bij de aanvang van het project zegden volgende bedrijven hun medewerking toe :

- OVMB : stortplaats klasse 1, Vlaanderen
- BIFFA, Wauthier-Braine : stortplaats klasse 2, Wallonië
- DEVRO-TEEPAK : voedingsverpakking op basis van geregenereerde cellulose
- FINA-BOREALIS : petrochemie - ethyleenproductie
- NORTH SEA PETRO-CHEMICALS : petrochemie - (poly)propyleenproductie
- BURGO ARDENNES : productie van papierpulp
- TERBEKE : productie van vleeswaren
- VANDEMOORTELE/CARGILL : oliën, vetten, margarines

In de loop van het project hebben volgende bedrijven zich aangesloten, deels ter vervanging van een aantal bedrijven die niet langer participeerden :

- SPADEL (afdeling BRU) : productie van mineraalwater

- INTERBREW : brouwerij (afdeling Hoegaarden)
- HYDRO ALUMINIUM : geëxtrudeerde aluminiumprofielen
- SCA : papier voor hygiënische doeleinden
- MEULEMANS : drukkerij

Ook werd de deelname van de heer Heinz-Werner ENGEL, milieuconsulent van hoofdzakelijk KMO's, aanvaard omwille van zijn inbreng inzake de specifieke problemen van KMO's.

De deelnemende bedrijven engageerden zich om de ISO 14001 standaard in hun bedrijf tenminste uit te testen. Er werd evenwel geen engagement gevraagd om tegen het einde van het pilootproject over een operationeel milieuzorgsysteem te beschikken.

De redenen waarom bedrijven hun deelname aan het project stopten of afbouwden waren divers. Zowel bij DEVRO-TEEPAK als bij MEULEMANS verlieten de milieuverantwoordelijken het bedrijf. Het was dan ook logisch dat voor hun opvolgers het inwerken in de normale werkzaamheden een dringende en zware belasting vormde en dat participatie aan nieuwe initiatieven niet langer prioritair stond. Bij TERBEKE en SCA werd kort na hun participatie bekend dat de contactpersonen voor dit project het bedrijf zouden verlaten. Door SCA werd na een 6-tal maanden terug contact opgenomen.

De periode 1995-1998 werd gekenmerkt door een belangrijke herstructuratie en herprofilering binnen de petrochemische sector. Grote petrochemische bedrijven, geven naar analogie van Amerikaanse groepen dikwijls de voorkeur aan "geïntegreerde beheerssystemen" met een vrij belangrijke inbreng van corporate management. Het is dan ook evident dat in het licht van op til zijnde fusies, dergelijke initiatieven werden opgeschort in afwachting van instructies van het nieuwe corporate management.

Ook bij BURGO ARDENNES geschiedde het invoeren van ISO 14001 onder strikte supervisie van het Italiaanse corporate management. Het onderling afstemmen van de specifieke behoeftes van de bedrijven versnelde geenszins de implementatie.

Slechts één bedrijf, namelijk VANDEMOORTELE/CARGILL, gaf te kennen dat voor hen de inspanning voor de implementatie van een ISO 14001 systeem niet opwoog tegenover de baten. Hierbij moet evenwel vermeld worden dat het systeem alleen zou uitgetest worden op de centrale waterzuiveringsinstallatie hetgeen niet een optimaal voorbeeld was, daar de verantwoordelijke van dit station te weinig grip had op de produktie-afdelingen. Bovendien wil het bedrijf, als aanloop naar ISO 14001, zijn milieuzorg organiseren op basis van een regionaal milieucharter (West-Vlaams Milieucharter). Na overname van deze productie-eenheden door de groep CARGILL, ontstond een nieuwe belangstelling voor een gestructureerde milieuzorg op basis van een eigen zorgsysteem dat milieu en veiligheid beheerst.

1.3.3 Begeleidingscomité

Ter begeleiding van het project werd een begeleidingscomité opgericht dat als volgt gestructureerd was :

- Één of meerdere afgevaardigden van de DWTC (Mevr. Bourgeois, Dhr. Monteny)
- De twee promotoren (Dhr. Latteur en Dhr. Demuynck)
- Afgevaardigden van betrokken partijen :
  - Het bankwezen (Dhr. Gilmont, Generale Bank)
  - De verzekeringssector (Dhr. Rogge, UPEA)
  - De milieubeweging (Dhr. Frankin, Dhr. de Schaetsen, WWF)
  - De overheid (Dhr. Van Hauwermeiren, accreditatie instelling)

Het begeleidingscomité oefende niet alleen een zeker toezicht uit op het verloop van het project maar werden ook geacht de ervaring en bevindingen in een ruimer kader te beoordelen.

De Europese milieubeweging is niet bepaald een voorstander van ISO 14001 omdat zij deze norm dikwijls onterecht als een concurrent ziet van EMAS, dat hen meer transparantie en betrokkenheid biedt. Binnen het begeleidingscomité kon men niettemin steeds rekenen op de objectieve en constructieve ingesteldheid van de WWF medewerkers die bereid waren het ISO 14001 systeem op zijn resultaten te beoordelen. Zoals verwacht lag vooral het aspect wettelijke conformiteit (zie later) hen nauw aan het hart. Alle deelnemende bedrijven scharen zich evenwel achter het standpunt dat wettelijke conformiteit een vereiste is tenzij regularisatie in akkoord met de toezichthoudende overheid werd opgenomen in een saneringsprogramma. In deze geest was het WWF bereid om ISO 14001 zonder principieel voorbehoud op zijn merites te beoordelen, zonder evenwel hun voorkeur voor EMAS te verloochenen , waarin een ruimere participatie van belanghebbenden verplicht is.

1.4 GEBRUIKTE METHODOGIE

1.4.1 Groepsdiscussies

In de loop van het project werden een 6-tal vergaderingen georganiseerd met de deelnemers aan het project. Doorgaans werden de vergaderingen met de deelnemende bedrijven gehouden in de voormiddag, deze met het begeleidingscomité in de namiddag. 's Middags werd er een gezamenlijk lunch georganiseerd waaraan beide groepen deelnamen hetgeen een uitwisseling van ideeën bevorderde tussen enerzijds de gebruikers van de norm en de betrokken derde partijen. Aanvankelijk fungeerden de technische vergaderingen als informatieforum voor de deelnemende bedrijven : toelichting over de recente activiteiten van ISO/TC 207 en commentariëren van opeenvolgende rubrieken van de norm naarmate de bedrijven vorderden.

Tevens werden de leden op de hoogte gehouden van de vorderingen van het sectorcomité milieu van het BELCERT comité kwaliteitsystemen dat de accreditatievoorwaarden opstelt voor certificatie instellingen die overgaan tot de certificatie van milieuzorgsystemen. De heren LATTEUR en DEMUYNCK waren respectievelijk vice-voorzitter en lid van dit sectorcomité.

In een latere fase werd vooral aangedrongen op een uitwisseling van informatie tussen de bedrijven onderling.

1.4.2 Gepersonaliseerde besprekingen

Binnen het project werden ook een aantal dagen voorzien voor gepersonaliseerde ondersteuning van de deelnemende bedrijven. Elk van de bedrijven werd door de promotor bezocht teneinde zich een idee te vormen van de activiteiten en installaties die het voorwerp waren van het in te voeren milieuzorgsysteem.

Verder kon elk deelnemend bedrijf een ruim aantal dagen beroep doen op de promotor van het project om :

- bepaalde eisen van ISO 14001 te verduidelijken wat betreft hun specifieke toepassing in het bedrijf,
- eventuele discussiepunten tussen bedrijf en hun consultant trachten op te lossen,
- de vorderingen inzake implementatie van ISO 14001 op te volgen.

Gezien de meeste bedrijven een beroep deden op een externe consultant om de milieu-analyse of de procedures samen met hen concreet uit te werken, kan deze ondersteuning niet als "consultancy" aanzien worden. In het onderzoekscontract werd overigens duidelijk overeengekomen dat de werkzaamheden gesubsidieerd door de DWTC geen concurrentie mocht vormen voor commerciële dienstverlening die op de markt voorhanden was. Oorspronkelijk waren in het project veel meer dagen uitgetrokken voor een dergelijke gepersonaliseerde ondersteuning. Herhaaldelijk werden de bedrijven gewezen op het aantal dagen dat hun nog ter beschikking stond en waarvan geen gebruik werd gemaakt. Het werd evenwel inopportuun geacht de bedrijven een vooropgesteld aantal gesprekken per jaar op te dringen vermits vanaf het begin van het project werd overeengekomen dat elk

bedrijf bij de implementatie zijn eigen planning en tempo kon aanhouden. Gevolg hiervan was dat het budget dat voor deze gepersonaliseerde ondersteuning was uitgetrokken, niet werd opgebruikt.

1.4.3 publicaties

Teneinde een breder publiek te bereiken en milieuzorg in een ruim kader te promoten, werd jaarlijks, meestal na de jaarvergadering van ISO/TC 207, een brochure opgesteld die als bijlage bij het VBO maandblad werd verspreid. Volgende brochures werden opgesteld :

- “Het milieubeleid krijgt concrete vorm”(I),
- “Het milieubeleid krijgt concrete vorm”(II),
- “Waarom en hoe milieuzaken in uw bedrijf integreren”.

2. Technisch Comité 207 (TC207) : Ontstaan, structuur en activiteiten

Verklaring van de in dit hoofdstuk gebruikte afkortingen :

- CD : voorontwerp van norm (ontwerp op subcomité niveau),
- DIS : ontwerp-norm,
- DTR : ontwerp-technisch rapport,
- FDIS : definitieve ontwerp-norm (alleen bij parallelle ISO/CEN stemming),
- IS : gepubliceerde norm,
- NWIP : voorstel van nieuw onderwerp,
- SC : subcomité,
- TR : technisch rapport (eindrapport met lagere status als ISO),
- WD : werkdocument (status van officieel document in werkgroepen),
- WG : werkgroep.

2.1 ONTSTAAN VAN ISO/TC 207

De Internationale Standardisatie Organisatie (ISO) en de Internationale Elektrotechnische Commissie (IEC) werden direct betrokken bij de voorbereiding van de Wereldtop van 1992. De Raad van de Verenigde Naties over Milieu en Ontwikkeling (UNCED) wou zich ervan verzekeren dat de bedrijfswereld volledig bij het proces betrokken was. Hiertoe werd de "Business Council for Sustainable Development" (BCSD) opgericht die zich naar de twee internationale standaardisatie organisaties richtte om hen aan te sporen tot meer activiteit op het vlak van milieuzorg. Tengevolge hiervan werd in augustus 1991 ISO/IEC de "Strategic Advisory Group on Environment" (SAGE) opgericht. De opdracht van SAGE was :

- het inschatten van de behoefte aan toekomstig internationaal standaardisatiewerk om een wereldwijde toepassing te promoten van de sleutelementen ingebouwd in het concept van een duurzame industriële ontwikkeling. Deze sleutelementen omvatten, maar blijven niet beperkt tot : informatie gericht aan de gebruiker en milieu-etikettering; het gebruik en het vervoer van middelen, inzonderheid grondstoffen energie; en milieueffecten tijdens de productie, de distributie, het gebruik van produkten, hun eliminatie en recyclage.

- Een globaal ISO/IEC strategisch plan voorstellen voor de standaardisatie van milieuzorg en/of milieuprestaties, omvattende de primaire doelstellingen, nieuw voorgestelde werkdomeinen en richtlijnen om milieu-overwegingen in te bouwen in productnormen en testmethodes binnen het kader van het bestaande systeem van ISO/IEC technische comités.

SAGE creëerde 6 werkgroepen die volgende aspecten onderzochten :

1. Milieubeheer,
2. Milieu-auditing
3. Levenscyclusanalyse
4. Milieu-etikettering,
5. Milieuprestaties, en
6. Milieu-aspecten van productnormen

Een aantal SAGE aanbevelingen inzake milieubeheer werden ingediend op de voorbereidende UNCED conferentie in januari 1992. Op haar plenaire vergadering van oktober 1992 adviseerde SAGE aan ISO/IEC om een nieuw ISO/IEC Technisch Comité op te richten (vroeger werd overwogen om milieuzorg toe te vertrouwen aan TC 176 over kwaliteit). De SAGE adviezen aan UNCED vormden een sleutelement van een aantal belangrijke documenten die de Conferentie opleverde zoals Agenda 21, de gedetailleerde beleidsleidraad en de Verklaring van Rio, een reeks principes om duurzame ontwikkeling te bewerkstelligen.

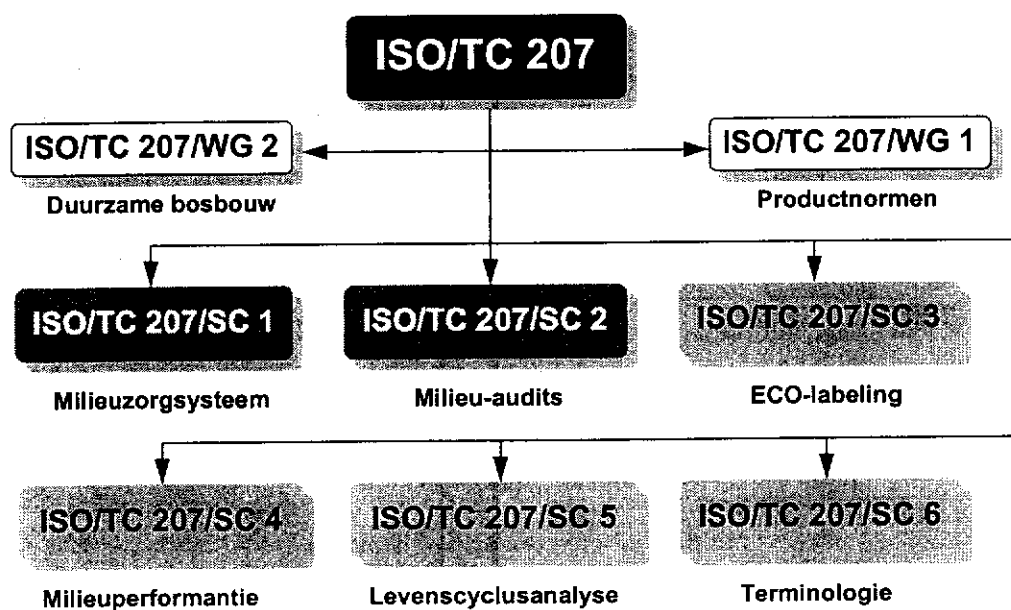
Op de laatste vergadering van SAGE in juni 1993 te Toronto, werd het Technische Comité ISO/TC 207 officieel boven de doopvont gehouden met als werkdomein "standaardisatie op het vlak van milieuzorg instrumenten en systemen." ISO/TC 207 stelt geen grenswaarden of prestatiecriteria aan werkzaamheden of producten. De ISO/TC 207 benadering steunt daarentegen op de filosofie dat een verbetering van de beheerspraktijken de beste manier is om de milieuprestaties van organisaties en producten te verhogen. Onder de paraplu van ISO/TC 207 werden aanvankelijk 6 subcomités en één werkgroep opgericht welke, op één uitzondering na (terminologie)) een getrouwe weerspiegeling waren van de subgroepen die de deeladviezen van SAGE uitwerkten.

ISO/TC 207 heeft de nodige inspanningen gedaan om normen af te leveren die praktisch zijn, zinvol en bruikbaar door bedrijven van gelijk welke omvang, in landen met eerder welk ontwikkelingsniveau.

Door een kader te creëren voor betere milieuprestaties, zullen deze normen bijdragen tot een van de fundamentele doelstellingen van normen voor milieuzorg : namelijk bijdragen tot het doel van duurzame ontwikkeling.

Structuur van ISO/TC 207

milieuzorg

2.2 STRUCTUUR VAN ISO/TC 207

Binnen de schoot van ISO/TC 207 werden 6 subcomités (SC's) opgericht die elk een welbepaald domein van de milieuzorg bestreken :

- SC 1 : Milieuzorgsystemen
(ISO 14001:1996 & ISO 14004:1996)
Voorzitter : O. Dodds (GB)
Secretariaat : GB
- SC2 : Milieu-auditing en aanverwante milieustudies
(ISO 14010:1996, ISO 14011:1996, ISO 14012:1996, ISO/CD 14015)
Voorzitter : J. Stans (NL)
Secretariaat : NL
- SC3 : Milieu-etikettering
(ISO 14020:1998, ISO/FDIS 14021, ISO 14024:1998, ISO/DTR 14025)
Voorzitter : J. Henry (AUS)
Secretariaat : AUS
- SC4 : Evaluatie van Milieuprestaties
(ISO/FDIS 14031, ISO/TR 14032:1999)
Voorzitter : D. Bowers (USA)
Secretariaat : USA
- SC5 : Levenscyclus Analyse
(ISO 14040:1997, ISO 14041:1998, ISO/CD 14042, ISO/DIS 14043,
ISO/TR 14048:1999, ISO/TR 14049:1999)
Voorzitter : M. Marsman (D)
Secretariaat : F
- SC6 : Terminologie
(ISO 14050:1998)
Voorzitter : H. Hjulstad (N)
Secretariaat : N

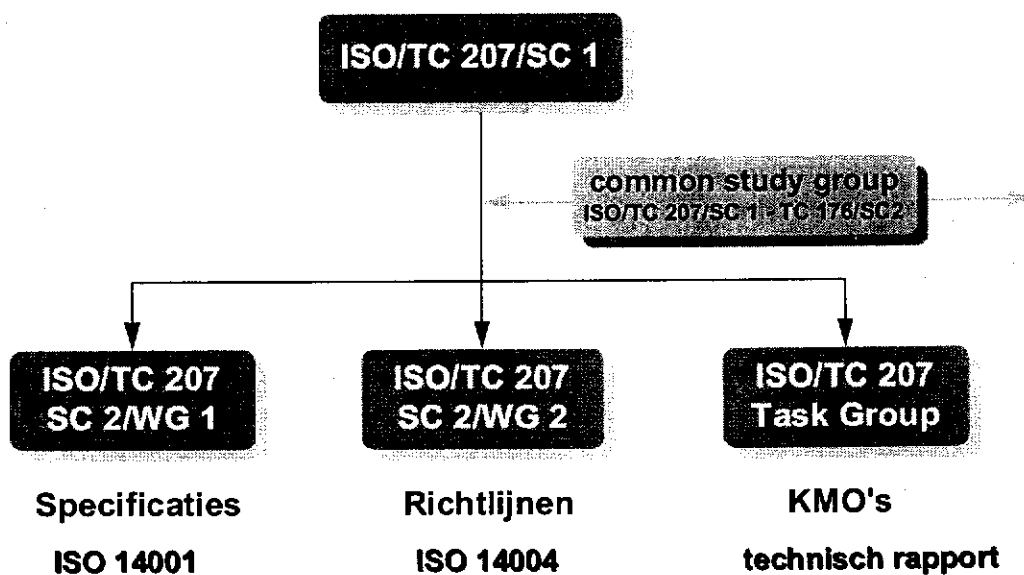
De structuur van ISO/TC 207 is schematisch weergegeven op de pagina hiernaast.

Elk subcomité is verder opgesplitst in werkgroepen belast met het uitwerken van één of meer specifieke normen.

Vanaf de start werd ook een speciale werkgroep opgericht die direct afhing van het Technisch Comité, namelijk ISO/TC 207/WG 1. Deze werkgroep had tot taak een norm op te stellen om auteurs en opstellers van produktnormen te sensibiliseren over de positieve of negatieve effecten die een produktnorm kan hebben op het milieu. De norm specificeert hoe men milieuoverwegingen in aanmerking dient te nemen bij het uitwerken van produktnormen. Hij werd in maart 1997 gepubliceerd als **ISO Guide 64:1997** en wordt hierna niet verder in detail besproken.

Structuur van ISO/TC 207/SC 1

Milieuzorgsystemen

Door de internationale bosbouw lobby werd fel aangedrongen op een norm voor duurzame bosbouw gebaseerd op ISO 14001. Hoewel SC1 zeer negatief stond tegen sector-specifieke normen, heeft de leider van deze lobby, volksvertegenwoordiger en ex-minister van Nieuw-Zeeland, toch bereikt dat een werkgroep werd opgericht direct afhankelijk van TC 207. Door deze werkgroep werd een technisch rapport opgesteld en gepubliceerd als ISO/TR 14061:1998, zeer tot ongenoegen van de internationale milieubeweging. Het rapport geeft bijkomende, niet-normatieve informatie over het gebruik van ISO 14001 en ISO 14004 door bosbouw organisaties. Hij specificceert geen prestatieniveaus en kan niet gebruikt worden als basis voor milieuverklaringen of milieu-etiketteringen.

2.3 DE ISO NORMEN INZAKE MILIEUZORG : EEN OVERZICHT

2.3.1 Normen voor milieuzorgsystemen (SC1)

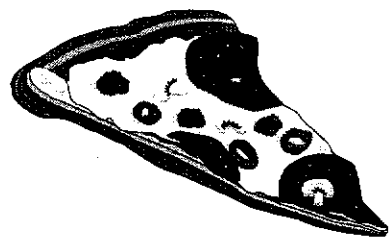
Een milieuzorgsysteem is een beheersysteem dat integraal deel uitmaakt van het globale bedrijfsbeheer en dat operationele procedures, beheerstaken, een organisatiestructuur en middelen omvat. Het is ontworpen om het milieubeheer en bijgevolg de milieuprestaties van de organisatie op een permanente basis te verbeteren. De normen ISO 14001 en 14004, gepubliceerd in 1996 zijn nu reeds het voorwerp van een herzieningsproces met als doel een blijvende compatibiliteit te verzekeren met de nieuwe ISO 9001 en 9004 normen waarvan de publicatie voorzien is voor het jaar 2000. De grootste stap in dit convergentieproces zal evenwel gezet worden door de kwaliteitsnormen waarvan de lay-out drastisch zal veranderen.

De ISO 14001 norm werd opgesteld onder leiding van G. Salamitou (F) met secretariaatshulp van BSI (GB), ISO 14004 kwam tot stand onder leiding van J. Charm (USA) met de steun van een CSA secretariaat (CAN). De structuur van Subcomité 1 (SC1) is hiernaast weergegeven.

ISO 14001 "Milieuzorgsystemen - Eisen en richtlijnen voor gebruik" legt internationaal overeengekomen eisen vast voor een milieuzorgsysteem. Een organisatie kan zijn milieuzorgsysteem zelf conform verklaren met deze eisen (zelf-declaratie) of hiervoor een beroep doen op onafhankelijke derden (certificatie). De norm legt geen absolute eisen op qua milieuprestaties maar verplicht een organisatie wel om zich in haar milieubeleid formeel te engageren tot continue verbetering, om milieuverontreiniging te vermijden en om de milieuwet- en regelgeving na te leven. ISO 14001 heeft een aantal gemeenschappelijke beheersprincipes met de ISO 9000 reeks, zoals het "Plan - Do - Check - Act" model.

ISO 14004 "Milieuzorgsystemen - Algemene richtlijnen inzake principes, systemen en ondersteunende technieken" geeft een algemene ondersteuning (voorbeelden, werkmethodes, hulpmiddelen) aan organisaties die een milieuzorgsysteem willen invoeren of verbeteren. De norm bevat geen objectieve specificaties die auditeerbaar zijn.

Het SAGE voorstel voor auditnormen

- 1 **Algemene principes**
- 2 **audit** **audit** ... **audit**
- 3 **Auditor kwalificaties**
- 4 **Audit programma's**

- audit van een MZS 2a
- wettelijke conformiteitsaudit 2b
- milieuperformantie audit 2c
- audit van een site 2d
- audit van een milieuverklaring 2e

Pizza - audits ?

toppings :

- ◆ wet- en regelgeving
- ◆ aansprakelijkheid
- ◆ interne eisen
- ◆ organisatie
- ◆ performantie - evaluatie
- ◆ sensibilisatie - opleiding
- ◆ ...

- milieuanalyse A
- milieubeoordelingen B

2.3.3 Richtlijnen voor milieu-auditing en aanverwante milieustudies (SC2)

Milieu-audits werden reeds eind de 70-tiger jaren gebruikt om de conformiteit van een bedrijf te toetsen aan de wettelijke voorschriften, de interne eisen en algemene goede praktijken. Ook nu blijven wettelijke conformiteitsaudits hetzij voor zelfcontrole, hetzij in het kader van een overname de meest toegepaste vorm van een milieu-audit. De idee om een milieuzorgsysteem te ontwikkelen is dus van meer recente datum, dit in tegenstelling tot kwaliteit waar kwaliteitsaudits werden ontwikkeld om het kwaliteitssysteem te toetsen.

Zoals aangegeven op nevenstaande figuur, stelde het werkdocument van SAGE, uitgangspunt van de activiteiten van SC2, een gelaagde structuur voorop :

- één norm met richtlijnen die gemeenschappelijk zijn voor alle soorten audits, (vergelijkbaar met ISO 10011-1),
- een reeks normen met bijkomende specifieke richtlijnen in functie van de soort audit
- één norm met richtlijnen voor de kwalificatie van auditors (analoog aan ISO 10011-2),
- één norm met richtlijnen voor het organiseren van auditprogramma's.

In de nevenstaande figuur wordt een ietwat karikaturaal beeld opgehangen van zogenaamde "pizza-audits" waarbij men door een verschillende dosering van de uiteenlopende elementen (toppings) die bij een milieu-audit aan bod kunnen komen, diverse soorten audits verkrijgt. Dit beeld stond niettemin dicht bij de oorspronkelijke realiteit. Consultanten waren bijzonder sterk vertegenwoordigd in SC1 en hadden graag de klant een mooie menukaart van diverse "genormaliseerde" audits willen aanbieden.

Binnen SC2 zijn lange tijd heftige polemieken gevoerd over :

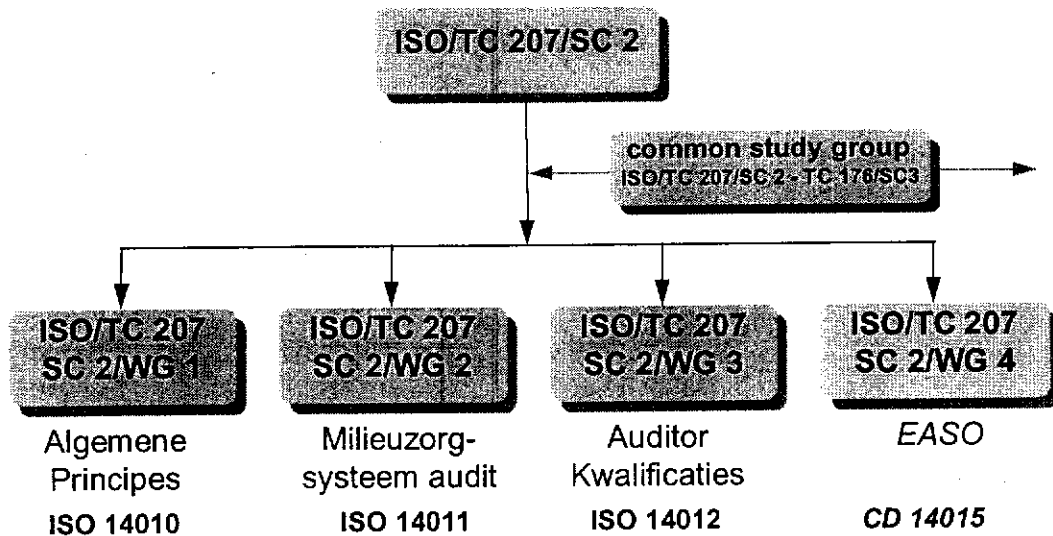
- de vraag welke door SAGE aangevoerde onderwerpen nu werkelijk beantwoordden aan de criteria voor een audit,
- het bestaan van een reële vraag vanuit de markt om voor al deze audits effectief een internationale richtlijn op te stellen

Uiteindelijk werd besloten dat alleen een audit van een milieuzorgsysteem en een wettelijke conformiteitsaudit aan de criteria van een audit beantwoordden. Vermits wet- en regelgeving in diverse landen sterk verschillen zowel op technisch als op conceptueel vlak en de nationale overheden geen vragende partij waren voor een internationale norm terzake, werd het project voor het ontwikkelen van een wettelijke conformiteitsaudit definitief opgegeven.

Gelet op de vele overnames van bedrijven en transacties van onroerende goederen op internationaal vlak, werd wel een meerderheid gevonden om een internationale richtlijn te ontwikkelen om de milieuaspecten hiervan te ondersteunen.

Structuur van ISO/TC 207/SC 2

Milieuaudits en aanverwante milieustudies

Deze richtlijnen beantwoorden niet aan de criteria van een audit maar vallen wel onder de rubriek "aanverwante milieustudies" die eveneens tot het domein van SC2 behoren waarvan de structuur is weergegeven op nevenstaand schema.

In het kader van het huidig pilootproject werd vrijwel niet deelgenomen aan de activiteiten van deze werkgroep (ISO/TC 207/SC2/WG4) omdat :

- *de initiatiefnemers aanvankelijk niet wisten wat ze wilden realiseren,*
- *de norm is in feite een norm geschreven door consultants en voor consultants, namelijk om hen in te dekken tegen schadeclaims omdat zij hun taak niet voldoende professioneel zouden uitgevoerd hebben indien zich achteraf niet vermelde problemen zouden aandienen,*
- *niettegenstaande herhaalde vragen van de Belgische afvaardiging, heeft men nooit zwart op wit kunnen aantonen dat er effectief een interesse voor deze norm bestond vanuit de bank- of verzekeringswereld.*

Tenslotte werd er geen nut gezien in het opstellen van richtlijnen voor het organiseren van milieu-auditprogramma's omdat zulke norm geen meerwaarde zou bieden tegenover de equivalente norm voor kwaliteit (ISO 10011-3)

Hoger vermelde polemieken kregen hun uiteindelijk beslag op het moment dat de meeste auditnormen reeds in een DIS stadium verkeerden. De meeste afgevaardigden waren dan ook van oordeel dat het beter zou zijn om deze drie auditnormen in één enkel document samen te bundelen. Gelukkig werd er nipt geen meerderheid gevonden om dit ook daadwerkelijk te doen vermits dit de publicatie van de definitieve norm met één jaar zou vertragen. Beslist werd om het samenbundelen uit te stellen tot de eerste herziening van de norm.

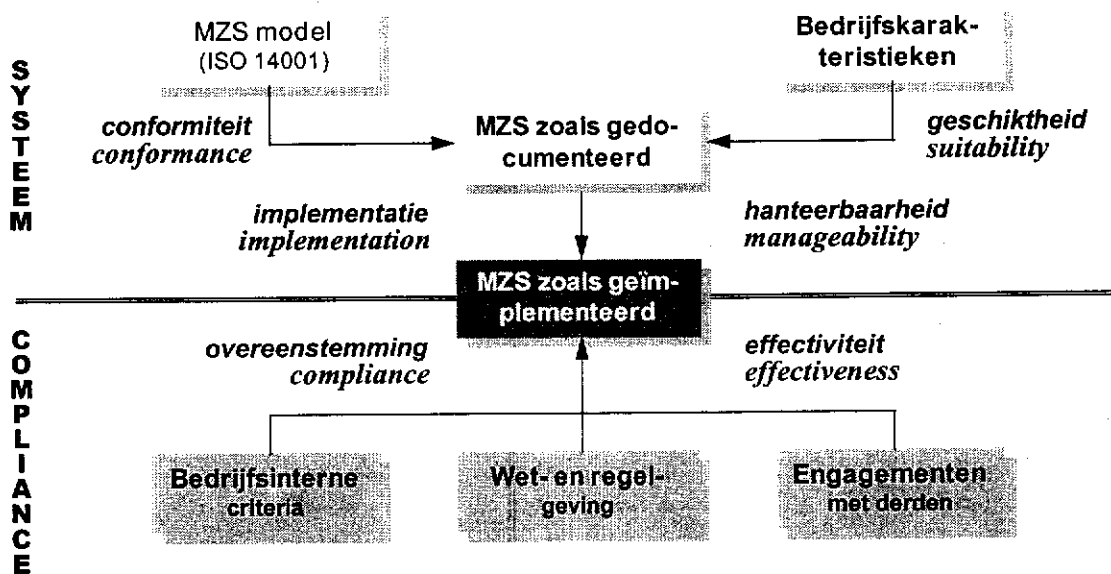
Eén jaar na de publikatie van de normen inzake milieuzorg en milieu-audits, werd door de bedrijfswereld zware druk uitgeoefend op ISO op de normen inzake kwaliteit en milieuzorg nog beter op elkaar af te stemmen en zo mogelijk te integreren. Wat auditing betreft, werd in de loop van 1997 gestart met een gemeenschappelijke studiegroep die de hinderpalen voor een integratie van beide normen moest trachten uit de weg te ruimen.

In het kader van het huidig pilootproject werd door België zeer actief deelgenomen aan deze werkgroep die beperkt bleef tot een 12-tal experts waarvan 6 op het vlak van milieu (ISO/TC 207/SC2) en 6 op het vlak van kwaliteit (ISO/TC 176/SC3)

Na het wegwerken van administratieve problemen op het vlak van eigendomsrecht en stemprocedure werd het opstellen van een gemeenschappelijke norm voor kwaliteits- en milieu-auditing als een nieuw voorstel van onderwerp aanvaard door beide subcomités.

De nieuwe norm moet het uitvoeren van gemeenschappelijke kwaliteits- en milieu-audits vergemakkelijken. Hij zal normaal uit één enkel document bestaan dat een bundeling is van ISO 10011-1, 10011-2, 10011-3, 14010, 14011 en 14012. De publicatie is voorzien voor eind 2001, vermoedelijk onder het nummer ISO 19011.

Systemeaudit versus compliance-audit

De ISO 14010 norm werd opgesteld onder de aanvankelijke leiding van R. Billing (CAN) met secretariaatshulp van CSA (CAN), ISO 14011 kwam tot stand onder leiding van A. Griffiths (D) met de steun van een USA secretariaat (industrie). De ISO 14012 norm werd uitgewerkt onder leiding van D. Hunt (GB) waarbij EARA (registratiebureau voor auditors, GB) het secretariaat verzorgde. De ISO 14015 norm, actueel in het CD stadium, wordt uitgewerkt onder leiding R. Power (CAN) met secretariaatshulp van CSA (CAN).

Alle normen van de reeks ISO 1401X zijn richtlijnen voor het uitvoeren van audits en vormen geen afdwingbare eisen in het kader van bijvoorbeeld ISO 14001.

ISO 14010 “Richtlijnen voor het uitvoeren van milieu-audits – Algemene uitgangspunten” legt de basisprincipes vast voor het uitvoeren van milieu-audits, zoals : de randvoorwaarden, de afbakening, de selectie van auditors, de professionaliteit, de systematische benadering, het verzamelen en evalueren van informatie en de rapportering.

ISO 14011 “Richtlijnen voor het uitvoeren van milieu-audits – Auditprocedures – Het uitvoeren van audits op milieuzorgsystemen” legt de doelstellingen van een audit van een milieuzorgsysteem vast evenals de taken en verantwoordelijkheden van de hoofdauditor, een auditor, het auditteam, de opdrachtgever en de geauditeerde. Verder geeft de norm gedetailleerde instructies voor het voorbereiden en het uitvoeren van de audit en voor de rapportering. De richtlijnen kunnen door interne of externe auditors gebruikt worden om na te gaan of het milieuzorgsysteem beantwoordt aan de eisen van ISO 14001 en of het wordt toegepast conform het milieubeleid en de milieudoelstellingen.

Deze richtlijnen vormen ook een leidraad voor wettelijke conformiteitsaudits. In dit geval wordt de naleving van wettelijke voorschriften in detail geverifieerd, en toetst men zo mogelijk enkele procedures om na te gaan of het auditresultaat louter een momentopname is of ook een zekere garantie voor de toekomst biedt. Bij systeemaudits verifieert men grondig het zorgsysteem en wordt de wettelijke conformiteit punctueel getoetst als criterium voor de efficaciteit van het zorgsysteem. Wettelijke overtredingen worden in een systeemaudit nooit als dusdanig gerapporteerd maar als tekortkomingen van het zorgsysteem om het engagement van wettelijke conformiteit effectief te realiseren. De verschillende benadering van een conformiteits- en een systeemaudit worden op naastliggend schema geïllustreerd.

ISO 14012 “Richtlijnen voor het uitvoeren van milieu-audits – Kwalificatiecriteria voor milieu-auditors”. Naast kwalificatiecriteria voor auditors en hoofdauditors, vermeldt deze norm ter informatie ook hoe de kwalificatie van een auditor kan beoordeeld worden. Deze richtlijnen worden in praktijk als te streng ervaren voor interne auditors van KMO's en als onvoldoende voor professionele auditors.

ISO 14015 “Milieuzorg – Milieubeoordeling van sites en organisaties” geeft richtlijnen om een bedrijf of organisatie door te lichten op milieuvlak en om hieruit desgevallend besluiten te trekken op zakelijk vlak. De norm kan gebruikt worden in het kader van een normale situatiebeoordeling, in het kader van een overname of in de optiek van een geplande bedrijfssluiting. De norm viseert naast het legale en technische ook het zakelijk-financiële aspect en richt zich dus vooral naar de (potentiële) eigenaars, dit in tegenstelling tot een systeemaudit die gericht is naar het bedrijfsbeheer en de operationele directie.

2.3.3 Richtlijnen voor milieu-etikettering (SC3)

De normen van de serie ISO 1402X stellen principes voor die men dient te volgens opdat het gebruik van milieulabels en –verklaringen zou kunnen steunen op een objectieve beoordeling van de milieuprestaties van de geëtiketteerde producten. Ze omvatten zowel zelfdeclaraties als systemen van milieu-etikettering gecontroleerd door een onafhankelijke derde partij.

Er werd in principe niet deelgenomen aan de activiteiten van SC3 in het kader van het huidig pilootproject.

ISO 14020 “Milieu-etikettering en -declaraties – Algemene principes” vermeldt de principes die gemeenschappelijk zijn aan alle soorten labels die tot doel stellen de gebruiker nauwkeurige en verifieerbare informatie te geven omtrent de milieu-implicaties van een product. Deze norm werd in 1998 gepubliceerd.

ISO 14021 “Milieu-etikettering en -declaraties – Milieu-etikettering – Zelfdeclaraties – Terminologie en definities” is een bundeling van de initieel geplande normen ISO 14021, 14022 en 14023. De norm :

- legt vast hoe de termen recycleerbaar of biologisch afbreekbaar moeten gebruikt worden op een product of in de reclame,
- behandelt het gebruik van milieusymbolen zoals de ring van Möbius (symbool van recyclage) op producten of in reclame,
- definieert de soorten testen en controlemethodes nodig om zelfdeclaraties op milieuvlak te valideren.

ISO 14024 “Milieu-etikettering en -declaraties – TYPE I Milieu-etikettering – Oriënterende principes en procedures” vermeldt de sleutelementen voor een billijke uitbating van een systeem van toekennen van ecolabels waarbij een producent van een onafhankelijk organisme de toelating krijgt om een logo te kleven op zijn producten indien hij het bewijs levert dat een beoordeling van hun levenscyclus aan bepaalde criteria beantwoordt. Deze norm stelt onder andere principes vast voor de keuze van categorieën van producten en voor de keuze van milieucriteria.

ISO/TR 14025 "Milieu-etikettering en -declaraties – TYPE III Milieu-etikettering – Oriënterende principes en procedures" onderscheidt zich van vorige norm door het feit dat de etikettering zich beperkt tot een vermelding van de milieuprestaties van het produkt waarop het is aangebracht in verhouding tot soortgelijke produkten (op het vlak van emissies in lucht, water, inzake vaste afval etc...). Dit systeem wordt ook beheerd door een onafhankelijk organisme.

2.3.4 Beoordeling van milieuprestaties (SC4)

ISO 14031 "Milieuzorg – Beoordeling van Milieuprestaties" geeft richtlijnen om de milieuprestaties van een organisatie te beoordelen, een eis voorzien zowel in ISO 14001 als in EMAS. Hij is dan ook het logisch uitgangspunt om zich uit te spreken over een continue verbetering van de milieuprestaties. Het aspect "externe communicatie" komt ruimer aan bod dan in ISO 14001 waardoor deze norm in de toekomst mogelijk een belangrijke rol kan spelen in de nieuwe EU verordening die zulks verplichtend stelt. De norm vergt geen operationeel milieuzorg-systeem maar kan ook als "stand alone" instrument gebruikt worden.

Het concept "milieuprestatie" heeft niet uitsluitend betrekking op milieu-impacten van een organisatie maar hanteert hierbij twee criteria, namelijk MPI's of indicatoren voor de managementprestaties en OPI's of indicatoren voor de productie gerelateerde prestaties. Tot kan men indicatoren voor de toestand van het milieu (ECI, environmental condition indicators) gebruiken om de weerslag op het milieu te beschrijven.

ISO/TR 14032 "Milieuzorg – Voorbeelden van beoordeling van milieuprestaties" citeert een 17-tal al dan niet volledig uitgewerkte praktijkvoorbeelden van bedrijven die hun milieuprestaties beoordelen. Vermits het handelt om praktijkervaringen van vóór de officiële publikatie van ISO 14031, beantwoorden alle voorbeelden niet aan alle richtlijnen van de norm. De voorbeelden zijn zeer divers en variëren van industriële bedrijven, over dienstencentra tot overheidsinstanties. Deze uitgewerkte voorbeelden zijn vooral nuttig voor KMO's.

2.3.5 Levenscyclusanalyse (SC5)

Levenscyclusanalyse is een instrument dat een balans van de milieueffecten (verbruik van grondstoffen en energie, productie van afval, luchtmissies en afvalwaterlozingen) tracht op te stellen van een product tijdens gans zijn levenscyclus ("vanaf de wieg tot in het graf"). Het "levenscyclus" concept houdt dus rekening met de bijdrage van elke schakel in de productie- en verbruiksketen tot de globale milieuschade.

De milieubalans, synoniem van de levenscyclus inventaris, is een stap die de eigenlijke levenscyclusanalyse (LCA) voorafgaat. Deze laatste vormt een instrument dat vooral gebruikt kan worden om producten of diensten op milieuvlak te optimaliseren of om een privé- of overheidsbeslissing voor te bereiden of te beoordelen vanuit de gezichtshoek van hun milieuimpacten.

De Franse normalisatieinstelling AFNOR die het secretariaat van SC5 verzekert, is een felle promotor van Levenscyclusanalyse.

In het kader van het huidige pilootproject werd slechts zeer sporadisch aan de activiteiten van SC5 deelgenomen (juist voldoende opdat het BIN niet als deelnemend lid (P-member) zou geschrapt worden).

ISO 14040 “Milieuzorg – Levenscyclusanalyse – Principes en kader” stelt tot doel een duidelijk overzicht te geven van de praktijken, toepassingen en beperkingen van LCA aan diverse mogelijke gebruikers en belanghebbenden. De norm vermeldt de eisen op het vlak van transparantie van de gebruikte methodes en gegevens. Deze norm werd gepubliceerd in 1997 en is tevens als CEN norm aanvaard.

ISO 14041 “Milieuzorg – Levenscyclusanalyse – Bepaling van doel en context en Inventaris Analyse” stelt tot doel bijzondere eisen en richtlijnen te geven voor de voorbereiding, de uitvoering de kritische beoordeling van de levenscyclus Inventaris analyse.

De norm bestrijkt de eerste twee stappen van de levenscyclusanalyse : ten eerste, de definitie van de doelstellingen (afbakening van de probleemstelling en bepaling van de onderzochte functie) en ten tweede de inventarisatie van de materiaal- en energiestromen (toewijzing van de stromen tussen verschillende functionele entiteiten, behandeling van bijproducten, recyclagemodellen, enz...). Deze norm werd in 1998 gepubliceerd zowel door ISO als CEN.

ISO 14042 “Milieuzorg – Levenscyclusanalyse – Levenscyclus Impact Beoordeling” buigt zich over de complexe fase van analyse van de gegevens verkregen bij een levenscyclus inventaris. Het doel is hun relevantie op milieuvlak (impact) te identificeren en te oordelen of deze al dan niet significant is. De norm is actueel nog in een CD stadium, publicatie is voorzien in de loop van 2000.

ISO 14043 “Milieuzorg – Levenscyclusanalyse – Levenscyclus Interpretatie” stelt tot doel richtlijnen te geven voor de interpretatie van LCA gegevens in het kader van het initieel voorop gestelde doel. De norm bestrijkt zowel de context van de LCA als de aard en kwaliteit van de verzamelde gegevens en bevindt zich actueel in het DIS stadium, publicatie is voorzien voor begin 2000.

ISO/TR 14047 “Voorbeelden die de toepassing illustreren van ISO 14042 - Levenscyclusanalyse – Levenscyclus Impact Beoordeling”, actueel in het stadium van werkdocument.

ISO 14048 “Milieuzorg – Levenscyclusanalyse – Formaat voor de documentatie van LCA gegevens”. Oorspronkelijk voorzien als een technisch rapport, werd dit onderwerp opnieuw ingebracht als volwaardige richtlijn.

ISO/TR 14049 “Voorbeelden die de toepassing illustreren van ISO 14041 - Levenscyclusanalyse – Bepaling van doel en context en Inventaris Analyse”, in het DTR stadium, publicatie voorzien in de loop van 99.

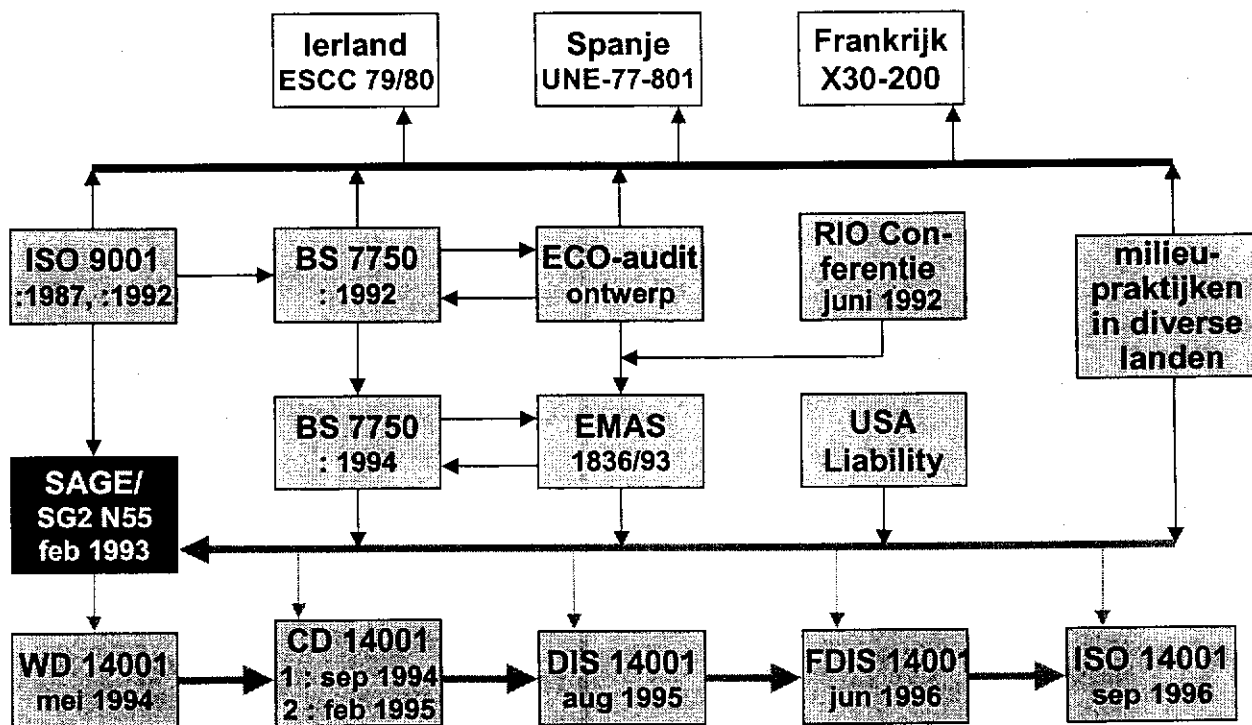
2.3.6 Terminologie (SC6)

ISO 14050 “Milieuzorg – Terminologie en definities” bundelt alle termen en definities die in de ISO 14000 reeks voorkomen. Op enkele uitzonderingen na

heeft SC6 steeds kunnen bewerkstelligen dat de verschillende subcomités een zelfde definitie gebruiken voor een identieke term. De norm werd als ISO 14050:1998 gepubliceerd in 1998 maar dient nog bijgewerkt te worden daar op het moment van publikatie nog een aantal normen in ontwikkeling waren.

In het kader van het huidig pilootproject werd slechts zeer sporadisch aan de activiteiten van SC6 deelgenomen (juist voldoende opdat het BIN niet als deelnemend lid (P-member) zou geschrapt worden).

Ontstaan van de ISO 14001

3. ISO 14001 : randbemerkingen en zijn relatie tot andere systemen

3.1 ONTSTAAN VAN ISO 14001

In vorige hoofdstukken werd het ontstaan van ISO/TC 207 en de noodzaak van een professionele aanpak van de milieuproblematiek toegelicht. In het huidige hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de elementen die hebben geleid tot de ISO 14001 norm voor milieuzorg.

In tegenstelling tot kwaliteit, werd op milieuvlak eerst de audit, en slechts veel later het beheerssysteem ontwikkeld.

De eerste pogingen om bepaalde milieurisico's systematisch te benaderen, dateren van de "safety and loss prevention" audits die reeds geruime tijd in de (petro)chemische industrie werden uitgevoerd. Eind van de 70-jaren raakten de wettelijke conformiteitsaudit de "due diligence" audit ingeburgerd. Nadat een aantal incidenten de chemische industrie in een slecht daglicht hadden gesteld, werd het in 1984 "Responsible Care" concept gelanceerd in Canada. De chemische industrie en andere bedrijven werden ertoe aangezet een zich formeel te engageren om een aantal regels van goede praktijk toe te passen op milieuvlak. Dit charter hield en houdt nu nog geen bindende eisen in, doch vele van deze goede praktijken werden later opgenomen in gestandaardiseerde milieuzorgsystemen.

Een zeer belangrijke mijlpaal was het milieu-audit stramien uitgebracht door de Internationale Handelskamer (ICC) in 1989. Vrijwel alle actuele voorschriften voor milieu-auditing steunen op dit ICC model dat zich niet alleen richtte op de conformiteit met wettelijke voorschriften, maar ook oog had voor bestaande milieupraktijken en -procedures. Met dit model voor ogen werd het ontwerp van Eco-audit directieve opgesteld.

De verdere ontwikkelingen na 1991 die uiteindelijk hebben geleid tot de ISO standaard 14001 zijn weergegeven op nevenstaand schema. In 1992 kwam de eerste versie van de Britse BS7750 standaard uit die nog sterk aanleunde bij het Eco-audit model. Dit laatste werd met het oog op de Rio Conferentie doorweven met het concept duurzame ontwikkeling en in 1993 als de EMAS Verordening gepubliceerd.

Deze documenten vormden samen met de succesvolle ISO 9001 standaard de belangrijkste uitgangspunten voor het werkdocument dat in februari 1993 door

SAGE werd ingediend. Na de oprichting van de subcomités te Toronto in juni 1993, ging het concrete redactionele werk voor de milieuzorg en –auditnormen van start eind oktober 1993 te Amsterdam. Een wildgroei van nationale milieuzorgstandaarden (UK, Spanje, Ierland, Canada, Zuid-Afrika) beklemtoonde nogmaals de nood om tot een internationale consensus te komen.

De belangrijke inzet van de USA was vooral ingegeven door de wens een alternatief te bieden voor het Europese, overheid-gedreven, EMAS model waarop zij geen impact hadden en dat geen rekening hield met het specifieke Amerikaanse aansprakelijkheidsbeginsel. Niettegenstaande soms heftige discussies, werd de norm na amper 3 jaar met een zeer ruime meerderheid goedgekeurd, een resultaat zonder precedent voor ISO.

Historiek Milieuhinder

- **Ik niet**
  - » ontkenning
- **bewijst het**
  - » eventuele vergoeding
- **kom zien**
  - » preventie / lobbying
- **professioneel**
  - » gestructureerde aanpak

1975

M I L I E U O V E R H E I D

M I L I E U W E T G E V I N G

M O N D I G H E I D O M W O N E N D E N

vroeger : gemeenschap moet opdraaien voor milieu
 nu : milieukost integraal deel van productiekost

3.2 WAAROM EEN MILIEUZORGSYSTEEN INVOEREN? - ISO 14001 ALS INSTRUMENT VOOR "RISK MANAGEMENT"

3.2.1 Historiek milieuhinder

Zoals blijkt uit nevenstaande figuur, heeft de manier waarop met milieuhinder werd omgesprongen de laatste 25 jaar een drastische evolutie ondergaan. Vroeger werd milieuhinder dikwijls afgedaan als een onvermijdelijk gevolg van de welvaartstaat waarvoor de industrie geen verantwoordelijkheid kon opnemen. De bedrijfsleiding werd dikwijls geconfronteerd met een weigering van de aandeelhouders om belangrijke investeringen te doen die niet rendeerden. De milieuwetgeving stond in het begin van de 70-tiger jaren nog in de kinderschoenen en bij ontstentenis van een specifieke milieuoverheid, werd tewerkstelling geregeld als een succesvol dreigmiddel uitgespeeld.

Na een zekere stagnatie omwille van de staatshervorming en de bijbehorende bevoegdheidsoverdrachten, hebben de milieuoverheid en de milieuwet- en regelgeving een enorme uitbreiding gekend.

Deze kentering is voor sommige behoudsgezinde bedrijven wellicht hard aangekomen, voor anderen heeft het dan weer nieuwe opportuniteiten geboden in de milieutechnologie, milieudienstverlening (afvalverwijdering, waterzuivering) en in de milieuconsulting.

Anderzijds is ook de burger veel mondiger geworden, en heeft hij op een georganiseerde wijze de weg gevonden naar de politieke overheid die de vergunningen verleent en gevoelig is voor de mistevredenheid van de kiezer. Vergoeding van eventuele milieuschade en goed nabuurschap werden een overlevingsstrategie.

Actueel spreekt men van een overregulering en meerdere acties zijn genomen om deze wet- en regelgeving beter te stroomlijnen, consistenten en transparanter te maken.

De kosten voor sanering van verontreinigde terreinen, de aansprakelijkheid van rechtspersonen en terughoudendheid van verzekeringsmaatschappijen om milieurisico's te verzekeren zijn uitdagingen die de meeste organisaties beginnen te overtuigen van de zin van het oude spreekwoord "voorkomen is beter dan genezen". Doch een degelijk voorkomingsbeleid vergt een professionele aanpak.

Naast deze evolutie zijn er ook een aantal globale signalen op wereldvlak die erop wijzen dat een verdere ongebreidelde industriële ontwikkeling volgens het klassieke model faliekante gevolgen zou kunnen hebben. Vandaar dat de laatste decennia het begrip "duurzame ontwikkeling" steeds meer ingang vindt.

In de meeste concepten van milieuzorg combineert men de wettelijke conformiteit met een steeds betere beheersing van zijn milieu-aspecten, mede in de optiek dat alleen duurzame bedrijven ongehinderd kunnen blijven doorgroeien.

3.2.2 Kosten van een milieuzorgsysteem

De beslissing om een milieuzorgsysteem in te voeren mag niet lichtzinnig genomen worden, maar vergt een grondige kosten/baten analyse. Het succesvol invoeren van een dergelijk systeem vergt de motivatie van de hoogste directie en het is dan ook van essentieel belang deze beslissing te nemen met alle kennis van zake.

De kosten om een milieuzorgsysteem in te voeren zijn niet gering :

- a) ze vergen een inzet van eigen personeel van verschillende man-maanden voor kleine bedrijven tot meerdere man-jaren voor grote organisaties,
- b) bij gebrek aan eigen gespecialiseerd personeel, dienen KMO's bovendien dikwijls een beroep te doen op externe deskundigen waarvan de kost kan oplopen van 20.000 tot 40.000 BEF per man-dag,
- c) indien tijdens de initiële milieuanalyse ernstige of systematische niet-conformiteiten met wet- en regelgeving worden vastgesteld, dienen deze eerst verholpen te worden vooraleer men van een ISO 14001-conform milieuzorgsysteem kan spreken.
- d) eens operationeel, moet het systeem ook onderhouden worden : bijhouden van de documenten, opvolging van de wetgeving, monitoring van milieuaspecten, interne audits en het opstellen en realiseren van het milieuprogramma. Voor een klein bedrijf komt men snel tot 10 à 15% van een volle dagtaak, bij grote organisaties is een bundeling van deze taken een equivalent met één of meerdere full-time medewerkers.
- e) wenst men zijn conformiteit met ISO 14001 ook aan de buitenwereld aan te tonen, dan is het wellicht aangewezen om zijn milieuzorgsysteem te laten certificeren. De kost voor een driejaarlijkse certificatietermijn kan variëren van circa 300.000 BEF voor een klein bedrijf met relatief weinig milieu-aspecten tot ruim een miljoen voor een meer complexe grote organisatie.

Indien een directie overweegt ISO 14001 te implementeren maar toch een zekere terughoudendheid heeft wat betreft de financiële en materiële implicaties, dan is het aangewezen om de definitieve beslissing uit te stellen tot na de initiële milieuanalyse. Deze moet evenwel grondig uitgevoerd worden opdat men een duidelijk zicht zou krijgen op de verschillende, hoger vermelde kostenposten.

3.2.3 Baten van een milieuzorgsysteem

Promotors van milieuzorgsystemen halen dikwijls een brede waaier van redenen en voordelen aan om het invoeren van dergelijke systemen aan te prijzen, de voornaamste zijn :

1. besparing van grondstoffen en energie,
2. betere beheersing van bepaalde (milieu)kosten,
3. besparing aan personeelskosten door een betere organisatie

4. vermindering van incidenten die gepaard gaan met schadevergoedingen, of het herstellen van de oorspronkelijke toestand,
5. betere voorwaarden vanwege verzekeringsmaatschappijen,
6. een vlottere toegang tot kapitaal,
7. het verminderen van milieuheffingen,
8. de milieuvriendelijkheid van zijn activiteiten, producten en/of diensten aantonen aan klanten,
9. zijn marktpositie verstevigen,
10. verbetering van de relatie overheid – industrie,
11. het gemakkelijker verkrijgen van vergunningen,
12. goede relaties met de omwonenden en de lokale overheid,
13. de eigen betrokkenen (personeel en aandeelhouders) overtuigen van het lage milieurisico,

3.2.3.1 Financiële voordelen

De beste manier om een potentiële investeerder te motiveren, is hem te overtuigen dat zijn investering binnen korte termijn meer dan gecupereerd zal worden. Besparen op grondstoffen en energie is een milieudoelstelling die een uitputting van natuurlijke rijkdommen en hulpbronnen wil tegengaan. Vele bedrijven echter hebben reeds stappen in deze richting gezet uit pure economische overwegingen. De groeiende milieuvoorschriften hebben tot een opstapeling van allerlei kosten en taken geleid. Een gestructureerde en georganiseerde aanpak en een duidelijke taakverdeling ontbreekt nog in vele bedrijven : op dit vlak kan dus meestal nog aan efficiëntie gewonnen worden.

Schadevergoedingen en saneringskosten zijn doorgaans een sporadische post in het budget, die in geval van bodemverontreiniging sterk kan oplopen, temeer daar verzekeringsmaatschappijen graduele milieuschade meestal niet dekken. Een milieuzorgsysteem kan een kader bieden met een strikte discipline van preventieve inspecties en maatregelen.

De verzekeringswereld staat niet negatief tegenover milieuzorg, maar beschikt nog niet over concrete statistische cijfers die aangeven in welke mate zulk een systeem het risico van incidenten vermindert.

Het bankwezen begint de milieusituatie van een bedrijf in rekening te brengen bij de risicoevaluatie voor een kapitaalverschaffing. Een operationeel milieuzorgsysteem zou alleszins meer vertrouwen moeten wekken. Het vermijden van onverwachte hoge milieukosten of het aanleggen van "milieureserves" zou stabiliserend moeten werken op het winstcijfer, doch de beurs lijkt hier nog geen rekening met te houden. Wel hebben revisoren meer en meer aandacht voor eventuele milieupassiva. Ook zogenaamde "groene aandelenportefeuilles" hebben tot nog toe weinig succes.

Organisatorische maatregelen die leiden tot afvalbeperking en recyclage kunnen alleszins leiden tot minder milieuheffingen, doch het merendeel hangt samen met milieu investeringen ongeacht of deze al dan niet kaderen in een milieuzorgsysteem.

3.2.3.2 Marktpositie

In tegenstelling tot kwaliteit, ondergaat de klant geen direct nadeel indien de leverancier niet beantwoordt aan de milieu eisen. De hinder of schade situeert zich op het niveau van de omwonenden of het ontvangende milieu. Men moet hierbij opmerken dat de milieuvriendelijkheid van een product in feite een productspecificatie is en het hieraan beantwoorden als dusdanig tot het kwaliteitsdomein behoort.

Het aantal klanten dat erop aandringt dat de producten op een milieuvriendelijke wijze worden geproduceerd, is nog vrij gering maar zal alleszins groeien tenzij deze milieuvriendelijkheid een belangrijke meerkost zou betekenen. Wel is er een vraag in de sector van de milieudienstverlening : heel wat bedrijven die een deel van hun milieuverantwoordelijkheid aan derden overdragen, zoals de be- of verwerking van afval, wensen een bewijs dat zulks strikt volgens de regels van de wet geschiedt en willen ten allen koste vermijden dat hun naam zou genoemd kunnen worden naar aanleiding van onregelmatigheden vastgesteld bij hun milieudienstverlener.

Het milieugevecht voor de markt speelt zich actueel elders af. Het feit dat onvoldoende milieuvriendelijkheid, of het ontbreken van een milieuzorgsysteem in de toekomst een mogelijke handelsbarrière zou kunnen vormen, is een angst die bijzonder sterk leeft in Japan en landen van Zuidoost Azië, inzonderheid Singapore en Maleisië. Het is evenwel moeilijk denkbaar dat de Westerse industrie zijn enorme financieel voordeel van productie of invoer vanuit deze lage loonlanden zonder meer zou laten vallen om milieuredenen. Veeleer zal de Westerse industrie, bij ontstentenis van lokale know-how, zelf zijn Aziatische handelspartners begeleiden om dergelijke systemen op te zetten. Indien sommige bedrijven in Zuidoost Azië zelf de stap naar ISO 14001 zetten, zal vermoedelijk gans de sector aldaar moeten volgen.

Een aantal zeer vooruitziende bedrijven in het Westen stellen dat alleen zij die op een duurzame wijze produceren geen beperkingen opgelegd zullen krijgen voor een verdere groei.

3.2.3.3 Verbetering van de relaties met de overheid, eenvoudiger vergunnings-systeem

Een operationeel milieuzorgsysteem zou de taak van de toezichhoudende overheid moeten vereenvoudigen en productiever maken. Om dit mogelijk te maken zou de toezichhoudende overheid eerst milieuzorgsystemen moeten leren waarderen. Vermits de meeste milieuzorgsystemen gecertificeerd worden, is hierbij een zeer grote verantwoordelijkheid weggelegd voor certificatieorganismen. Het te gemakkelijk verlenen van een conformiteitscertificaat ondermijnt het systeem en zal de overheid alle vertrouwen doen verliezen in een vrijwillig initiatief waarop zij weinig vat heeft en waartegen zij dan ook sceptisch staat. Het is de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven, de certificatieorganismen en de accreditatieinstelling om de toezichhoudende milieuoverheid van de waarde van een conform ISO 14001 milieuzorgsysteem te overtuigen.

Eens dit vertrouwen verkregen, dient men de overheid nog te overtuigen om bedrijven met een operationeel milieuzorgsysteem niet langer op een politionele maar op een auditmatige wijze te inspecteren. Tijdens zijn inspecties kan de ambtenaar kennis nemen van de inspanningen die het bedrijf levert op milieuvlak, zowel om oorzaken van incidenten op te sporen en weg te nemen, als om de globale milieuprestaties van het bedrijf te verbeteren. Deze benadering ontnemt de ambtenaar geenszins het recht om al naargelang de ernst van vastgestelde overtredingen verwittigingen te geven, proces-verbaal op te stellen of zo nodig installaties te laten stilleggen.

Het omvormen van een politionele naar een auditmatige inspectie vertegenwoordigt een breuk met het verleden en zal als dusdanig nog heel wat discussie vergen. Intentieverklaringen van diverse politieke partijen in 1999 gaven evenwel de hoop dat de tijd rijp zou zijn voor een dergelijke kentering.

In het kader van het huidig pilootproject en de Vereniging van Vlaamse Milieudeskundigen werden meerdere voorstellen gemaakt voor de concrete invulling van het Decreet Bedrijfsinterne Milieuzorg.

3.2.3.4 Het "Risk Management" concept

In dit rapport wordt de zienswijze gehuldigd dat ISO 14001 in eerste instantie een intern instrument is voor risicobeheersing, namelijk het risico dat milieuaangelegenheid een bedreiging zouden vormen voor de continuïteit van de organisatie, m.a.w. een instrument voor zelfbehoud. De eerste belanghebbenden van een dergelijk systeem zijn interne partijen : werknemers en aandeelhouders. In deze context is er geen directe nood aan certificatie maar kan zelfdeclaratie volstaan.

Hoewel formele externe communicatie beperkt kan blijven, is het van essentieel belang dat er in ruime mate rekening wordt gehouden met derden in het systeem. Zo dient men zich bij de identificatie van significante milieu-aspecten in eerste plaatst te laten leiden door de visie van derden en alle milieu-aspecten te behandelen die door hen geassocieerd worden met het bestaan van de organisatie :

Zo mag opwaaiend stof afkomstig van vrachtwagens van een aannemer die graafwerken verricht in het kader van een uitbreiding, geenszins geminimaliseerd worden. Indien dit stof regelmatig de was van de buurvrouw vervuult, kan men erop rekenen dat zij bij de volgende uitbreidingsaanvraag gans de buurt mobiliseert om zich tegen deze plannen te verzetten.

Het gaat er dus niet om of een bepaalde impact technisch of wetenschappelijk significant is, ook psychologische, diplomatische aspecten en mogelijke machtsposities spelen een vitale rol in de "risk management" benadering.

De bedrijfswereld en de milieubeweging zouden het eens kunnen worden over ISO 14001 als instrument voor risicobeheersing. Het te beheersen risico kan sterk verschillen voor beide partijen, doch men kan hetzelfde instrument gebruiken :

- het bedrijf wil vermijden dat zijn milieu-aspecten en –impacten een bedreiging vormen voor zijn bestaan,
- de milieubeweging wil vermijden dat diezelfde milieu-aspecten en –impacten een bedreiging vormen voor het milieu.

3.3 (EN) ISO 14001 ALS INSTRUMENT IN HET KADER VAN EMAS

Eén van de bedoelingen van het huidig pilootproject, die overigens duidelijk naar voren komt in de titel, is de promotie van het (EN) ISO 14001 systeem als basisinstrument om later EMAS registratie aan te vragen. Bedrijven die EMAS nastreven wordt dus de alternatieve 2-staps-route aangeraden voorzien in artikel 12 van de verordening.

Dit artikel stelt dat "bedrijven die nationale, Europese of internationale normen voor milieubeheersystemen toepassen en die gecertificeerd zijn overeenkomstig passende certificeringsprocedures waaruit gebleken is dat zij aan die normen voldoen, zullen worden beschouwd als bedrijven die aan de overeenkomstige eisen van deze verordening voldoen". Voorwaarden zijn dat de normen en procedures door de Commissie overeenkomstig de procedure van artikel 19 van de verordening worden erkend en dat de certificatie wordt uitgevoerd door een instantie die daartoe erkend is in de lidstaat waar de bedrijfssite gelegen is. Reeds kort na de publicatie van de EMAS verordening hebben verschillende, hoofdzakelijk Angelsaksische bedrijven die gecertificeerd waren volgens de Britse BS 7550 norm, via deze weg hun stap naar EMAS gezet.

3.3.1 Het mandaat van de Commissie aan CEN

Hoewel de Commissie expliciet het gebruik van nationale normen toelaat, geeft zij toch de voorkeur aan een uniforme Europese standaard. Vandaar dat DG XI eind 1993 aan CEN (Europees normalisatie comité) een mandaat voorstelde om een standaard te ontwikkelen die de inhoud van het EMAS-reglement weerspiegelde (document XI/856/93). De items waarvoor speciale aandacht werd gevraagd in het mandaat waren :

- het milieubeleid
- de milieuanalyse
- het milieuprogramma
- de milieudoelstellingen
- het milieuzorgsysteem
- de milieuaudits
- de milieuverklaring en
- alle eisen die aan deze items worden gesteld in bijlagen I en II van de verordening.

Verder werd gevraagd om zoveel mogelijk rekening te houden met reeds bestaande normen op dit vlak en om zoveel mogelijk consistent te blijven met de ISO 9000 benadering.

3.3.2 Samenwerking tussen ISO en CEN

Tussen de twee grootste supranationale normalisatieinstellingen ISO en CEN werden evenwel duidelijke afspraken gemaakt om geen onnodig dubbel werk te verrichten. Deze afspraken, vastgelegd in "de overeenkomst van Wenen", houden o.a. in dat indien de ene organisatie een norm wenst te ontwikkelen waarvoor reeds stappen werden ondernomen door de andere organisatie, men eerst het ontwerp-voorstel van de andere organisatie zal afwachten.

Voor de besluitvorming wordt in dit geval een bijkomende parallelle stemronde ingelast : van Draft Internationale Standaard (DIS) via een Final Draft Internationale Standaard (FDIS) naar Internationale Standaard (ISO) + CEN Standaard (EN ISO) in plaats van DIS direct naar ISO.

De afwachtende houding voorzien in de overeenkomst van Wenen impliceert geenszins een passieve attitude, zeker niet indien deze positie door CEN wordt ingenomen. Alle Europese landen zijn lid van ISO en zullen uiteraard als deelnemers aan deze vergaderingen het Europese standpunt verdedigen.

Om het werk van ISO/TC 207 SC1 en SC2 op te volgen werd door CEN een werkgroep CEN PC7 "EMAS" gecreëerd. In het kader van de huidige pilootstudie werd als Belgisch afgevaardigde aan de meeste vergaderingen van deze werkgroep deelgenomen.

3.3.3 De CEN norm en het lot van de nationale normen

Verschillende experts of nationale afgevaardigden van Europese landen in ISO/TC 207/SC1 zetelden ook in CEN PC7 "EMAS". Het voorzitterschap van beide commissies werd zelfs door dezelfde persoon waargenomen. Dit heeft ertoe geleid dat in de ISO norm 14001 inderdaad heel wat Europese EMAS accenten werden overgenomen hetgeen onontbeerlijk was om (EN) ISO 14001 als instrument voor EMAS te laten goedkeuren

Toch hield deze constructie zekere risico's in. Door hun dubbel lidmaatschap konden de voorzitter en een aantal leden van CEN/PC7/WG/"EMAS" het compromis dat ISO 14001 uiteindelijk toch geworden is, moeilijk verloochenen. De CEN/PC7/WG/"EMAS" werkgroep was dus geenszins onafhankelijk maar duidelijk vooringenomen zodat het reeds van tevoren vaststond dat ISO 14001 onveranderd als CEN norm zou worden voorgesteld. Op 26 augustus 1996 werd de FDIS 14001 zonder wijziging integraal als CEN norm EN ISO 14001 aanvaard.

Vooraleer ISO 14001 als CEN norm werd aanvaard, beschikten reeds 3 Europese normen inzake milieuzorg, namelijk de Britse BS 7750, de Ierse ESCC 79/80 en de Spaanse UNE-77-801-94 over een erkenning van de Commissie in het kader van artikel 12 van de EMAS verordening.

Een CEN norm is, in tegenstelling tot een ISO norm, bindend voor de betrokken landen. Eens een CEN norm over een bepaald onderwerp wordt aangenomen, zijn alle Europese landen verplicht hun eventuele nationale norm ter zake in te trekken.

Zo moesten de Britse, Ierse en Spaanse normen in principe vóór april 1997 ingetrokken zijn doch per uitzondering werd respijt gegeven tot september 1997. Het bestaan van een ISO norm daarentegen verbiedt de participerende landen niet om een eigen nationale norm te ontwerpen of te gebruiken.

Door de ISO 14001 als CEN norm te aanvaarden hebben de Europese landen dus vrijwillig afstand genomen van hun nationale normen welke, inzonderheid BS 7750, dichterbij EMAS stonden dan ISO 14001. Bovendien bestond er een reëel risico dat ISO 14001 als onvoldoende compatibel zou worden beschouwd met EMAS zodat registratie via certificatie onmogelijk zou worden.

Deze consequenties hebben landen zoals de USA nooit echt begrepen zodat de kritische maar niettemin loyale houding van vele Europese afgevaardigden niet altijd naar waarde werd ingeschat. Dit terwijl de inzet van de USA voor ISO 14001 niet zozeer steunde op hun interesse en milieuzorgsystemen, maar eerder tot doel stelde andere landen een industrie-gedreven milieuzorgsysteem te bieden als alternatief voor de overheid gedreven Europese EMAS verordening.

3.3.4 Invulling van het CEN mandaat : het “bridging document”

Teneinde aan zijn mandaat te voldoen, werden door CEN volgende documenten aan de Commissie overhandigd :

- een toelichtingsnota (document CEN/PC 7/WG/“EMAS” N38),
- de normen EN ISO 14001, 14010, 14011 en 14012,
- een “bridging document” (document CEN/PC 7/WG/“EMAS N39A) met vermelding van :
  - de relevante verschilpunten tussen EMAS en de ISO normen,
  - schijnbare verschilpunten, namelijk andere uitgangspunten of concepten zonder inhoudelijk verschil,
  - EMAS eisen die buiten het kader van EN ISO 14001 vallen,
  - een gedetailleerde vergelijking van alle EMAS met de ISO normen (document CEN/PC 7/WG/“EMAS” N37),
- de door de Commissie goedgekeurde certificeringsprocedures (EAC document G5).

De uiteindelijke beslissing over de aanvaardbaarheid van ISO 14001 en EN ISO 14001 als instrument in het kader van artikel 12 van de EMAS verordening lag bij een Comité vertegenwoordigers van de lidstaten zoals voorzien in artikel 19 van de verordening. Dit Comité bestaat uit afgevaardigden van de bevoegde overheden en staat als dusdanig los van de CEN experts.

Naast de CEN documenten kreeg dit Comité nog een bijdrage detailvergelijking tussen EMAS en de ISO normen overhandigd, opgesteld door DGXI, zelf.

Het gunstig advies van Comité heeft uiteindelijk geleid tot twee Besluiten van de Commissie van 16 april 1997, beide gepubliceerd in het Publicatieblad van de Europese Gemeenschap L104 van 22 april 1997 :

- het eerste met betrekking tot de erkenning van ISO 14001:1996 en EN ISO 14001:1996 in het kader van artikel 12 van de EMAS verordening 1836/93,
- het tweede met betrekking tot de erkenning van de Duitse, Oostenrijkse en EAC G5 (rest van Europa) accreditatiesystemen in het kader van artikel 12 van de EMAS verordening 1836/3.

Door CEN werd in juli 1997 een nieuwe versie van zijn "bridging document" opgesteld dat rekening houdt met deze beide Besluiten van de Commissie (referentie CEN C.R.12969 : 1997).

Door de Commissie werd tot slot op 1 juli 1997 een leidraad voor EMAS Verificateurs opgesteld voor het geval dat de te verifiëren site reeds over een gecertificeerd ISO 14001 of EN ISO 14001 milieuzorgsysteem beschikt (referentie XI-353-97 Rev 1).

3.4 VERSCHILLEN TUSSEN ISO 14001 EN EMAS : REALITEIT EN/OF ILLUSIE?

Tussen voorstanders van ISO 14001 enerzijds en protagonisten van EMAS anderzijds zijn tal van polemieken gevoerd over de voordelen van en de verschillenpunten tussen beide systemen. De meest uiteenlopende argumenten werden aangehaald om de bedrijfswereld of de overheid ervan te overtuigen om het ene systeem boven het andere te verkiezen.

In het huidig pilootproject werd nooit een waardeoordeel over één van beide systemen uitgesproken. Wel werd de mogelijkheid geboden door Artikel 12 van de EMAS verordening aangegrepen om beide systemen te koppelen en zo een 2-trapsbenadering van EMAS te promoten.

Deze getrapte benadering impliceert geenszins een erkenning dat EMAS strenger zou zijn dan ISO 14001 en dat de financiële inspanning daarom best over twee fasen zou gespreid worden. De 2-stapsbenadering moet eerder gezien worden als een advies om inspanningen in een eerste fase toe te spitsen op het ontwerp en de implementatie van een efficiënt milieuzorgsysteem om daarna, in een tweede fase, de opportuniteit na te gaan om het ISO 14001 milieuzorgsysteem in een ruimere context te valoriseren.

3.4.1 Concurrentieel of complementair ?

De vraag of EMAS al dan niet beter of efficiënter is dan ISO 14001 is even zinvol als de vraag of het vliegtuig al dan niet beter of efficiënter is dan de trein. Men zal nooit een zinnig antwoord bekomen door de technische karakteristieken van beide vervoermiddelen te vergelijken. De keuze tussen beiden wordt wel evidentier indien men zijn doel of bestemming specificceert !

Het feit dat deze vraag zoveel, ons inziens onterechte, aandacht kreeg, is grotendeels te wijten aan bepaalde belangengroepen die omwille van principiële redenen of technische details deze twee systemen als concurrenten tegenover elkaar willen uitspelen. Zo zijn milieuorganisaties alleszins vurige voorstanders van EMAS omdat zij via de openbaarheid van de milieuverklaring toegang hebben tot milieuprestaties van het bedrijf en het bindend akkoord van de toezichhoudende overheid hen meer vertrouwen inboezemt gelet op de geruchten dat ISO 14001 qua wettelijke conformiteit genoeg zou nemen met een belofte zich in regel te zullen stellen met de wettelijke eisen.

3.4.2 Woordentwisten uit de weg geruimd

In het huidig project werd van in den beginne het standpunt ingenomen dat EMAS in zijn concept een zorgsysteem gebruikte dat vrijwel equivalent was met de geplande ISO 14001 norm, vandaar onze pleidooi voor de 2-stapsbenadering

In het ontwerp van herziening van EMAS wordt deze zienswijze volledig bijgetreden : de oorspronkelijke eisen gesteld aan het zorgsysteem zijn hierin vervangen door de zin "het milieuzorgsysteem zal ingevoerd worden volgens sectie 4 van ISO 14001:1996".

Heel wat discussies over de gelijkwaardigheid van de twee systemen zullen wegvallen eens de herziene EMAS verordening van kracht wordt, zoals :

- de EMAS benadering van milieu effecten tegenover de duale ISO 14001 benadering van milieuaspecten en –impacten,
- de EMAS term "objectives" tegenover de dubbele ISO 14001 terminologie van "objectives and targets",
- de EMAS doelgroep van industriële sites tegenover de ISO 14001 doelgroep van organisaties in de ruime zin,
- de verschillende verwoording van de verplichte conformiteit met wettelijke eisen (zie later),

3.4.3 Verschil in optiek blijft

Een belangrijke aanleiding om ISO 14001 en de EU Verordening 1836/93 tegen elkaar uit te spelen, is ons inziens de bijzonder ongelukkige keuze van de titel van de Verordening. "**Eco-management and audit scheme**" die inderdaad laat uitschijnen dat het invoeren van een milieuzorgsysteem en het organiseren van milieuaudits de uiteindelijke doelstellingen zijn, dit in analogie van respectievelijk ISO 14001 en ISO 14010 – 14012. In realiteit zijn het zorgsysteem en de audits voor EMAS slechts middelen om **het werkelijke doel te bereiken : een continue verbetering van de milieuprestaties en een pro-actieve externe communicatie op dit vlak.**

Deze zienswijze wordt bevestigd door het voorstel van EMAS-herziening : terwijl de eisen gesteld aan het zorgsysteem en enkele definitives zonder meer van ISO 14001 worden overgenomen, maakt men geen enkele concessie op het vlak van de milieuprestaties, integendeel bijkomende eisen worden geëxpliciteerd zoals een periodieke beoordeling van de milieuprestaties.

In dit kan verwezen worden naar **de ISO norm 14031 "Evaluatie van milieuprestaties"** die zich actueel in het FDIS stadium bevindt. Wegens het ontbreken van bestaande normen terzake als een uitgangsdokument, is de redactie van deze norm veel moeizamer tot stand gekomen als ISO 14001 (6 i.p.v. 3 jaar). Het feit dat deze norm ook als CEN standaard wordt voorgesteld en de actieve participatie van de Europese Commissie DG XI, suggereren dat deze norm wellicht een belangrijke rol wordt toebedeeld in de implementatie van de nieuwe EMAS Verordening.

In het kader van het huidig pilootproject werd vanaf 1995 regelmatig deelgenomen aan de werkzaamheden van Subcomité 4 (SC4) dat belast is met het opstellen van deze norm evenals van een technisch rapport met case-studies (ISO 14032).

Bij ISO 14001 staat de beheersing van de milieuaspecten en –impacten centraal en worden de milieuprestaties eerder gezien als een resultaat hiervan : systema-

tische inspanningen om de milieuaspecten beter te beheersen moeten onvermijdelijk leiden tot een continue verbetering van de milieuprestaties.

Het is in deze zin dat het compromis moet geïnterpreteerd worden dat in Noorwegen werd gesloten tussen de Europese en US delegaties. De Amerikaanse vertegenwoordigers maakten inderdaad een breekpunt van een concept van continue verbetering waarbij een organisatie gedwongen zou zijn om zijn wettelijk conforme emissies stelselmatig af te bouwen tot het niveau van de "Best Available Technology" (BAT[NEEC]). Dit was oorspronkelijk wel de bedoeling in de prille jeugd van EMAS, maar werd nadien in de praktijk enigszins afgezwakt en is actueel niet langer weerhouden in het nieuwe EMAS ontwerp.

Tegenstanders van ISO 14001 zijn dus zeker van slechte wil indien zij beweren dat de continue verbetering in de norm alleen een verbetering van de (papieren) procedures beoogt.

Men kan geen enkel concreet argument aanvoeren waarom een gemotiveerde organisatie via ISO 14001 tot lagere milieuprestaties zou komen dan via EMAS. Het zijn uiteindelijk het certificatie organisme of de milieuverificateur die zich een beeld zullen vormen van de relevantie van de aangevoerde continue verbetering. Anderzijds kan men niet ontkennen dat een organisatie die ter slechter trouw is, zich wellicht makkelijker zal kunnen verschuilen achter de vagere bewoordingen van de ISO norm.

3.4.4 Overheid tegenover bedrijfswereld

Het feit dat EMAS ontworpen werd door een supranationale overheid, terwijl een internationale, meer bedrijfgerichte, organisatie aan de grondslag ligt van ISO 14001, geeft eveneens aanleiding tot verschillende benaderingen of opvattingen.

3.4.4.1 Verbintenis tot wettelijke conformiteit

Het eerste verschilpunt betreft de conformiteit met de wettelijke eisen. Hoewel de Engelse termen "commitment" en "committed to" voor verschillende gradaties van engagement worden gebruikt, moeten ze hier wel degelijk als een strikte verbintenis gezien worden die equivalent is aan de EMAS terminologie "provide for compliance". De EMAS verwoording dat "**men waarborgt dat alle relevante wettelijke milieuvoorschriften zullen nagekomen worden**", is in de praktijk strikt genomen niet uitvoerbaar. In een groot bedrijf kan er regelmatig iets mislopen waardoor men een tijdelijke overtreding begaat.

In ISO 14001 is het de bedoeling dat de directie zich formeel engageert alles in het werk te stellen om de wetgeving na te leven en zelfs de nodige preventieve maatregelen te nemen (preventie van verontreiniging). Totaal onvoorziene omstandigheden en onvoorspelbare incidenten die desalniettemin tot de dagelijkse realiteit behoren, doen geen afbreuk aan dit engagement.

Het feit dat ISO 14001 genoeg zou nemen met een belofte om zich in regel te zullen stellen met de milieuwetgeving is een foutieve interpretatie die indertijd werd gelanceerd door de Canadese delegatie. Deze suggestie werd door bepaalde tegenstanders van ISO 14001 aangegrepen om de norm in discredit te brengen. Met het Canadese standpunt was evenwel geen kwaad opzet gemoeid : de Canadese overheid neemt er blijkbaar geen aanstoot aan dat een belangrijk concern in zijn jaarverslag fier verklaart dat men afgelopen jaar 89% van de tijd conform was met de wettelijke eisen terwijl dit het jaar tevoren slechts 84% was.

3.4.4.2 Waarde van wettelijke conformiteit

Een tweede verschilpunt is het feit dat wettelijke conformiteit voor de wetgevende of toezichthoudende overheid (EMAS) geen merite inhoudt.

En scrupuleus naleven van de wetgeving wordt als normaal beschouwd, doet men zulks niet dan wordt men gepenaliseerd. Afstappen van deze principes brengt gans het rechtssysteem in gevaar. Slechts zij die duidelijk verder gaan dan de wettelijke verplichtingen kunnen eventueel aanspraak maken op bepaalde "incentives" en mogen zich tot de "elite" rekenen (EMAS registratie en logo).

De ISO 14001 norm staat op dit punt dicht bij de realiteit. Het wordt zonder meer aanvaard dat een organisatie in eerste instantie een milieuzorgsysteem opzet om te verzekeren dat aan de wettelijke eisen wordt voldaan. Naar analogie met EMAS wordt in bijlage A.3.1 van de norm gesteld dat men bij de inventarisatie van de milieuaspecten ook rekening moet houden met abnormale werkomstandigheden (incidenten, opstarten, stilleggen, onderhoud, etc..). Het terugdringen van de frequentie of van de impact van deze abnormale situaties wordt door ISO 14001 (zoals door ISO900x) aanvaard als een bijdrage tot de continue verbetering, dit naast andere initiatieven op al dan niet gereguleerde domeinen.

3.4.4.3 Toezicht op registratie/certificatie

Als derde verschilpunt vermelden we dat bij het overheid-gedreven EMAS-systeem de toezichthoudende overheid wordt betrokken bij de besluitvorming om een site al dan niet te registreren en tevens de registratie van een bedrijf kan laten schorsen.

Bij ISO 14001 daarentegen, ligt de bevoegdheid voor het toekennen en intrekken van het certificaat louter bij de certificerende instelling die evenwel moet handelen volgens de voorschriften van hun accrediterende instelling. Wel zal de auditor systematisch akte nemen van eventuele PV's van de overheid en deze vertalen naar tekortkomingen in het systeem. Niettemin kan ernst van een overtreding verschillend ingeschat worden door een ambtenaar dan door een auditor.

Zo kan b.v. het niet tijdig betalen van milieuheffingen door een ambtenaar als een ernstig vergrijp worden gezien. Een milieuauditor daarentegen zal zich doorgaans milder opstellen tegen administratieve overtredingen die geen milieupact hebben of kunnen hebben.

Het kan gebeuren dat de vergunningverlenende overheid de milieuvergunning tijdelijk schorst of zelfs intrekt naar aanleiding van een belangrijk milieu incident. Voor ISO 14001 is de omvang van een incident niet het voornaamste criterium, maar wel het falen van het systeem dat aanleiding gegeven heeft tot het incident. In de geest van ISO 14001 zou een incident zoals met de Exxon Valdez geen intrekking van het certificaat impliceren, tenzij men flagrant de instructies met de voeten had getreden of b.v. de kapitein of de stuurman dronken waren en als notoire dronkaards bekend stonden. Ook het niet (tijdig) nemen van gepaste maatregelen om belangrijke incidenten in de toekomst te vermijden kan leiden tot strenge sancties in het kader van een milieuzorgsysteem.

Veel bedrijven vrezen terecht dat het intrekken van een EMAS-registratie op publicitair vlak veel meer schade aanricht dan het behalen ervan baat oplevert. Bovendien zijn er in EMAS geen concrete criteria voorzien voor het schrappen van een registratie noch enige beroepsprocedures hiertegen, de schorsing moet alleen aan het bedrijf meegedeeld worden.

De initiatiefnemers van het huidig pilootproject hebben in het kader van hun contacten met de overheid binnen het Belcert sectorcomité "Milieuverificateurs", herhaaldelijk aangedrongen op meer rechtszekerheid. In naam van de 4 Belgische bevoegde instanties, werd uiteindelijk een verklaring afgelegd dat zij zich ertoe verbonden om gewraakte sites eerst te horen alvorens hun registratie te schrappen (uiteenzetting van Dhr. Doat van het BIM ter gelegenheid van de uitreiking van de milieuprijs 1996 van het VBO).

3.4.5 De initiële milieuanalyse : een Amerikaanse struikelblok

Vrijwel iedereen is het erover eens dat een verantwoord milieuzorgsysteem alleen maar kan opgezet worden wanneer men over een grondige kennis beschikt van de milieuimplicaties van zijn bedrijf of organisatie. Bij het opstellen van de EMAS-verordening en de Britse norm BS 7750 werd wel degelijk rekening gehouden met de concepten gebruikt in de succesvolle ISO 900X normen. De initiële milieuanalyse is echter een bijkomende eis die geen duidelijke equivalent heeft in kwaliteitssystemen, hoewel hij wel enkele elementen bevat analoog aan de supplementaire eisen voor het ontwerp van nieuwe producten.

Milieuaspecten blijven hoe dan ook ongewenste neveneffecten van de eigenlijke (productie)activiteit waarvan de kennis in het beste beperkt blijft tot de wettelijke eisen terzake. Kwaliteit heeft in eerste instantie betrekking op eigenlijke productie en diensten. Bedrijven met een gebrekkige kennis van hun productieproces of van de karakteristieken van hun producten zijn niet levensvatbaar, vandaar dat vergelijkbare eisen niet in de ISO 900X normen zijn opgenomen.

Op vraag van de Amerikaanse delegatie werd de verplichting van een initiële milieuanalyse verwezen naar de informatieve bijlage. Verschillende grote (Amerikaanse concerns hebben reeds geruime tijd geïntegreerde managementsystemen ingevoerd waarvan milieubeheersing integraal deel uitmaakt. In de praktijk zou het deze bedrijven slechts een beperkte inspanning vragen om hun bestaand systeem conform te maken met ISO 14001. De bijkomende eis dat het milieuzorgsysteem moet ontworpen worden rekening houdend met de resultaten van een initiële milieuanalyse impliceert dat gans het luik milieuzorg moet overgedaan worden om uit te sluiten dat derden zouden kunnen stellen (claimen) dat het bedrijf zich onterecht conformiteit met ISO 14001 aanmatigt.

Strikt genomen is een initiële milieuanalyse volgens ISO 14001 dus niet verplicht doch elders in de norm staat aangegeven dat de organisatie haar milieuaspecten, relevante wettelijke eisen en conformiteit hiermee periodiek moet evalueren en/of actueel houden, dus ook in de beginfase.

In bijlage A.3.1 wordt de filosofie goed verwoord en wordt een initiële milieuanalyse aangeraden als de goede praktijk voor elke organisatie die nog niet over een functionerend milieuzorgsysteem beschikt.

3.4.6 Extrovert of introvert

Transparantie en openheid van bestuur zijn slogans waarmee men het tanend vertrouwen van de burger in de overheid en de administratie tracht te herstellen.

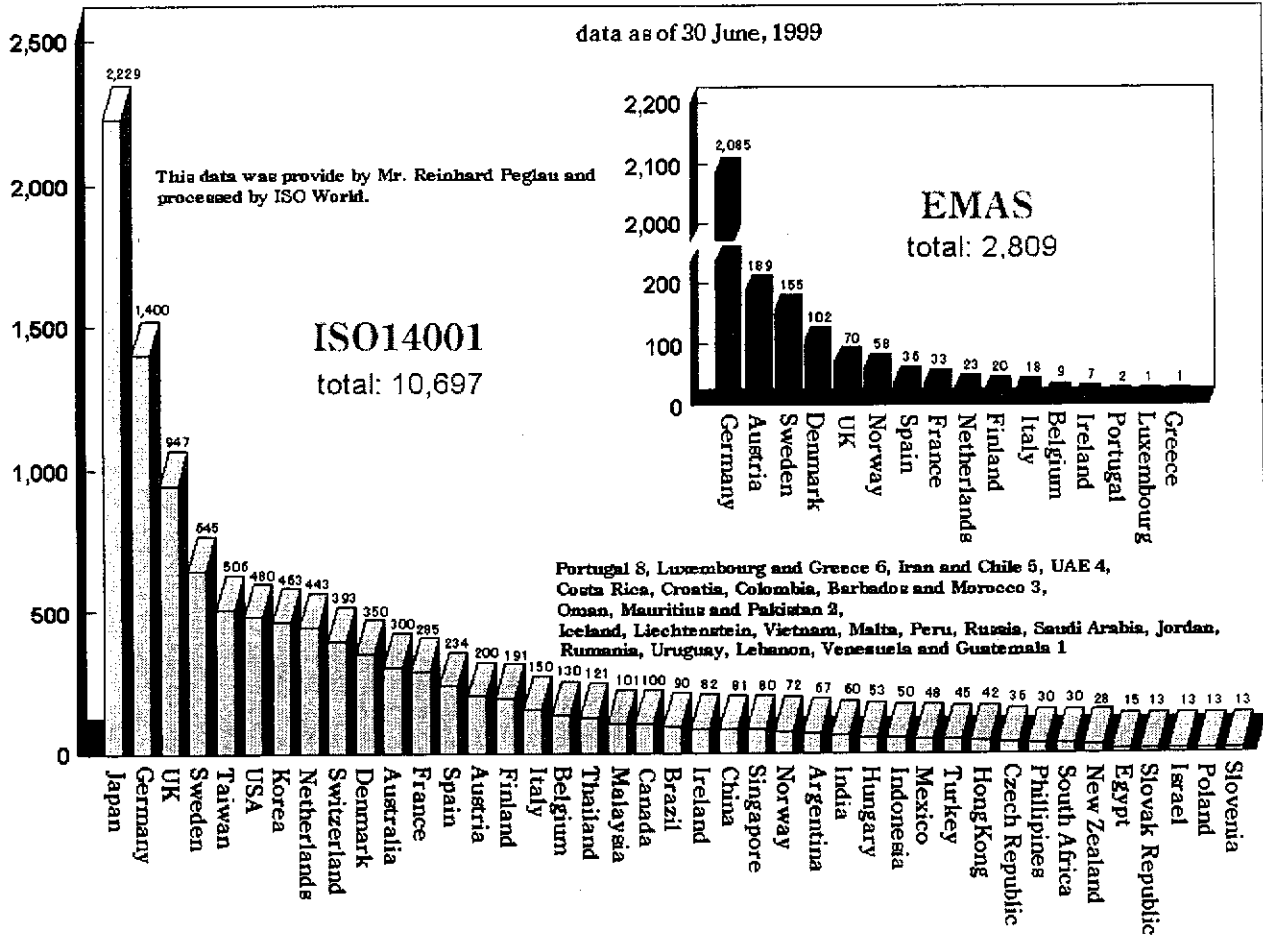
Voor EMAS moet de burger geen blind vertrouwen hebben in het feit dat de overheid de organisatie registreert. Het postulerend bedrijf moet via een milieuverklaring de burger informatie verstrekken over zijn bedrijfsactiviteiten, alle belangrijke milieuproblemen, emissies, afvalproductie, energie- en grondstoffenverbruik, het milieubeleid, -programma en -beheersysteem evenals andere factoren in verband met zijn milieuprestatie. In de praktijk kan men niet stellen dat deze milieuverklaringen werkelijk tegemoet komen aan hun oorspronkelijk doel om de direct betrokken omwonenden te informeren. De meeste milieuverklaringen worden opgevraagd door milieubewegingen of door studenten die een eindwerk opstellen.

Het invoeren van ISO 14001 doet men daarentegen in eerste instantie voor zichzelf en beoogt geen brede maatschappelijke ruchtbaarheid (zie ook de paragraaf over risk management). De norm stelt alleen dat de organisatie zich moet beraden over processen voor externe communicatie over haar belangrijke milieuaspecten.

De minimum eisen beperken zich tot :

- het ontvangen, vastleggen en reageren op relevante communicatie van externe belanghebbenden, en
- het ter beschikking stellen van het milieubeleid aan diegenen die daarom vragen.

The number of ISO14001/EMAS certification/registration of the world

Naargelang hun voorkeur EMAS / ISO 14001 laten de Europese landen (15 EU landen + Noorwegen) zich in 4 groepen opsplitsen :

Verhouding ISO 14001/EMAS	landen
<0,1	Groot-Brittannië, Nederland, België, Ierland
0,1 à 0,3	Finland, Frankrijk, Italië, Spanje, Luxemburg, Griekenland, Zweden, Portugal, Denemarken
0,3 à 0,7	-
0,7 à 0,9	Noorwegen
>0,9	Oostenrijk, Duitsland

De grootste aanhangers van EMAS vindt men in Oostenrijk en Duitsland waar de registratie georganiseerd wordt door de handelskamers. De sterkste voorstanders van ISO 14001 zijn uiteraard de Angelsaksische landen die reeds eerder een eigen norm hadden die mee model heeft gestaan voor ISO 14001. Nederland, dat reeds vroeg de Britse standaard BS 7750 had ingevoerd, behoort eveneens tot deze groep. Ook België vindt men hierin terug, wellicht eerder wegens een zeker scepticisme tegenover EMAS dan omwille van een bewuste keuze voor ISO 14001.

3.5 ISO 14001 EN KMO'S

Reeds in de ontwerpfase van de norm (ISO DIS 14001) stelden een aantal experts die goed bekend waren met het KMO-milieu, dat de norm moeilijk te implementeren was in KMO's. Dezelfde opmerking werd nog scherper gesteld door vertegenwoordigers van landen uit Latijns-Amerika en Zuidoost-Azië, regio's waar kleine en middelgrote bedrijven, nog meer dan in West-Europa, de ziel uitmaken van de nationale economie.

Deze bezwaren kwamen niet onverwacht : reeds bij de oorspronkelijke planning van de activiteiten van Subcomité 1 (SC 1) werd overwogen om een afzonderlijke norm of een technisch rapport op te stellen voor KMO's. Naarmate de redactie van de norm vorderde, raakten de meeste experts er vast van overtuigd dat de norm in zulke bewoordingen was opgesteld dat hij zonder meer toepasbaar was op alle organisaties ongeacht hun aard, omvang of geografische ligging. Niettemin bleef de KMO-polemiek systematisch de kop opsteken op elke belangrijke vergadering van SC 1. Daarom werd in 1997 een projectleider aangesteld die samen met een tiental experts gespreid over 5 continenten de problematiek nader zou onderzoeken. De resultaten die op de jaarvergadering van 1998 gerapporteerd werden, bevestigden het vroegere standpunt dat er geen nood is aan een speciale norm of technisch rapport voor KMO's. Volgende argumenten werden aangehaald om dit standpunt te onderbouwen :

- de ISO 14001 norm is voldoende flexibel en bevat geen barrières voor KMO's,
- de problemen gerapporteerd door KMO's zijn doorgaans te wijten aan een gebrek aan gespecialiseerd eigen personeel om een systeem op hun maat te ontwikkelen, zodat zij daardoor veelal een beroep moeten doen op externe consultants
- de situatie zou kunnen verbeterd worden door bij de herziening van de ISO 14001/14004-normen meer voorbeelden aan te halen die typisch zijn voor KMO's.

Het huidig proefproject leidt tot analoge conclusies op dit vlak. Hoewel verschillende participerende bedrijven tot grote groepen behoren (BIFFA, OVMB, Interbrew Hoegaarden), was de entiteit waar het milieuzorgsysteem werd geïmplementeerd een KMO.

De meeste deelnemers waren van oordeel dat de groepsgesprekken en de inbreng van een deskundige die de filosofie van de norm grondig kent, de implementatie sterk geholpen heeft desondanks het feit dat sommigen onder hen reeds beroep deden op een consultant. Juist het feit dat de norm zo breed toepasbaar is maakt dat er bredere bewoordingen worden gehanteerd zodat hij minder prescriptief is.

Verder is het onvermijdelijk dat er in bedrijven, inzonderheid KMO's, minder know-how aanwezig is voor milieuzorgsystemen dan voor kwaliteitssystemen : ISO 9000 viseert de "core business" van het bedrijf terwijl ISO 14001 zich beperkt op de ongewenste neveneffecten hiervan.

Wat de slaagkans betreft om een valabel ISO 14001-systeem op te zetten, is een KMO geenszins benadeeld. De druk vanuit de markt is nog niet van die aard dat de bedrijven om commerciële redenen een certificaat nodig hebben. Het engagement van de directie blijft dan ook de bepalende factor. Het meest ongunstig is de situatie voor filialen of dochterondernemingen van grote (multinationale) organisaties welke van het moederbedrijf de opdracht krijgen ISO 14001 in te voeren zonder dat zij hiervoor de minste ondersteuning krijgen.

4. Toelichting bij de eisen van ISO 14001

4.1 INLEIDING

Zoals elders gesteld, is bij de ISO vergaderingen naar voren gekomen dat heel wat KMO's moeite hebben om ISO 14001 te implementeren. Na onderzoek is gebleken dat zulks geenszins te wijten is aan de omvang noch aan de gestrengheid van de normeisen, maar wel aan een gebrek aan specialisten binnen de KMO's en aan de weinig prescriptieve formulering van normeisen.

Wat evenwel niet op de ISO-vergaderingen naar voren kwam is dat dit laatste aspect ook in bredere kringen problemen schept, tenminste toch in België. Het zou foutief zijn te stellen dat dit probleem zich tot ons land beperkt, doch feit is dat België, op Griekenland en Portugal na, van alle westerse landen het minst geparticipeerd heeft in de activiteiten van TC 207. Zonder steun van de DWTC, had vermoedelijk geen enkele Belg deelgenomen aan de vergaderingen van SC1 (milieuzorgsysteem) en SC2 (milieuauditing), dit terwijl een inzicht in de ISO 14001-filosofie essentieel is om de normeisen goed in schatten en te implementeren.

In de meeste andere Europese landen, de USA, Canada, Australië en landen van Zuidoost-Azië werden met experts van de bedrijfswereld, de consultants en eventueel de overheid schaduwcomités opgericht voor elk subcomité en soms voor elke werkgroep van TC 207. Het is evident dat in deze landen het inzicht in de ISO 14001 norm zich veel sneller heeft verbreid.

4.1.1 Interpretatie van ISO 14001

Deze gebrekkige kennis van de norm houdt het gevaar in dat bedrijven, adviseurs, certificatie-organismen en accreditatie-instellingen de norm op hun manier zouden interpreteren waardoor de coherentie zou verloren gaan. Deze problematiek aangekaart, door België en de USA in het kader van de EAC/G5 accreditatievoorwaarden, heeft geleid tot een strikte interpretatieprocedure voor ISO 14001 (document ISO/TC207/SC1 N140). Hierin wordt verwacht dat in alle deelnemende landen het ISO lid zelf een interpretatiecommissie opricht om eventuele vragen in eerste aanleg zelf te behandelen. Het antwoord moet tevens naar Subcomité ISO/TC207/SC1 gezonden worden dat vraag en antwoord onder de leden verspreid. Kan het ISO lid zelf geen antwoord geven of bij beroep van de vraagsteller, dan kan men zich tot het Subcomité richten. In België werd nog geen comité opgericht voor de behandeling van vragen inzake ISO 14001.

In de IAF richtlijnen voor certificatie organismen die overgaan tot certificatie/registratie van milieuzorgsystemen (toelichtingsdocument voor ISO Guide 62), werden de ISO 14001 eisen nauwkeurig opgevolgd. EAC was genoopt zijn accreditatierichtlijnen hieraan aan te passen (EAC-7 /02, 1998).

4.1.2 Waarom komt ISO 14001 zo vaag over ?

De soms wat vage formulering van sommige normeisen heeft diverse oorzaken :

- de zeer brede doelgroep die geïmplementeerd wordt
- de raakvlakken met wettelijk gereguleerde materies of rechtspraktijken
- taaltechnische aspecten die kunnen leiden tot schijnbare dubbelzinnigheden en
- gewilde dubbelzinnig- of vaagheden als ultiem redmiddel om uit een impasse te komen.

Het was de expliciete wil dat ISO 14001 zou toegepast worden door alle soorten organisaties die een impact kunnen hebben op het milieu en dit ongeacht hun maatschappelijke structuur (overheid - privé), hun activiteiten (industrie - dienstverlening), hun grootte (éénmansbedrijven - multinationals) of geografische ligging. Het is evident dat het bestrijken van een dergelijke brede doelgroep gepaard gaat met een zekere vaagheid waarvan nu blijkbaar vooral de KMO's hinder ondervinden.

Nergens in de norm staan minimale milieuprestaties aangegeven en op meerdere plaatsen staat expliciet aangegeven dat de eigen directie zelf de criteria vastlegt (keuze van de significantie-drempels, keuze van de actiepunten, omvang van te realiseren verbetering, etc...). Dit heeft voor gevolg dat identieke bedrijven die de norm strikt toepassen toch tot sterk verschillende milieuprestaties kunnen komen.

De reglementering en rechtspraak in diverse landen hanteren niet altijd dezelfde concepten en begrippen. Een typische voorbeeld is de term "milieucoördinator" waarmee de Vlaamse milieureglementering een welbepaalde functie beoogt waaraan bepaalde eisen en taken verbonden zijn. Na de invoering van deze term in de Vlaamse milieuwetgeving, weigert men in Wallonië deze nog te gebruiken voor een coördinerende functie op milieuvlak omwille van zijn associatie met de wettelijke context in het Vlaams landsgedeelte.

Het is dan ook evident dat in een internationaal kader bepaalde begrippen werden gewraakt omdat zij in bepaalde landen alleen konden vertaald worden door woorden die een onvermijdelijke connotatie hadden. Hierdoor was men soms gedwongen om andere minder precieze woorden of omschrijvingen te gebruiken hetgeen bij personen die dit historiek niet kennen, twijfels over de werkelijke bedoeling oproept.

Oorspronkelijk was in de norm voorzien dat bepaalde actiepunten of maatregelen in verhouding moesten staan tot de financiële draagkracht van de organisatie (bescherming van KMO's). Deze zin werd later geschrapt omdat zulks in de USA bij aantijgingen de overheid of de tegenpartij het recht zou geven om voor de verificatie van dit punt gans de boekhouding en financiële situatie van een organisatie door te lichten.

Het gemak waarmee in de USA "claims" kunnen worden ingediend is ook de reden waarom de initiële milieuanalyse van de basistekst naar de bijlage werd verwezen. Voor meer informatie hieromtrent wordt verwezen naar de vroegere vergelijking tussen EMAS en ISO.

Sommige specifieke begrippen in één taal hebben geen exact equivalent in een andere taal en vergen een omslachtige omschrijving. Zulke begrippen werden zo mogelijk vermeden en vervangen door andere mindere specifieke hetgeen bij de gebruiker twijfels oproept zodat hij denkt dat men iets anders bedoelt. In de auditnormen wordt regelmatig het begrip "opdrachtgever" gehanteerd waarvoor er geen specifiek courant gebruikt alternatief bestaat. Het Engels hanteert hetzelfde woord "client" voor opdrachtgever en afnemer van produkten (klant). Het is dan ook verwarrend dat "client" in de Nederlandstalige ISO 14010 / 14011 door "klant" wordt vertaald. Een andere Engelstalige miskleun is de vage term "commitment for compliance" die vroeger werd behandeld.

Tenslotte kan men vermelden dat de definitie van "continue verbetering" bewust vaag is gehouden. Deze tekst was het compromis van de laatste kans dat werd bereikt op de jaarvergadering in Oslo, nadat amper kon vermeden worden dat delegaties van de USA en de Europese landen over dit onderwerp letterlijk slaags raakten.

Gelet op deze al dan niet gewilde onduidelijkheden en vage terminologie, leek het aangewezen om in het huidig hoofdstuk een aantal punten te verduidelijken volgens de geest van de norm.

1. Onderwerp en toepassingsgebied

Deze internationale norm specificeert eisen voor een milieuzorgsysteem om een organisatie in staat te stellen een beleid en doelstellingen te formuleren waarbij rekening wordt gehouden met eisen vanuit wet- en regelgeving en informatie over belangrijke milieu-effecten. De norm heeft betrekking op de milieu-aspecten die de organisatie kan beheersen en waarop zij naar verwacht mag worden invloed kan uitoefenen. De norm stelt zelf geen specifieke criteria voor milieuprestaties vast.

Deze internationale norm is van toepassing op elke organisatie die :

- a) een milieuzorgsysteem wil implementeren, bijhouden en verbeteren ;
- b) zich ervan wil verzekeren dat zij het door haar vastgestelde milieubeleid naleeft ;
- c) dergelijke naleving aan anderen wil aantonen ;
- d) haar milieuzorgsysteem door een externe organisatie wil laten certificeren/ registreren ;
- e) zelf de naleving van deze internationale norm wil vaststellen en daarvan een eigen verklaring wil afleggen.

Alle eisen in deze internationale norm zijn bedoeld om onderdeel te zijn van elk willekeurig milieuzorgsysteem. De mate van toepassing zal afhangen van factoren zoals het milieubeleid van de organisatie, de aard van haar activiteiten en de omstandigheden waarin zij opereert. Deze internationale norm geeft in bijlage A ook een informatieve richtlijn voor het gebruik van de norm.

Het onderwerp van elke toepassing van deze internationale norm moet duidelijk worden geïdentificeerd.

OPMERKING :

1. Om het gebruik te vergemakkelijken zijn nummering van de subparagrafen van de norm en die van bijlage A aan elkaar gerelateerd ; zo behandelen bijvoorbeeld 4.3.3. en A.3.3. beide milieudoel stellingen en –taakstellingen en behandelen 4.5.4 en A.5.4. beide milieuzorgsysteemaudits.

2. Normatieve verwijzingen

Op dit moment zijn er geen normatieve verwijzingen.

3. Termen en definities

Voor de toepassing van deze internationale norm gelden de volgende termen en definities .

3.1. Continue verbetering : Proces van verbetering van het milieuzorgsysteem om verbeteringen in de totale milieuprestatie te bereiken overeenkomstig het milieubeleid van de organisatie.

OPMERKING :

2. Het proces hoeft niet tegelijkertijd bij alle bedrijfsactiviteiten plaats te vinden.

3.2. Milieu : Omgeving waarin een organisatie opereert met inbegrip van lucht, water, bodem, natuurlijke hulpbronnen, flora, fauna, mensen en hun onderlinge samenhang

OPMERKING :

3. In dit verband strekt de omgeving zich uit van binnen een organisatie tot de gehele wereld.

4.2 ONDERWERP EN TOEPASSINGSGBIED

MILIEU - KWALITEIT

Het toepassingsgebied van ISO 14001 verschilt duidelijk van de ISO 900X normen die dienen om zijn bekwaamheden als leverancier voor het produceren of het ontwerpen aan te tonen (aan de klant).

De eerste twee toepassingsgebieden (punten a) en b) op nevenstaande pagina) hebben betrekking op het invoeren van een milieuzorgsysteem hetzij vrijblijvend hetzij om een welbepaald milieubeleid na te leven. De derde (punt c)) gaat veel verder en laat een bedrijf toe zichzelf conform te verklaren met ISO 14001 zonder beroep te doen op derden (zie punt e)). Het blijft de vraag in hoeverre betrokken partijen geloof zullen hechten aan een dergelijke zelfdeclaratie. In ISO 900X is zelfdeclaratie niet verboden, doch deze piste wordt niet gepropageerd omdat een certificaat een troef vormt in de relatie klant-leverancier.

Er zijn voldoende redenen (b.v. risk management) om een milieuzorgsysteem louter voor zichzelf of voor de interne betrokkenen (personeel, aandeelhouders) op te stellen zodat extra kosten voor certificatie kunnen vermeden worden indien men maar voldoende eerlijk is met zichzelf.

In ISO 14001 heeft de klant louter de rol van degene waarmee met een commerciële relatie heeft. Bij ISO 900X ondergaat hij ook de eventuele gevolgen van niet-conformiteiten t.o.v. het kwaliteitssysteem. Vermits de klanten meestal een ingangscontrolé doen van de aangekochte goederen, wordt de leverancier snel op de hoogte gebracht indien er toch niet-conforme produkten aan zijn aandacht zijn ontsnapt. De onafhankelijke milieucontroles die door de overheid worden verricht zijn evenwel te sporadisch om lacunes snel op te sporen vandaar de nood voor een nog striktere zelfdiscipline.

4.3 DEFINITIES

4.3.1 Milieu

Zoals blijkt uit de definitie, moet "het milieu" in zijn ruime zin geïnterpreteerd worden en omvat dit zowel de biotische als de abiotische systemen. Het feit dat ook de mens tot het milieu gerekend wordt roept toch enkele vragen op wat betreft de exacte afbakening. In de inleiding tot de norm (hier niet vermeld) staat aangegeven dat deze niet bedoeld is om aspecten van arbeidsomstandigheden en veiligheidszorg aan de orde te stellen. Praktisch kan men scherper stellen dat de norm alleen de mens als "niet werknemer" viseert. Tussen de eigen werknemers en omwonenden blijft nog een vage categorie : contractors, leveranciers en klanten. Deze categorie wordt in de norm wel genoemd als bron van milieuaspecten of -impacten maar niet als mikpunt ervan. Wellicht worden contractors het best gelijkgeschakeld met het eigen personeel, en de overigen met omwonenden.

De hinder voor de mens beperkt zich niet tot zuiver fysische hinder zoals geluids-overlast en stank : veel klachten hebben te maken met schade aan materialen, vervuiling, visuele aspecten en waardevermindering van eigendommen.

3.3. Milieu-aspect : Onderdeel van de activiteiten, produkten of diensten van een organisatie dat in wisselwerking kan staan met het milieu.

OPMERKING :

4. Een belangrijk milieu-aspect is een milieu-aspect dat een belangrijk effect op het milieu heeft of kan hebben.

3.4. Milieu-effect : Elke gunstige dan wel ongunstige verandering in het milieu, die geheel of gedeeltelijk een gevolg is van de activiteiten, produkten of diensten van een organisatie.

3.5. Milieuzorgsysteem : Dat deel van het algehele managementsysteem dat betrekking heeft op de organisatiestructuur, planningsactiviteiten, verantwoordelijkheden, werkwijzen, procedures, processen en hulpmiddelen voor het ontwikkelen, implementeren, verwezenlijken, beoordelen en bijhouden van het milieubeleid.

3.6. Milieuzorgsysteemaudit : Een systematisch en (schriftelijk) vastgelegd verificatieproces van het objectief verkrijgen en evalueren van bewijsmateriaal om vast te stellen of het milieuzorgsysteem van een organisatie in overeenstemming is met de door haar gestelde criteria voor milieuzorgsysteemaudits en voor het bekendmaken van de resultaten van dit proces aan de directie.

3.7. Milieudoelstelling : Milieudoel in algemene zin, voortkomend uit het milieubeleid, dat een organisatie nastreeft en waar doenlijk is gekwantificeerd.

3.8. Milieuprestatie : Meetbare resultaten van het milieuzorgsysteem, samenhangend met de beheersing door de organisatie van haar milieu-aspecten, gebaseerd op haar milieubeleid, -doelstellingen en -taakstellingen.

3.9. Milieubeleid : Verklaring van een organisatie over haar bedoelingen en uitgangspunten met betrekking tot haar totale milieuprestatie, die voorziet in een kader voor het nemen van actie en voor het stellen van haar milieudoelstellingen en -taakstellingen

4.3.2 Milieu-aspect en milieu-effect

EMAS hanteert alleen het begrip milieu-effect, en dit om de veranderingen in het milieu aan te geven die het gevolg zijn van de betrokken industriële activiteit.

In ISO 14001 wordt een 2-stap benadering gehanteerd omdat men terecht van oordeel is dat een organisatie niet de volledige controle heeft over de milieu-effecten. Met milieu-aspecten of milieu-implicaties van een organisatie bedoelt men haar raakvlakken met het milieu die aanleiding geven of kunnen geven tot milieu-effecten. Typische voorbeelden zijn emissies in lucht en water, de productie van geluid, het insijpelen van stoffen in de bodem, verkeer, ... De effecten die deze aspecten op het milieu hebben, zijn uiteraard evenredig met hun omvang maar worden in belangrijke mate mede bepaald door een aantal factoren die de organisatie niet zelf in de hand heeft.

Zo hebben identieke bedrijven die op een verschillende plaats ingeplant worden dezelfde milieu-aspecten, doch hun impacten kunnen sterk uiteenlopen. Een bijkomende lozing kan in een reeds sterk bevuilde waterloop de "druppel zijn die de emmer doet overlopen", terwijl deze zelfde lozing in een zuivere waterloop nog binnen de zelfreinigende capaciteit kan vallen. Milieu-effecten zijn overigens meestal een gedeelde verantwoordelijkheid van verschillende vervuilers. Wanneer een organisatie zich engageert om haar milieuprestaties te verbeteren, zal zij alleen kunnen ingrijpen op haar milieu-aspecten in de verwachting dat de milieu-impacten in vergelijkbare mate zullen afnemen.

De omvang van een milieu-effect wordt alleen gebruikt om te beslissen of het overeenkomstige milieu-aspect significant is en het onderliggende (productie) proces derhalve onder gecontroleerde omstandigheden moet verlopen (mondelinge of schriftelijke instructies, speciale meet-, controle of emissiebeperkende apparatuur).

4.3.3 Milieudoelstelling en milieutaakstelling

In de Frans- en Engelstalige versie spreekt men respectievelijk van "objective and target" en van "objectif et cible". Wegens taalarmoede werd "targets/cibles" door onze noorderburen vertaald door taakstelling, een woord dat in Vlaanderen weinig bekend is. De exacte vertaling is "mikpunt" doch dit woord wordt in ons taaleigen vrijwel niet in de overdrachtelijke zin gebruikt. Het beste alternatief is "actiepunt" omdat aan elk "target" een concrete actie wordt gekoppeld.

Uit de lijst van significante milieuaspecten of uit de initiële milieuanalyse kan men domeinen afleiden die voor verbetering vatbaar zijn. Deze komen in aanmerking als doelstelling mits zij stroken met het milieubeleid. Meestal wordt de realisatie van doelstellingen over meerdere jaren gespreid. Taakstellingen zijn specifieke acties om een bepaalde doelstelling te realiseren.

VOORBEELD : Milieubeleid – Milieudoelstelling - Actiepunt

- (onderdeel) **Milieubeleid** : zelfbedruipend zijn qua neutralisatie van reststromen met als additioneel voordeel de milieuheffingen afbouwen.
- **Milieudoelstelling** : afkoppeling van het openbaar rioleringsnet binnen de drie jaar (gekwantificeerd + planning),
- **Milieutaakstellingen of actiepunten** :
  - 1ste jaar : kwalitatieve en kwantitatieve inventarisatie van alle afvalstromen binnen het bedrijf en van opportuniteiten voor reductie, recyclage of afvoer van sterk verontreinigde stromen als vloeibare afval (vermindering van de vuilvracht met 30% en van het debiet met 60%),
  - 2 de jaar : haalbaarheidstesten en realisatie van de verminderingen uitgewerkt tijdens vorig jaar + voorstudie van een eigen zuiveringsstation,
  - 3 de jaar : afwerken van het detailontwerp en realisatie van het eigen zuiveringsstation.

3.10. Milieutaakstelling : Gedetailleerde prestatie-eis, waar doenlijk gekwantificeerd, van toepassing op de organisatie of delen daarvan, die voortkomt uit de milieudoelstellingen en die moet worden gesteld en waaraan moet worden voldaan om die doelstellingen te verwezenlijken.

3.11. Belanghebbende partij : Individu of groep, betrokken bij of beïnvloed door de milieuprestatie van een organisatie.

3.12. Organisatie : Bedrijf, vennootschap, firma, onderneming of instelling of een deel of combinatie daarvan, al dan niet erkend als rechtspersoon, publiek of privaat, met eigen functies en een eigen administratie.

OPMERKING :

5. Voor organisaties met meer dan één bedrijfsonderdeel kan één enkel bedrijfs- onderdeel als een organisatie worden gedefinieerd.

3.13. Preventie van milieubelasting : Toepassing van processen, werkwijzen, materialen of produkten die milieubelasting vermijden, terugdringen of beheersen, waaronder kunnen worden begrepen hergebruik, behandeling, proceswijzigingen, beheersingsmechanismen, doelmatig gebruik van hulpbronnen en substitutie van materialen.

OPMERKING :

6. De potentiële voordelen van preventie van milieubelasting omvatten het verminderen van nadelige milieu-effecten, verbeterde doelmatigheid en lagere kosten.

4.3.4 Milieuprestatie

De definitie van milieuprestatie is vrij vaag en niet praktisch bruikbaar. In detail uitweiden over diverse vormen van milieuprestaties en de manier om deze te meten of te evalueren zou ons hier te ver leiden. Vandaar dat verwezen wordt naar de ISO norm FDIS 14031 "evaluatie van milieuprestaties". Men kan hierbij vermelden dat het concept verbetering van milieuprestaties ruimer wordt gezien dan een loutere reductie van de milieu-impacten. Ook organisatorische acties zoals een betere opleiding en sensibilisatie van personeel of een milieuvriendelijker aankoopbeleid worden als een verbetering van de milieuprestaties beschouwd.

4.3.5 Belanghebbende partij

De individuen en groepen die bij de milieuprestatie van een organisatie betrokken zijn of erdoor beïnvloed worden zijn zeer divers :

- de omwonenden die eventuele hinder, inherent aan het bestaan van de organisatie, ondergaan zijn de voor de hand liggende belanghebbende partij. Hinder van toeleveranciers moet zich niet noodzakelijk in de onmiddellijke omgeving van exploitatiezetel uiten. Bij beperkte wegeninfrastructuur kan massale aanvoer of afvoer met vrachtwagens overlast veroorzaken in een iets verder gelegen woonzone of dorpskern,
- de eigen werknemers en de aandeelhouders die beiden baat hebben bij de continuïteit van de bedrijfsactiviteiten en voor wie ernstige milieuproblemen een bedreiging vormen voor hun tewerkstelling of investering,
- leveranciers van diensten zoals banken en verzekeringsmaatschappijen die er zich van bewust zijn dat slechte milieuprestaties voor hen een mogelijk financieel risico inhouden,
- milieubewuste klanten, klanten van dienstverleners op milieuvlak (b.v. stortplaatsen) die de garantie wensen dat hun afval conform de milieuwetgeving wordt behandeld of verwerkt,
- de vergunningverlenende en toezichhoudende overheid,
- milieuorganisaties die het collectief milieupatrimonium verdedigen.

4. Milieuzorgsysteemeisen

4.1 Algemene eisen

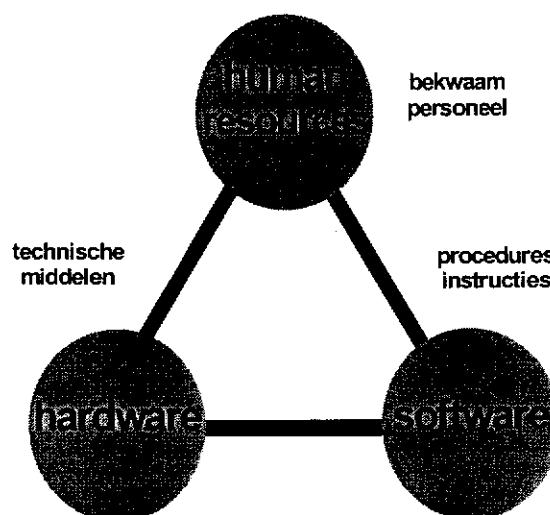
De organisatie moet een milieuzorgsysteem vaststellen en bijhouden, waarvan de eisen zijn beschreven in het gehele hoofdstuk 4.

Wat is een milieuzorgsysteem?

sleutelementen

definitie

Dat deel van het algehele managementsysteem dat betrekking heeft op de organisatorische structuur, planningsactiviteiten, verantwoordelijkheden, werkwijzen, procedures, processen en hulpmiddelen voor het ontwikkelen, implementeren, verwezenlijken, beoordelen en bijhouden van het milieubeleid

4.4 MILIEUZORGSYSTEEMEISEN

4.4.1 Algemene eisen

De eisen van de norm omvatten 17 clausules gebundeld in 5 rubrieken, namelijk het milieubeleid (§4.2) en de vier stappen van de Deming cirkel :

1. PLAN (§4.3 : Planning)
2. DO (§4.4 : Implementatie en uitvoering)
3. CHECK (§4.5 : Controle en corrigerende maatregelen)
4. ACT (§4.6 : Beoordeling door de directie)

Praktisch gezien steunt gans het systeem, zoals aangegeven in Figuur 4.1, op 3 basiselementen :

- **HARDWARE,**
- **SOFTWARE EN**
- **HUMAN RESOURCES**

HARDWARE is meestal nodig om in normale en zo mogelijk ook in abnormale omstandigheden aan de wettelijke en andere eisen te voldoen. Hardware kan variëren van een eenvoudige container om bepaalde afvalstoffen te verzamelen tot water- of luchtzuiveringsinstallaties indien het naakte productieproces onvoldoende milieuvriendelijk is om aan de eisen te voldoen (end of pipe systemen). Geschikte hardware is een essentiële vereiste vooraleer men een conform milieuzorgsysteem kan invoeren gelet op het verplichte engagement tot wettelijke conformiteit in het milieubeleid. Het heeft geen zin een milieuzorgsysteem te implementeren indien b.v. het bestaand waterzuiveringstation technisch niet in staat is de lozingsnormen te halen. De eventuele noodzaak voor bijkomende hardware wordt normaal gezien geïdentificeerd in een vroege fase van de initiële milieu-analyse.

De **SOFTWARE** is een hulpmiddel om ervoor te zorgen dat de wettelijke en andere eisen daadwerkelijk en blijvend gehaald worden. Bovendien schept het een kader om deze eisen actueel te houden en voor de definitie en de realisatie van de doelen taakstellingen die desgevallend ook bijkomende hardware vergen. De software omvat het geheel aan documentatie van het milieuzorgsysteem inclusief de organisatorische procedures en instructies voor het (preventief) onderhoud en de correcte bediening van de installaties.

De derde sluitsteen van een milieuzorgsysteem zijn de **HUMAN RESOURCES**, m.a.w. vakbekwaam personeel nodig om het systeem te implementeren en op te volgen (auditors) en dat voldoende opgeleid, gesensibiliseerd en gemotiveerd is om de instructies effectief toe te passen en om zich rekenschap te geven van de milieu-implicaties van hun taken.

4.2 Milieubeleid

Het hoogste leidinggevende niveau moet het milieubeleid van de organisatie definiëren en bewerkstelligen dat het :

- a) geschikt is voor de aard, omvang en milieu-effecten van haar activiteiten, producten of diensten ;
- b) een verbintenis bevat tot continue verbetering en preventie van milieubelasting ;
- c) een verbintenis bevat tot naleving van milieuwet en -regelgeving en andere eisen die de organisatie onderschrijft ;
- d) een kader biedt voor het stellen en beoordelen van milieudoelstellingen en -taakstellingen ;
- e) (schriftelijk) is vastgelegd, is geïmplementeerd en bijgehouden en aan alle medewerkers bekend is gemaakt ;
- f) beschikbaar is voor het publiek.

VOORBEELD : Milieubeleidsverklaringen op Internet

- **Fitzpatrick and Weller Inc., bosbouw** www.fitzweller.com/env.htm
- **English China Clay Group, kaoline** www.ecci.co.uk/environ/policy.htm
- **The Mining Association of Canada, mijnbouw** www.mining.ca/english/initiatives/environm.html
- **Alberta Energy Company Ltd, aardgas en petroleum exploratie en productie** www.aec.ca/OPERATE/envpot.htm
- **Tokyo Gaz Co Ltd, stadsgasbedeler** www.tokyo-gas.co.jp/env/ecorep/e_text/cont_e.html
- **PAC-RIM LNG Inc, aardgasverdeling** www.kermode.net/pacrim/envpolcy.html
- **Cooper Industries Inc., productie elektrisch materiaal en gereedschap** www.cooperindustries.com/about/giving/envpol.html
- **James Cropper Pic, papierproductie** www.cropper.com/environment.htm
- **Collodin Klebstofwerke, kleefstoffen** www.collodin.com/umweltpo_en.htm
- **Renishaw Group, meetapparatuur** www.renishaw.com/group/corporat.htm
- **Twickenham Plating Group PLC, electroplating** www.twickenham.co.uk/environ.htm
- **Brother Industries Ltd., burautica materiaal**, www.brother.com/environment/policy.html
- **ViewSonic, productie van LCD schermen en projectoren** www.viewsonic.com/DESK/QNAENVIR.htm
- **Nefab, verpakkingsindustrie** www.nefab.com/environment.htm
- **Danzas Management Ltd, logistieke dienstverlening** www.danzas.com/info/policy.cfm
- **Severn Trent, milieudienstverlening** www.severn-trent.com/qual_env/commitment.htm
- **Tredi New Zealand Ltd, afvalbehandeling** www.tredi.co.nz/html/policy_body.html
- **Collex Waste Management, afvalbehandeling** www.collex.com.au/nsw/envpol.htm
- **AMS Ltd, marketing elektronisch materiaal** www.panasonic.com.sg/co_ev.htm
- **Vale Housing Association, woningverhuur** www.vale-housing.co.uk/main.html

4.4.2 Het milieubeleid

MILIEU - KWALITEIT

De betrokkenheid van de directie bij ISO 14001 gaat duidelijk verder dan bij ISO 9001 waar men stelt dat : "De directie van de leverancier moet haar kwaliteitsbeleid vaststellen en (schriftelijk) vastleggen, met inbegrip van de doelstellingen voor, en haar betrokkenheid bij, kwaliteit".

Het milieubeleid is het uitgangspunt en de rode draad doorheen het gedocumenteerd milieuzorgsysteem. De eis dat het beleid ondermeer geschikt moet zijn voor de milieu-impacten van de organisatie, impliceert dat het milieubeleid slechts kan opgesteld worden nadat men een duidelijk inzicht heeft verworven in de milieu-impacten, dus ten vroegste in de middenfase van de initiële milieu-analyse.

Een punt dat hiermee samenhangt, is het vastleggen van toepassingsdomein van het beleid en dus van het milieuzorgsysteem. Een organisatie kan beslissen om het systeem slechts toe te passen op (een) welbepaalde site(s) of op specifieke afdelingen mits deze een milieutechnische eenheid vormen. Indien het systeem gecertificeerd is, zal het certificeringsorganisme erover waken dat er geen onterechte claims worden gemaakt op basis van deze partiële certificatie.

Belangrijk bij de afbakening is dat de directie die het milieubeleid ondertekent, volledige zeggenschap heeft over de geviseerde toepassingsdomeinen (activiteiten, producten of diensten). Indien bij een productiebedrijf annex magazijn afgewerkte producten, het magazijn en de dispatching onder een centrale marketingdirectie valt, dan moet de directeur marketing het beleid mede ondertekenen (impact afvoer afgewerkte producten moeilijk te onderscheiden van aanvoer grondstoffen).

Om te slagen moet de topdirectie niet alleen achter de invoering staan, maar ook alle medewerkers hiervan overtuigen. Gebruik in uw milieubeleidsverklaring dan ook de woorden die men van u gewoon is. Ervaart het personeel dat de directie alleen oog heeft voor rentabiliteit en productiviteit, stel dan niet dat men ISO 14001 invoert omwille van de plantjes en de beestjes : dit komt ongeloofwaardig over, gebruik in dit geval liever economische motieven. Verwoordt de beleidsverklaring zo dat ze door iedereen begrepen wordt. Vergeet ook niet het middenkader voldoende te motiveren : zij zijn onmisbaar voor de implementatie.

De betekenis van het engagement tot wettelijke conformiteit werd besproken in 3.4.4.1.

Een productiebedrijf (b.v. chemische industrie) zal vooral de milieu-aspecten van haar activiteiten viseren, een dienstverlenend bedrijf deze van haar diensten (b.v. studie bureau). Elke organisatie moet uitmaken of ook de impacten van haar producten, eens op markt gebracht, relevant zijn : b.v. impact van de verpakking voor frisdranken of de gebruiker milieuvriendelijk leren omgaan met de geproduceerde chemicaliën.

4.3 Planning

4.3.1 Milieu-aspecten

De organisatie moet (een) procedure(s) vaststellen en bijhouden om de milieu-aspecten van de activiteiten, producten of diensten, die zij kan beheersen en waarvan mag worden verwacht dat zij er invloed op kan uitoefenen, te identificeren om de aspecten te bepalen die belangrijke effecten (kunnen) hebben op het milieu. De organisatie moet bewerkstelligen dat bij het vaststellen van haar milieudoelstellingen rekening wordt gehouden met de aspecten die met deze belangrijke effecten samenhangen.

De organisatie moet ervoor zorgen dat deze informatie bijgewerkt blijft.

VOORBEELD : Milieu-aspecten – Milieu-impacten

<u>Milieu-aspecten</u>		<u>Milieu-impacten</u>
geluidsemissie	➔	geluidshinder nabij een woonzone
lekkende tank	➔	bodem- en grondwaterverontreiniging
afvalproductie	➔	impacten van afval storten of verbranden
emissies stookinstallaties	➔	luchtverontreiniging, verzuring, global warming

4.3.2 Wettelijke en andere eisen

De organisatie moet een procedure vaststellen en bijhouden om eisen van wet- en regelgeving en andere door haar onderschreven eisen die van toepassing zijn op de milieu-aspecten van haar activiteiten, producten of diensten, te identificeren en daar toegang toe te hebben.

VOORBEELD : niet-regionale milieureglementering

Het komt voor dat milieu-eisen opgelegd worden in reglementeringen in verband met de productie, het in de handel brengen en/of het gebruik van producten en goederen. Deze reglementen worden doorgaans uitgebracht onder de coördinatie van b.v. het Ministerie van Economische Zaken of het Ministerie van Landbouw.

- ➔ **KB van 24/5/82** inzake de reglementering voor het in de handel brengen van stoffen die gevaarlijk kunnen zijn voor de mens of zijn milieu
- ➔ **KB van 9/12/98** inzake de beperking van de geluidsemissie van hydraulische graafmachines, kabelgraafmachines etc...
- ➔ **MB van 8/12/98** inzake het bewaren, op de markt brengen en gebruiken van bestrijdingsmiddelen voor landbouwkundig gebruik

Het **KB van 15/12/98** ter wijziging van het **KB van 15/3/68**, uitgebracht onder de bevoegdheid van de **Ministers van Binnelandse Zaken, Vervoer en Veiligheid**, geeft een actualisatie van de keuringen die moeten uitgevoerd worden om na te gaan of een voertuig voldoet aan de **van kracht zijnde normen aangaande de veiligheid en het milieu** (b.v. CO uitwerp).

Deze kB's leggen de aard en frequentie van de autokeuringen vast, maar het is evident dat elke houder van een wagen(park) ervoor moet zorgen dat permanent aan deze eisen wordt voldaan.

4.4.3 Planning

4.4.3.1 Identificatie van de milieu-aspecten

Het duale concept "milieu-aspecten en milieu-impacten" en zijn relatie tot het EMAS-begrip "milieu-effecten" werd reeds besproken in paragraaf 4.3.2.

Onder zaken die men kan beheersen verstaat de norm de eigen activiteiten, processen, producten en diensten van de organisatie waarbij men veronderstelt dat men deze volledig onder controle heeft. Activiteiten, diensten en producten waarvan men verwacht dat de organisatie ze beïnvloeden, hebben betrekking op deze van toeleveranciers, contractors en klanten. Er wordt geenszins verwacht dat een organisatie van haar toeleveranciers eist dat ze ISO 14001 gecertificeerd zijn. Wel is het de bedoeling dat men toeleveranciers, contractors of klanten die significante milieu-impacten veroorzaken welke met het bestaan van de organisatie worden geassocieerd, onder druk zet om deze te beheersen (bijzonder relevant in het kader van het "risk management concept"). Een typisch voorbeeld zijn toeleveranciers of klanten die respectievelijk bij de aanvoer van grondstoffen of de afvoer van eindproducten geluids- of verkeershinder veroorzaken. Op instructies naar contractors wordt nog extra de nadruk gelegd in §4.4.6 van de norm.

Meestal heeft men de neiging om de milieu-aspecten te inventariseren per milieudiscipline (lucht, water, bodem,...) omdat de milieuwetgeving dikwijls zo gestructureerd is. Verder in §4.4.6, eist de norm dat alle werkzaamheden of activiteiten geassocieerd met significante milieu-aspecten zouden worden geïdentificeerd. Verder moeten alle personeelsleden wier werkzaamheden een belangrijk effect op het milieu kunnen hebben, opgeleid zijn, gesensibiliseerd worden en zo nodig over gepaste instructies beschikken (§4.4.2).

Het is dan ook efficiënter om vanaf het begin de inventaris van de milieu-aspecten te structureren per productie-eenheid of deel hiervan onder een zelfde supervisor.

De meeste bedrijven beschikken reeds over bepaalde emissiebeperkende infrastructuur zoals waterzuiveringsinstallatie, stoffilters, etc... De norm laat de gebruikers vrij om de milieu-aspecten/-impacten vóór of na deze bestaande infrastructuur te identificeren. In het laatste geval is de impact doorgaans weinig significant en is deze infrastructuur als een procesinstallatie te beschouwen. In het andere geval is de impact uitermate significant en wordt de infrastructuur gezien als een maatregel om de impacten te beperken. Dit alternatief laat makkelijker toe een technische evolutie of een meer performante exploitatie van deze installaties op te volgen en te claimen als een bijdrage tot de continue verbetering;

4.4.3.2 Wettelijke en andere eisen

Aard van de eisen

De wet- en regelgeving van toepassing op een organisatie omvat niet alleen de regionale milieuwetgeving maar ook diverse verplichtingen van de federale en lokale overheid. Op EEG verordeningen na, worden bindende eisen van internationale organisaties vrijwel steeds omgezet in regionale of federale wetgeving. Nevenstaand staan enkele voorbeelden van federale wetgeving vermeld.

VOORBEELD : andere reglementen, normen en praktijken die continue verbetering op milieuvlak kunnen inperken

In tal van domeinen bestaan er reglementen, normen en goede praktijken die zaken opleggen of adviseren welke regelrecht indruisen tegen het zuinig omspringen met het milieu.

- Een zeer belangrijke groep zijn beschikkingen die te maken hebben met **hygiëne**. Terwijl milieuzorg ernaar streeft om het waterverbruik en de afvalwaterproductie te minimaliseren, willen hygiënische voorschriften elk mogelijke risico uitsluiten en zullen zij normaal gezien een ruime spoeling en dosering van ontsmettingsmiddelen propageren.
In deze sector wordt ook dikwijls gebruik gemaakt van wegwerpmateriaal.
- Om analoge redenen wordt **overdesign** toegepast in sectoren waar **veiligheid** een belangrijke rol speelt. Besparen op materiaal verhoogt op onaanvaardbare manier de potentiële impact op de mens. Normen voor plastic gas- en waterleidingen specificeren hoge wanddikten. Leidingen die niet aan deze strikte eisen voldoen worden geweigerd en alternatieve concepten die met minder materiaal dezelfde resistentie bieden zijn onverkoopbaar zolang er geen brede consensus over bestaat, geconcretiseerd in een norm.
- De laatste jaren zijn plastic drankverpakkingen steeds dunner geworden. Ook hier worden grenzen gesteld, vooral door **de hanteerbaarheid en klanttevredenheid**. Een zeer milieuvriendelijk product zonder kopers is immers niets meer dan afval. Men kan wel de verbruiker opvoeden door milieuvriendelijke producten te promoten.
- Het vergt heel wat vindingrijkheid om nog verdere energiebesparing te realiseren zonder verlies aan **comfort**.

Hoewel niet gebruikelijk, kan het wenselijk zijn om dergelijke limiterende criteria in het register van wettelijke en andere eisen op te nemen, daar ze mede de kader vastleggen waarbinnen continue verbetering mogelijk is.

4.3.3 Doelstellingen en taakstellingen

De organisatie moet (schriftelijk) vastgelegde milieudoelstellingen en -taakstellingen vaststellen en bijhouden voor elke relevante functie en op elk relevant niveau binnen de organisatie.

Een organisatie moet bij het vaststellen en beoordelen van haar doelstellingen rekening houden met de eisen van wet- en regelgeving en andere eisen, haar belangrijke milieu-aspecten, haar technologische opties en haar financiële, operationele en zakelijke behoeften en met de visies van belanghebbende partijen.

De doelstellingen en taakstellingen moeten stroken met het milieubeleid, met inbegrip van de verbintenis tot preventie van milieubelasting.

Eisen van de lokale overheid kunnen vervat zijn in een politie- of bouwreglement, in een bijzonder plan van aanleg, vermeld staan in de bouwvergunning of opgenomen worden in de exploitatievergunning (via advies of rechtstreeks al naargelang het een 1ste of 2de klasse inrichting betreft). Soms worden milieuvorwaarden opgenomen in huur- of koopovereenkomsten tussen de organisatie en de overheidsinstelling, parastatale of intercommunale die industrieterreinen ter beschikking stelt.

De zogenaamde "andere eisen" kunnen zeer divers zijn :

- internationale groepen streven dikwijls naar uniformiteit en hanteren soms interne eisen die het grootste gemeen veelvoud zijn van de wettelijke eisen in de belangrijkste vestigingsplaatsen,
- er kunnen tussen de overheid en bedrijfsfederaties bepaalde afspraken of convenanten gemaakt worden,
- al dan niet naar aanleiding van klachten kunnen er tegenover de omwonenden bepaalde engagementen gemaakt zijn,
- een verzekeringspolis kan bepaalde bijkomende eisen opleggen, en
- de organisatie kan vrijwillig andere initiatieven op milieuvlak onderschrijven zoals EMAS, Responsible Care, milieucharter 2000, etc...
- minder courant, doch eveneens zeer relevant, zijn andere reglementen, normen en praktijken die een mogelijke grens stellen aan de continue verbetering op milieuvlak (zie kader links).

Register en opvolging van wettelijke eisen

Gezien de complexiteit van wet- en regelgeving en de vereiste volledigheid van het register, zullen de meeste bedrijven hiervoor een beroep moeten doen op hulp van specialisten zoals bedrijfsfederaties, speciale loketten van overheidsinstellingen zoals de GOM's of milieuconsultants. Het is sterk aangewezen om zelfs vóór de beslissing om een milieuzorgsysteem te installeren, een grondige wettelijke conformiteitsaudit uit te (laten) voeren. Aldus krijgt men een voorafgaand zicht op de kosten om de organisatie in conformiteit met de wetgeving te stellen, een principiële vereiste voor participatie aan ISO 14001 en EMAS.

Eens dit register opgesteld, dient men zich te organiseren om dit op permanente basis aan te vullen en te actualiseren. Men kan hierbij gebruik maken van gespecialiseerde werken, Internet sites of een beroep doen op derden. Een zuivere lijst of kopij van de wettelijke beschikkingen volstaat niet : iemand moet in staat zijn om deze soms ijle teksten op een concrete manier naar de werkvloer te vertalen en te verspreiden.

4.4.3.3 Doelstellingen en taakstellingen

Er dient een duidelijk verband te zijn tussen het milieubeleid, de doelstellingen en taakstellingen. De doelstellingen worden vastgelegd op basis van eventuele lacunes en opportuniteiten voor verbetering geïdentificeerd in het register van de significante milieu-aspecten en dienen te stroken met de beleidsopties, vandaar dat dit beleid voldoende bedrijf-specifiek moet zijn (technologische opties, financiële mogelijkheden. Ze gelden doorgaans voor meerdere jaren.

VOORBEELD : kwantificeerbare taakstellingen of actiepunten

Een niet gerealiseerde taakstelling is geen belangrijk probleem mits men onderzoekt waarom men niet in zijn opzet is geslaagd.

- ➔ Een betere vorming van (een deel van) het personeel kan wellicht een doelstelling zijn, doch is te vaag als taakstelling of actiepunt. Overigens is opleiding niet een doel op zichzelf doch eerder een middel om een doel te bereiken.

Probleem : *nog regelmatig kleine incidentjes en lekken bij de opslag van gevaarlijke stoffen.*

Actiepunt : *vermindering van de incidenten bij de opslag gevaarlijke stoffen.*

Middel : *bijkomende vorming van alle personeelsleden die bij de opslag van gevaarlijke stoffen betrokken zijn*

Criterium : *50% minder incidenten*

De omvang en kwaliteit van de gegeven vorming zal een invloed hebben op de realisatie van het actiepunt, maar is niet het eigenlijke beoordelingscriterium. Indien men niet in zijn opzet slaagt, kan men eventueel besluiten dat de vorming onvoldoende is of dat men het personeel onvoldoende kan motiveren zodat dit probleem via technische weg moet opgelost worden.

Wel problematisch is een situatie waarbij men na een jaar inspanning bij gebrek aan een geschikt criterium niet kan oordelen of men zijn doel heeft bereikt. Dergelijke situaties leveren niet de minste informatie op en zullen oververmijdelijk leiden tot een demotivatie van het personeel.

- ➔ **Probleem** : *De grote administratieve afdeling van een organisatie beslist om via energiebesparing ook een inspanning op milieuvlak.*

Actiepunt : *vermindering van het brandstofverbruik voor bureelverwarming.*

Middel : *termostaat 2°C lager stellen + warmere kledij*

Criterium : *minder brandstofverbruik dan vorig jaar (zo mogelijk -5%)*

Na het eind van de oefening komt men tot de vaststelling dat het brandstofverbruik met 6% was toegenomen zodat iedereen sterk gedemotiveerd is. Nochtans waren de brandstofvoorraden en -verbruiken correct geregistreerd.

Het probleem is de slechte keuze van het criterium : het brandstofverbruik is niet alleen functie van ingestelde binnentemperatuur maar ook van de buitentemperatuur die men niet in de hand heeft. Het lopend jaar had een veel strengere winter die de inspanning overcompenseerde.

Een mogelijkheid was het brandstofverbruik te normaliseren t.o.v. het aantal dag-graden, een criterium gebruikt om de brandstofbevoorrading te plannen

4.3.4 Milieuzorgprogramma's

De organisatie moet (een) programma('s) vaststellen en bijhouden om haar doelstellingen en taakstellingen te verwezenlijken. Dit moet het volgende omvatten :

- a) toewijzing van verantwoordelijkheden voor het bereiken van doelstellingen en taakstellingen voor elke relevantie functie en op elk relevant niveau van de organisatie.
- b) de middelen waarmee en het tijdsbestek waarin ze verwezenlijkt moeten worden.

Als een project betrekking heeft op nieuwe ontwikkelingen en nieuwe of aangepaste activiteiten, producten of diensten moet(en) (een) programma('s), waar relevant, worden aangepast om te bewerkstelligen dat milieuzorg van toepassing is op dergelijke projecten.

Nieuwe tendenzen of wetgevingen die zich aankondigen op (inter)nationaal vlak en wijzigende maatschappelijke gevoeligheden zijn elementen waarmee men rekening dient te houden bij het herzien van de doelstellingen. Belangrijke incidenten of acties van (internationale) milieuorganisaties kunnen via de media de maatschappelijke gevoeligheden aansturen (zure regen, ozon-gat, opwarming, contaminatie van de voedselketen, afvalverbranding, etc...).

Het is de bedoeling dat in de mate van het mogelijke gans het bedrijf betrokken wordt bij deze doelstellingen. Bij hun concrete invulling via de taakstellingen kan elk jaar uiteraard niet iedereen of niet elke afdeling aan bod komen.

Taakstellingen zijn in feite concrete actiepunten om de doelstellingen te verwezenlijken. In de bijlage van de norm staat dat deze actiepunten zo mogelijk meetbaar moeten zijn. De bedoeling hiervan is over een criterium te beschikken om na te gaan of men in zijn opzet is geslaagd. Initiatieven zoals "betere opleiding", "minder problemen met...", "gebruik van minder milieubelastende..." komen dus niet in aanmerking. Het gaat hierbij niet zozeer om het vervangen van de term "minder" door een absoluut cijfer, maar om het verhelder van de subjectieve termen "beter, problemen en milieubelastend".

Verwacht wordt dat een belangrijk aantal actiepunten effectief gericht zijn op continue verbetering, zoals vermindering van de significantie van milieu-aspecten en/of op preventie van verontreiniging.

Normaal gezien worden objectieven op directieniveau vastgelegd, voorstellen voor actiepunten komen meestal van midden of lager kader al dan niet in samenspraak met het personeel. Het feit dat concrete voorstellen voor actiepunten dikwijls vanuit een lager hiërarchisch niveau komen, mag geen reden zijn ze louter op afdelingsniveau te definiëren. Het is bevorderlijk voor de motivatie en coherentie dat actiepunten over de afdelingen heen lopen.

4.4.3.4 Milieuzorgprogramma

Een milieuprogramma kan gezien worden als een matrix of een set van matrices waarin de fasering van de verschillende actiepunten wordt aangegeven, wie welke taken verricht en over welke middelen hij hiervoor beschikt (tijd + investerings- en werkingskosten). Het is aangewezen dat deze gegevens beschikbaar zijn vooraleer de directie een definitieve beslissing neemt over de weerhouden actiepunten en het bijbehorend programma.

Naast de eindevaluatie van het gerealiseerde milieuprogramma op de directiebeoordeling, is het wenselijk dat de vordering van dit programma minstens éénmaal en liefst tweemaal tussentijds wordt beoordeeld om bijsturing mogelijk te maken. De verplichting om de milieu-aspecten regelmatig te actualiseren garandeert dat significante impacten van nieuwe of gewijzigde activiteiten zullen beheerst worden eens ze operationeel zijn. De huidige paragraaf verplicht een organisatie reeds in de ontwerp-fase van een nieuw project rekening te houden met de potentiële milieu-impacten. In de bijlage wordt aangeraden een milieu-analyse uit te voeren zowel voor de constructiefase als voor de latere uitbating en zelfs de uiteindelijke sluiting of afbraak (zeer relevant voor b.v. kerncentrales).

4.4 Implementatie en uitvoering

4.4.1 Structuur en verantwoordelijkheid

De taakverdeling, verantwoordelijkheden en bevoegdheden moeten worden gedefinieerd, (schriftelijk) vastgelegd en bekendgemaakt ter bevordering van een doeltreffende milieuzorg.

De directie moet de voor de implementatie en beheersing van het milieuzorgsysteem benodigde middelen beschikbaar stellen. Middelen omvatten personele middelen en specialistische vaardigheden, technologie en financiële middelen.

Het hoogste leidinggevende niveau van de organisatie moet (een) specifieke directievertegenwoordiger(s) benoemen die, ongeacht zijn of haar andere verantwoordelijkheden, gedefinieerde taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden moet hebben om :

- a) te bewerkstelligen dat eisen voor het milieuzorgsysteem worden vastgelegd, geïmplementeerd en bijgehouden in overeenstemming met deze internationale norm.
- b) aan het hoogste leidinggevende niveau te rapporteren over het functioneren van het milieuzorgsysteem ter beoordeling en als basis voor verbetering van het milieuzorgsysteem.

4.4.2 Opleiding, bewustzijn en vakbekwaamheid

De organisatie moet opleidingsbehoeften identificeren. Zij moet eisen dat al het personeel waarvan het werk een belangrijk effect op het milieu kan hebben een passende opleiding heeft genoten.

Zij moet procedures vaststellen en bijhouden om haar medewerkers of leden in iedere relevante functie en op elk relevant niveau bewust te maken van :

- a) het belang van naleving van het milieubeleid en de procedures en van de eisen van het milieuzorgsysteem ;
- b) de feitelijk of potentiële, significante milieu-effecten van hun werkzaamheden en de voordelen van verbeterde persoonlijke prestaties voor het milieu ;
- c) hun eigen taken en verantwoordelijkheden voor de naleving van het milieubeleid, de procedures en van de eisen van het milieuzorgsysteem, met inbegrip van de eisen voor het voorbereid zijn en reageren op noodsituaties ;
- d) de potentiële consequenties als van gespecificeerde werkprocedures wordt afgeweken.

Personeel dat taken uitvoert die een belangrijk effect op het milieu kunnen hebben, moet vakbekwaam zijn op basis van passende scholing, opleiding en/of ervaring.

4.4.3 Communicatie

De organisatie moet met betrekking tot haar milieu-aspecten en haar milieuzorgsysteem procedures vaststellen en bijhouden voor :

- a) interne communicatie tussen de verschillende niveaus en functies van de organisatie ;
- b) het ontvangen, (schriftelijk) vastleggen en reageren op relevante communicatie van externe belanghebbende partijen.

De organisatie moet zich beraden op processen voor externe communicatie over haar belangrijke milieu-aspecten en haar besluit registreren.

4.4.4 Implementatie en uitvoering

4.4.4.1 Structuur en verantwoordelijkheid

Zoals reeds vroeger gesteld vraagt ISO 14001 een veel grotere betrokkenheid van het management dan ISO 9001 (dit zal in de nieuwe versie van ISO 9001 bijgestuurd worden). De hoogste directie moet niet alleen gemotiveerd zijn, maar ook alle medewerkers van hun motivatie overtuigen.

Een eventuele milieucoördinator is een staffunctie, de verantwoordelijkheid voor milieuzaken loopt via de hiërarchische lijn van de hoogste directie tot aan de individuele arbeider die verantwoordelijk is om zijn taak naar behoren uit te voeren.

Volgens punt 4.4.6 van de norm moet een organisatie de werkzaamheden en activiteiten die samenhangen met significante milieu-aspecten, identificeren. Eens dit gerealiseerd, kent men ook de verantwoordelijken. Deze personen moeten gesensibiliseerd worden en over de nodige instructies beschikken om deze taken met een minimum aan milieu-impact uit te voeren.

Kritische staffuncties zijn de directievertegenwoordiger, eventueel bijgestaan door een milieucoördinator en de verantwoordelijken voor b.v. aankoop, onderhoud, engineering, magazijnbeheer, energie.

De directievertegenwoordiger moet niet noodzakelijk iemand van de topdirectie zijn, maar toch voldoende hoog op de hiërarchische ladder staan om de behoeften aan technische, financiële en personeelsmiddelen op het hoogste niveau te verdedigen. Het is zijn verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat het milieuzorgsysteem aan de normen voldoet. Het is ook de bedoeling dat hij persoonlijk de werking van het milieuzorgsysteem toelicht aan de hoogste directie die het systeem beoordeelt en desnoods stappen onderneemt ter verbetering.

4.4.4.2 Opleiding, bewustzijn en bekwaamheid

Menselijk falen is steeds een belangrijke oorzaak geweest van (kleine) milieu-incidenten. Opleiding en vorming zijn dan ook een van de sluitstenen van een efficiënt milieuzorgsysteem. Voor uitvoerende functies kunnen de nodige werkinstructies uitgevaardigd worden, aangevuld met de nodige training en sensibilisatie. Dit kan reeds in belangrijke mate verkregen worden door de mensen op de werkvloer te laten deelnemen aan de identificatie van de milieu-aspecten.

Bijkomende specifieke vorming is doorgaans vereist voor kritische staffuncties teneinde milieu-overwegingen in de bedrijfsvoering, keuzen en beleidsopties op te nemen :

- uitbating van de installaties en nutsvoorzieningen,
- aankoop van producten en diensten,
- onderhoudswerkzaamheden,
- ontwerp van nieuwe producten, processen en activiteiten,
- milieu-auditing en beheer van het milieuzorgsysteem,

4.4.4.3 Communicatie

ISO 14001 verwacht een uitstekende interne doorstroming van informatie voor alles wat het milieuzorgsysteem aanbelangt. Het is evident dat in kleine bedrijven

4.4.4 Documentatie van het milieuzorgsysteem

De organisatie moet informatie, op papier of elektronisch, vaststellen en bijhouden om :

- a) de kernelementen van het zorgsysteem en hun wisselwerking te beschrijven ;
- b) te verwijzen naar verwante documentatie.

VOORBEELD : kernelementen van de milieuzorgsysteemdokumentatie

PROCEDURES

- Procedures om de milieu-aspecten te identificeren en te actualiseren,
- Procedures om de significantie van de milieuaspecten te beoordelen
- Procedures om relevante wettelijke en andere eisen te identificeren, te actualiseren en hierover te beschikken
- Procedures voor interne of externe training en vorming,
- Procedures voor interne en externe communicatie
- Procedures voor het lokaliseren, opstellen, ter beschikking stellen, periodiek beoordelen, wijzigen en uit circulatie nemen van documenten
- Biezonndere procedures, werkinstructies en criteria voor werkzaamheden en activiteiten die aanleiding (kunnen) geven tot significante milieu-impacten
- Procedures om significante milieu-aspecten te identificeren van geleverde diensten en goederen
- Procedures om leveranciers en contractors in te lichten over de te volgen milieu-instructies binnen de organisatie
- Procedures voor de identificatie van noodsituaties
- Noodplannen en -procedures
- Procedures voor monitoring en voor de calibratie van de meetinstrumenten
- Procedures voor een periodieke evaluatie van de wettelijke conformiteit
- Procedure die de verantwoordelijkheden en bevoegdheden vastlegt om niet-overeenkomstigheden te onderzoeken en af te handelen
- Procedures voor het nemen van corrigerende en preventieve maatregelen
- Procedures voor de identificatie en archivering van registraties
- Procedure voor interne auditing
- Procedure voor de beoordeling door de directie

ANDERE FUNDAMENTELE SYSTEEMDOCUMENTEN

- Een bondige beschrijving van het milieuzorgsysteem (handboek)
- Het milieubeleid, eventueel aangevuld met een beleidverklaring,
- Organigram en functiebeschrijvingentaken op milieuvlak
- Kwalificatiecriteria en vormingsbehoeften voor kritische taken
- Geïdentificeerde vormingsbehoeften voor het lopend jaar
- De milieudoelstellingen voor het lopend jaar
- De taakstellingen of actiepunten voor het lopend jaar
- Het (de) milieuprogramma('s) voor het lopend jaar
- De verdeellijst van de systeemdokumentatie
- Het auditprogramma voor het lopend jaar

hiervoor geen schriftelijke procedures noodzakelijk zijn. Alle betrokkenen moeten evenwel onmiddellijk op de hoogte gesteld worden van nieuwe instructies en wijzigingen in wet- en regelgeving die een weerslag kunnen hebben op de milieu-aspecten. Voor middelgrote bedrijven is het aangewezen de bestaande communicatiekanalen te gebruiken en milieuzorgaangelegenheden op te nemen als vaste agendapunten van bestaande stafvergaderingen of briefings. Informatie over de milieuprestaties is belangrijk voor de betrokkenheid en motivatie van eenieder in de organisatie.

Wat externe communicatie betreft, is de ISO 14001 norm minimalistisch en verschilt hij dus fundamenteel van de EMAS benadering. De organisatie moet wel een formeel standpunt innemen over eventuele externe communicatie inzake haar significante milieu-aspecten maar is niet verplicht zulks te doen.

De minimale vereisten omvatten :

- het milieubeleid ter beschikking stellen van externe personen die erom vragen,
- op een gepaste manier reageren op relevante communicatie van externe betrokkenen. Dit behelst alleszins een efficiënte klachtenbehandeling. Verder kan de norm, althans strikt genomen, genoeg nemen met een eerder passieve instelling.

4.4.4.4 Documentatie van het milieuzorgsysteem

Een milieuzorgsysteem wordt meestal op dezelfde wijze gedocumenteerd als een kwaliteitssysteem, dit omvat :

- een bondige beschrijving van het milieuzorgsysteem die aantoont hoe aan de eisen van ISO 14001 wordt tegemoet gekomen (handboek). In het handboek wordt verwezen naar onderliggende procedures, werkinstructies en systeemdocumenten. Zelfs bij integratie van milieuzorg- en kwaliteitssystemen blijft een afzonderlijke korte beschrijving van beide systemen een handig instrument.
- procedures die de organisatiestructuur vastleggen en de werkwijze van een aantal fundamentele activiteiten beschrijven. Bij integratie van milieuzorg- en kwaliteitssystemen komen alle procedures in een gemeenschappelijke pool, niettemin blijft het soms handig om via hun codering nog naar hun oorspronkelijke origine te verwijzen.
- werkinstructies die in detail weergeven hoe bepaalde taken moeten uitgevoerd worden. Deze worden best volledig in bestaande operationele of kwaliteitsinstructies geïntegreerd.
- andere systeemdocumenten en handleidingen, normen, emissiefactoren, lijsten met vervoerders en afnemers van afvalstoffen, diverse literatuurgegevens

Nevenstaande tabel geeft een overzicht van de belangrijkste systeemdocumenten.

4.4.5 Documentenbeheer

De organisatie moet procedures vaststellen en bijhouden voor het beheer van alle documenten die door deze internationale norm zijn vereist om te bewerkstelligen dat :

- a) ze kunnen worden gelokaliseerd ;
- b) ze periodiek worden beoordeeld, indien nodig herzien en als geschikt worden goedgekeurd door bevoegd personeel ;
- c) de geldende versies van relevante documenten beschikbaar zijn op alle locaties waar werkzaamheden worden uitgevoerd die van belang zijn voor het doeltreffend functioneren van het milieuzorgsysteem ;
- d) verouderde documenten direct worden verwijderd van alle plaatsen waar ze worden uitgegeven of gebruikt, of dat op een andere manier wordt verzekerd dat ze niet onbedoeld worden gebruikt ;
- e) verouderde documenten, die voor wettelijke en/of kennisdoeleinden worden bewaard, op passende wijze worden geïdentificeerd.

Documentatie moet leesbaar zijn, voorzien van (revisie) data en gemakkelijk te identificeren, op ordelijke wijze worden bijgehouden en worden bewaard voor een gespecificeerde periode. Er moeten procedures en verantwoordelijkheden worden vastgesteld en bijgehouden voor het ontwerpen en aanpassen van de verschillende soorten documenten.

4.4.6 Beheersing van de werkzaamheden

De organisatie moet identificeren welke werkzaamheden en activiteiten samenhangen met geïdentificeerde belangrijke milieu-aspecten overeenkomstig haar beleid, doelstellingen en taakstellingen. De organisatie moet deze activiteiten, met inbegrip van onderhoud, plannen om te bewerkstelligen dat ze onder gespecificeerde voorwaarden worden uitgevoerd door :

- a) het vaststellen en bijhouden van (schriftelijk) vastgelegde procedures voor die situaties waarin het ontbreken van deze procedures tot afwijken van het milieubeleid en de doelstellingen en taakstellingen zou kunnen leiden ;
- b) in de procedures criteria voor de uitvoering van de werkzaamheden vast te leggen ;
- c) het vaststellen en bijhouden van procedures die samenhangen met identificeerbare significante milieu-aspecten van door de organisatie gebruikte goederen en diensten en het bekendmaken van relevante procedures en eisen aan leveranciers en aannemers van werk.

4.4.4.5 Documentenbeheer

De eisen voor het beheer van documenten van milieuzorgsystemen zijn vrijwel identiek als deze voor kwaliteitssystemen. Het enig belangrijke verschilpunt is de expliciete verplichting van ISO 14001 om alle vereiste documenten periodiek te evalueren en ze zo nodig te herzien. Deze bijkomende verplichting vloeit voort uit het feit dat een milieuzorgsysteem sterker wordt beïnvloed door een wijzigend extern kader (evolutie van wetgeving en maatschappelijke gevoeligheden).

4.4.4.6 Beheersing van de werkzaamheden

Deze rubriek is het ware hart van het milieuzorgsysteem en wordt dikwijls foutief ingeschat (er is ook geen nadere toelichting voorzien in de bijlage).

Van alle geïdentificeerde significante milieu-aspecten dient vastgelegd te worden waar in het bedrijf ze kunnen voorkomen, tijdens welke werkzaamheden en bij welke activiteiten. De verantwoordelijke operators moeten de nodige instructies krijgen om de processen zo te beheersen dat zich geen significante impacten voordoen. Om efficiënt te zijn moeten de instructies ondersteund worden door de nodige sensibilisatie en training.

Voor alle installaties en processen die significante milieu-aspecten hebben of kunnen hebben, worden technische voorzieningen getroffen en/of instructies opgesteld om deze impacten te milderen en alleszins beneden de wettelijke grenswaarde te brengen. Deze installaties of instructies worden periodiek getest op hun goede werking of efficiëntie en zo nodig bijgestuurd.

Aanvankelijk zullen niet alle instructies schriftelijk vastgelegd zijn. Bij inspecties en interne audits volstaat het dus niet om na te gaan of activiteiten worden uitgevoerd zoals schriftelijk vastgelegd. Men moet permanent oog hebben voor risicohoudende situaties en bijna-incidenten en op basis hiervan de instructies bijsturen, uitbreiden of verder documenteren.

Belangrijk in het kader van het voorkomen van verontreiniging is het preventief onderhoud. Onderdelen die aan slijtage onderhevig zijn dienen vervangen te worden vooraleer hun falen aanleiding kan geven tot significante milieu-impacten of overschrijding van de wettelijke eisen.

Voor geplande nieuwe installaties dient men niet alleen rekening te houden met de best beschikbare technologie voor de ontwerpeisen, maar moet men ook zorgen voor een beheersing van de milieu-impacten bij de bouw en inbedrijfname.

De organisatie dient erop toe te zien dat toeleveranciers en contractors hun significante milieu-aspecten beheersen en milieu-instructies op de site naleven.

Milieu-overwegingen moeten ingeburgerd worden als criterium voor de aankoop van producten en diensten evenals voor de bedrijfsvoering van de nutsvoorzieningen en productopslag.

4.4.7 Voorbereid zijn en reageren op noodsituaties

De organisatie moet procedures vaststellen en bijhouden voor het identificeren van de mogelijkheid van ongevallen en noodsituaties en voor het reageren daarop, en voor het voorkomen en verminderen van milieu-effecten die ermee gepaard kunnen gaan.

De organisatie moet procedures voor het voorbereid zijn en reageren op noodsituaties beoordelen en waar nodig herzien, met name nadat ongevallen of noodsituaties hebben plaatsgevonden.

Ook moet de organisatie periodiek, indien uitvoerbaar, dergelijke procedures beproeven.

van dit proces moeten worden bewaard overeenkomstig de procedures van de organisatie.

De organisatie moet (schriftelijk) vastgelegde procedures vaststellen en bijhouden voor het periodiek evalueren van naleving van milieuwet- en regelgeving.

4.5 Controle en corrigerende maatregelen

4.5.1 Monitoring en metingen

De organisatie moet (schriftelijk) vastgelegde procedures vaststellen en bijhouden voor het regelmatig monitoren en meten van de belangrijkste kenmerken van haar werkzaamheden en activiteiten die een belangrijk effect kunnen hebben op het milieu. Hierin moet worden begrepen het registreren van informatie om prestaties, relevante beheersings-mechanismen en naleving van de milieudoelstellingen en -taakstellingen van de organisatie te traceren.

Monitoring-apparatuur moet worden gekalibreerd en onderhouden en registraties van dit proces moeten worden bewaard overeenkomstig de procedures van de organisatie.

De organisatie moet (schriftelijk) vastgelegde procedures vaststellen en bijhouden voor het periodiek evalueren van naleving van milieuwet- en regelgeving.

4.4.4.7 Voorbereid zijn en reageren op noodsituaties

Een noodsituatie is een belangrijk incident waarvan de omvang meestal het bedrijfsterrein overschrijdt en waarvan de milieu-impact met de hulp van derden moet bestreden worden. Zo is een lozing in het oppervlaktewater slechts een noodsituatie indien b.v. massale vissterfte, reukhinder of schuimvorming wordt verwacht. Een belangrijke brand is slechts een noodsituatie op milieuvlak indien giftige dampen kunnen vrijkomen of het bluswater, beladen met gevaarlijke stoffen niet kan opgevangen worden (incident van Sandoz).

Kleine incidenten met overschrijding van de wettelijke normen zijn niet noodzakelijk noodsituaties maar moeten wel gemeld worden aan de overheid.

Ervaring met incidenten in het verleden is een belangrijke bron voor informatie over mogelijke noodsituaties. Ook een grondige analyse van risicohoudende installaties met technieken uit de veiligheidsanalyse zoals FMEA (Failure Mode and Effect Analysis) kan een aantal relevante scenario's opleveren.

Voor alle noodsituaties met een relevante kans van voorkomen, dient een draaiboek opgesteld te worden waarin de verantwoordelijkheden en te nemen acties worden vastgelegd om de impact op mens en milieu te minimaliseren.

Men dient alleszins contact te zoeken met de brandweer om zich rekenschap te geven van hun interventiemogelijkheden, hen informatie te geven over de aard, ligging en hoeveelheid van gevaarlijke stoffen en om van gedachten te wisselen over de mogelijkheid om bepaalde scenario's in te oefenen. Het is nodig om voldoende personeelsleden te leren omgaan met de verschillende types blusapparaten en om angst voor vuur te leren overwinnen.

Ook scenario's voor het indijken van grote lekken van gevaarlijke producten zouden moeten inge oefend worden, hetgeen doorgaans geschiedt in de chemische industrie.

4.4.5 Controle en corrigerende maatregelen

4.4.5.1 Monitoring en metingen

Monitoring en metingen zijn vereist op 4 niveaus :

- om na te gaan of aan de wettelijk vastgelegde grenswaarden voldaan is,
- om te verifiëren of de operationele parameters van kritische installaties en processen binnen grenzen blijven die geen aanleiding geven tot significante impacten,
- om reststromen te inventariseren en te melden aan de overheid, en
- om de vordering van het milieuprogramma op te volgen

De meetmethodologie en -frequentie van wettelijke grenswaarden is doorgaans reglementair vastgelegd. Bij discontinue metingen volstaat deze frequentie niet om alle overschrijdingen te detecteren, vandaar de noodzaak om de meetfrequentie op te drijven. Deze bijkomende metingen hoeven niet volgens een officiële genormaliseerde methode te geschieden. Iedere procesparameter die een betrouwbare maat vormt voor de begrensde component, is bruikbaar.

4.5.2 Afwijkingen en corrigerende en preventieve maatregelen

De organisatie moet procedures vaststellen en bijhouden voor het definiëren van verantwoordelijkheden en bevoegdheden voor het behandelen en onderzoeken van afwijkingen, het nemen van maatregelen om veroorzaakte effecten te verminderen en voor het treffen en afhandelen van corrigerende en preventieve maatregelen.

Alle corrigerende of preventieve maatregelen, die zijn genomen om de oorzaken van feitelijke of potentiële afwijkingen weg te nemen, moeten passend zijn voor de omvang van het probleem en evenredig aan de milieu-effecten waarmee men wordt geconfronteerd.

De organisatie moet alle wijzigingen in de (schriftelijk) vastgelegde procedures, die voortkomen uit corrigerende en preventieve maatregelen, implementeren en registreren.

4.5.3 Registraties

De organisatie moet procedures vaststellen en bijhouden voor het identificeren, bijhouden en verwijderen van milieuregistraties. In deze registraties moeten zijn begrepen opleidingsregistraties en de resultaten van audits en beoordelingen.

Milieuregistraties moeten leesbaar, identificeerbaar en herleidbaar zijn tot de betrokken activiteit, het product of de dienst. Milieuregistraties moeten zo worden opgeslagen en bijgehouden dat ze gemakkelijk zijn terug te vinden en beschermd tegen beschadiging, achteruitgang of verlies. De bewaartijden ervan moeten worden vastgesteld en geregistreerd.

Registraties moeten worden bijgehouden op een voor het systeem en voor de organisatie passende wijze om overeenstemming met de eisen van deze internationale norm aan te tonen.

VOORBEELD : belangrijke registraties

- Register van significante milieu-aspecten en -impacten,
- Register van relevante wettelijke en andere eisen
- Beoordeling van het milieuzorgsysteem door de directievertegenwoordiger
- Gevolgde opleiding en training
- Binnengekomen externe communicatie en bijbehorende antwoorden
- Vervallen systeemdocumentatie
- Verslagen van inoefenen van noodsituaties
- Inspectieverslagen
- Verslagen van onderhoudswerkzaamheden
- Registraties van de procescomputer
- Verbruik van energie en natuurlijke hulpmiddelen
- Calibratiegegevens van meetapparatuur
- Resultaten van monitoring en metingen
- Rapporten van interne audits
- Fiches van niet-overeenkomstigheid
- Verslagen van de directiebeoordeling
- Emissiejaarverslagen, afvalstoffenregister
- Inspectieverslagen van de brandweer
- Verslagen van de toezichthoudende ambtenaars

Naast de eigenlijke metingen wordt best een monitoringprogramma met checklists opgesteld om na te gaan of aan alle wettelijke en andere eisen voldaan wordt. Indien de organisatie zulks niet zelf kan doen, dan lijken periodieke wettelijke conformiteitsaudits onder leiding van een externe deskundige aangewezen.

In een waterzuiveringsinstallatie worden diverse parameters continu opgevolgd en direct gebruikt voor procesbijsturing. In kritische installaties met componenten die aan slijtage onderhevig zijn, dienen deze regelmatig geïnspecteerd te worden teneinde ze te vervangen vooraleer hun falen aanleiding kan geven tot significante milieu-impacten. Inspectieprogramma's in het kader van preventief onderhoud zijn evenzeer een vorm van monitoring zoals regelmatige geluidmetingen aan de bedrijfsgrens.

Organisaties moeten jaarlijks de hoeveelheden van de verschillende afvalstromen aan de overheid doorgeven, hiervoor dient een monitoring programma opgesteld. In de loop van het jaar worden de slaagcriteria voor de verschillende actiepunten periodiek gemonitord om na te gaan hoever het einddoel nog verwijderd is. Monitoringgegevens vormen het leeuwendeel van de registraties van een milieuzorgsysteem.

4.4.5.2 Afwijkingen en corrigerende en preventieve maatregelen

Het doorvoeren van correctieve en preventieve maatregelen naar aanleiding van vastgestelde niet – overeenkomstigheden geschiedt vrijwel identiek met kwaliteitssystemen. Bij gecombineerde systemen kan men mits minieme correcties dezelfde procedure gebruiken.

Alle succesvolle maatregelen die leiden tot een vermindering van de frequentie of de impact van incidenten of abnormale situaties kunnen beschouwd worden als bijdragen tot de continue verbetering.

De omvang van de herstelmaatregelen worden doorgaans opgelegd door de overheid. De norm stelt expliciet dat de genomen corrigerende en preventieve maatregelen in verhouding moeten staan tot de omvang van het probleem en de ontstane milieu-impact. Voor weinig frequente incidenten met geringe impact zal men meestal opteren voor een aanpassing van de procedures en een bijkomende vorming en sensibilisatie van de verantwoordelijke werknemers. In andere gevallen kan men technische aanpassingen overwegen die een herhaling van het incident nagenoeg fysiek onmogelijk maken.

4.4.5.3 Registraties

MILIEU - KWALITEIT

De ISO 14001 eisen in verband met registraties zijn vrijwel identisch aan ISO 9001. De registraties van monitoring en metingen om de conformiteit met wettelijke en andere eisen aan te tonen, zijn equivalent met de productcontrole in kwaliteit. De belangrijke registers van milieu-aspecten en wettelijke en andere eisen kunnen best vergeleken worden met productnormen en contractueel overeengekomen productspecificaties in ISO 9001. Voorbeelden staan vermeld op de linker pagina.

4.5.4 Milieuzorgsysteemaudits

De organisatie moet (een) programma('s) en procedures vaststellen en bijhouden voor het periodiek uitvoeren van milieuzorgsysteemaudits om :

- a) vast te stellen of het milieuzorgsysteem al dan niet :
  - 1. voldoet aan de voorgenomen maatregelen inzake milieuzorg, met inbegrip van de eisen van deze internationale norm ; en
  - 2. goed is ingevoerd en bijgehouden ; en
- b) informatie te verschaffen over de resultaten van audits aan de directie.

Het auditprogramma van de organisatie, met inbegrip van een eventueel tijdschema, moet zijn gebaseerd op het milieubelang van de betrokken activiteit en de resultaten van eerdere audits. Om volledig te zijn moeten de auditprocedures het onderwerp, de frequentie en methodieken van de audits, alsmede de verantwoordelijkheden en eisen voor het uitvoeren van audits en het rapporteren van resultaten bevatten.

4.6 Beoordeling door de directie

Het hoogste leidinggevende niveau van de organisatie moet met door haar vast te stellen tussenpozen het milieuzorgsysteem beoordelen om de continue geschiktheid, adequaatheid en doeltreffendheid ervan te bewerkstelligen. In het proces van beoordeling door de directie moet zijn bewerkstelligd dat de noodzakelijke informatie wordt verzameld om de directie in staat te stellen deze evaluatie uit te voeren. Deze beoordeling moet (schriftelijk) worden vastgelegd.

In de beoordeling door de directie moet aan de orde worden gesteld of het beleid, de doelstellingen en andere elementen van het milieuzorgsysteem eventueel moeten worden gewijzigd in het licht van resultaten van milieuzorgsysteemaudits, veranderende omstandigheden en de verbintenis tot continue verbetering.

4.4.5.4 Milieuzorgsysteemaudits

MILIEU - KWALITEIT

Zowel bij kwaliteit als bij milieuzorg zijn interne audits erop gericht om te verifiëren of het beheersysteem **wel degelijk conform is met de geplande voorzieningen** waaronder de eisen van de overeenkomstige normen.

In ISO 9001 moet ook de **doeltreffendheid** van het systeem nagegaan worden. In ISO 14001 is dit vervangen door een verificatie of het systeem **naar behoren is ingevoerd en wordt bijgehouden** en de eis om de directie over de auditresultaten te informeren. Bij milieuzorg gaat men er terecht van uit dat elk oordeel inzake de efficiëntie, doeltreffend- of geschiktheid van het systeem louter de directie toekomt (deel van de directiebeoordeling).

In de bijlage van ISO 14001 wordt de onafhankelijkheid van de auditors benadrukt en suggereert men een eventuele deelname van externe auditors, dit om eventuele lacunes in milieukennis aan te vullen (o.a. voor verificatie van de wettelijke conformiteit).

4.4.6 Beoordeling door de directie

De directiebeoordelingen voor milieu en kwaliteit kunnen makkelijk gecombineerd worden mits men oog heeft voor de specifieke klemtonen van beide systemen

MILIEU - KWALITEIT

Het doel van de directiebeoordeling in ISO 14001 verschilt in essentie niet van ISO 9001. Wel wordt deze taak veel sterker benadrukt, deels omwille van het groter belang dat wordt gehecht aan de inbreng van de directie, en deels wegens grote impact van het extern kader dat men niet zelf in handen heeft.

De directiebeoordeling wordt nu op zijn juiste plaats gezet, namelijk als laatste schakel in de Deming cirkel PLAN – DO – CHECK - **ACT**. Van de directie worden nieuwe actiepunten, een nieuw milieuprogramma en een eventuele bijsturing verwacht van het beleid, de doelstellingen en het milieuzorgsysteem steunend op :

- Een terugblik op het verleden, met name via :
  - De bevindingen van interne (en externe) audits,
  - De vastgestelde niet-overeenkomstigheden,
  - De genomen preventieve en corrigerende maatregelen,
  - De realisaties het voorbije milieuprogramma,
  - Reacties van diverse betrokken partijen,
  - De bijdrage geleverd tot continue verbetering;
- Een visie op de toekomst, gekenmerkt door :
  - Nieuwe business opportuniteiten,
  - Nieuwe uitdagingen van geplande wet- en regelgeving,
  - Wijzigende maatschappelijke gevoeligheden.

5. Ervaringen van de pilootbedrijven met ISO 14001

5.1 INLEIDING

Op het einde van het project werd bij de deelnemende bedrijven geïnformeerd naar hun ervaring bij de implementatie van ISO 14001, en in het bijzonder in verband met de volgende punten :

- bedrijfsstructuur
- kosten-batenanalyse
- toepassingsdomein (scope) van het milieuzorgsysteem en milieubeleid
- milieu-aspecten en -impacten
- wettelijke en andere eisen
- objectieven, doelstellingen en milieuprogramma
- structuur en verantwoordelijkheid
- opleiding, sensibilisatie en bekwaamheid
- communicatie
- operationele controle

Antwoorden werden ontvangen van :

- Hydro Aluminium (niet tot het einde doorgedaan),
- Vandemoortele/Cargill,
- Meulemans,
- Biffa,
- OVMB,
- Spadel – BRU,
- Interbrew – Hoegaarden.

5.2 BEDIJFSTRUCTUUR

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Is er nood aan een speciale norm/toelichting voor KMO's?*
- ✓ *In welke categorie plaatst U Uw bedrijf : KMO, groot bedrijf, bedrijf behorend tot en groep met uitgesproken corporate milieubeleid en -ondersteuning, bedrijf behorend tot een groep met centrale beslissingsmacht doch geen corporaat milieubeleid.*
- ✓ *Wie nam het initiatief om een milieuzorgsysteem op te zetten en wat was de motivatie?*
- ✓ *Was en bleef de directie sterk gemotiveerd, ook nu na de implementatie?*

De meeste deelnemers zijn van oordeel dat de norm moeilijk verstaanbaar is en dat het voor KMO's dan ook aangewezen is om een beroep te doen op een externe consultant, hetgeen ongeveer de helft van bedrijven heeft gedaan. Verschillende bedrijven hadden moeite om bekwame consultants te vinden : hun inzicht in de norm laat soms te wensen over en de implementatie verloopt moeizaam wegens een gebrek aan "feeling" voor het proces.

Spadel s.a. zou het alleszins toejuichen indien de ISO 14004 naast algemene methodes ook concrete uitgewerkte voorbeelden zou bevatten (*zoals ISO/TR 14032 voor ISO 14031*). De meeste bedrijven vinden hun ervaring met ISO 900X alleszins behulpzaam.

Op Meulemans n.v. na, behoorden alle deelnemers tot een groepsstructuur. De meeste hadden een milieubeleid op groepsniveau en konden rekenen op ondersteuning van corporaat management (B, C, S en I). Hydro Aluminium kon minder rekenen op ondersteuning, terwijl OVMB wel support kreeg hoewel zij het enige bedrijf van de groep zijn waar een strikt milieubeleid belangrijk is voor de bedrijfsactiviteit. Meulemans bewijst dat een stevige KMO, mits een gemotiveerde directie, minstens evenveel slaagkans heeft als grotere entiteiten. Bij 3 van de 7 bedrijven (B, I, S) werd het initiatief door de groepsdirectie genomen en kan de motivatie van bedrijf tot bedrijf verschillen al naargelang de motivatie van de lokale directie, de externe druk, de financiële ruimte (ook binnen een bedrijf kan de motivatie sterk uiteenlopen naargelang de afdeling) : ***motivatie van het middenkader!***

De meeste zijn tevreden over hun beslissing en een meerderen zullen het invoeren van ISO 14001 tot andere vestigingen uitbreiden, niettegenstaande men toch geschrokken is van de inspanningen die nodig waren om het project tot een goed einde te brengen.

De meest courante motivatie is het imago van het bedrijf, hoewel Meulemans er wel degelijk in geslaagd is haar voornaamste doel, namelijk kostenbesparingen, te realiseren.

5.3 KOSTEN-BATENANALYSE

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

- ✓ *Denkt U een deel van de kosten te kunnen recupereren en op welke manier, of viseert men meer een commercieel voordeel?*

Eén enkel bedrijf vindt kostenbesparingen op korte termijn een essentiële vereiste voor een leefbaar milieuzorgsysteem. Een ander bedrijf heeft reeds bij de aanvankelijke milieu-analyse opportuniteiten voor afvalreductie en afvalwaterrecyclage geïdentificeerd die op korte termijn terugverdiend waren. Alles hangt evenwel af van het niveau van milieubeheersing wanneer men in het systeem instapt.

Bij de meeste bedrijven staat een financiële return op korte termijn evenwel niet prioritair, hoewel men toch zekere verwachtingen koestert op lange termijn, al was het maar door een efficiëntere organisatiestructuur en een beter beheer van de reststromen.

5.4 TOEPASSINGSDOMEIN VAN HET MILIEUZORGSTEEEM EN HET MILIEUBELEID

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Hoe is het milieubeleid tot stand is gekomen?*
- ✓ *Heeft de plaatselijke directie volledig zeggenschap over het beleid of heeft men hogere instanties erbij moeten betrekken?*
- ✓ *Hoe heeft men ervoor gezorgd dat het milieubeleid geschikt was voor de aard en de omvang van de milieuïmpacten? Heeft uw consultant hier een bruikbare ondersteuning geleverd?*
- ✓ *Hoe is men tewerk gegaan om naast de activiteiten van de organisatie al dan niet ook zijn producten en/of diensten in overweging te nemen?*

In kleine en middelgrote bedrijven spiegelt men het milieubeleid meestal aan het bestaand kwaliteitsbeleid door dit laatste aan te vullen met specifieke milieu-elementen. In grotere groepen wordt eerst een groepsbeleid opgesteld, dat dan verder geconcretiseerd wordt voor de verschillende divisies en vestigingen.

In grotere groepen heeft de directie van de plaatselijke vestiging doorgaans niet de volledige zeggenschap over alle facetten van het milieubeleid : het milieubeleid wordt dan ook mede ondertekend door iemand van de groepsdirectie.

Voor verbruiksgoederen worden dikwijls ook de aspecten van de producten in rekening gebracht.

5.5 MILIEU-ASPECTEN EN -IMPACTEN

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Hoe werden deze aspecten geïnterpreteerd, kreeg U suggesties van derden?*
- ✓ *Welke benadering werd gevolgd of welke criteria werd gebruikt?*
- ✓ *Geschiedde de identificatie in voldoende detail om later concrete milieuprogramma's op te stellen?*
- ✓ *Werden met betrekking tot deze punten speciale moeilijkheden ondervonden. Is de dualiteit aspecten/impacten voldoende duidelijk of zijn de leidraden voorzien in de norm nog te vaag?*
- ✓ *Werden de aspecten vóór of na emissiebeperkende apparatuur geïdentificeerd?*

De meeste bedrijven vinden het verschil tussen milieu-aspecten en -impacten subtiel en hadden veel hulp aan de onderlinge gesprekken om een beter inzicht te krijgen. Ook het ontbreken van concrete suggesties in de norm om de significantie te beoordelen wordt als een lacune ervaren.

Meestal werden de milieu-aspecten vastgelegd per operationele eenheid en daarna verder opgesplitst per milieudiscipline zodat een latere uitwerking van procedures en instructies voor de verantwoordelijken (operationeel beheer) vlot verliep, desnoods mits de hulp van een externe consultant. Geen enkel bedrijf vond het haalbaar om een kwantitatief beoordelingssysteem uit te werken. Zo werd gebruik gemaakt van een dualistisch systeem gebaseerd op de ernst van de impact en zijn geografische omvang. Een andere gehanteerde benadering omvatte een 10-tal criteria waarvan de wettelijke conformiteit als de meest doorslaggevende werd gezien.

De meeste bedrijven identificeerden de impacten vóór de emissiebeperkende apparatuur hetgeen de echte milieu-impact van de productie weergeeft en toelaat stapsgewijze verbeteringen in technische infrastructuur en uitbating goed op te volgen. Slechts in één bedrijf werd de alternatieve benadering verkozen omdat de betrokkenen zulks realistischer vonden.

5.6 WETTELIJKE EN ANDERE EISEN

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Graag een korte beschrijving van het identificatieproces.*
- ✓ *Hoe werd de term "andere eisen" geïnterpreteerd, zijn deze van toepassing op uw bedrijf?*

Alle bedrijven steunden zich minimaal op de eisen van de vergunningen, de milieuwet- en regelgeving en de milieuraakvlakken van het ARAB. Meerdere bedrijven hebben deze grondige screening laten onderbouwen door een externe consultant met ervaring in wettelijke conformiteitsaudits.

Als andere eisen werden geciteerd :

- interne eisen van de groep,
- eisen van EMAS,
- Responsible Care,
- Plaatselijke Milieucharters,
- Eventuele speciale eisen van klanten.

5.7 OBJECTIEVEN, DOELSTELLINGEN EN MILIEUPROGRAMMA

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Hoe participeren de verschillende geledingen in uw bedrijf in het definiëren van de beleidsobjectieven, het formuleren van concrete doelstellingen en het uitwerken van milieuprogramma's*
- ✓ *Hoe geschiedt de opvolging van het milieuprogramma en de beoordeling van de realisatie van de doelstellingen?*

In kleinere entiteiten heeft men er geen moeite mee om de basis te betrekken bij het voorstellen van actiepunten. Bij grotere bedrijven kan zulks geschieden in overleg tussen verantwoordelijken van de vestiging en afgevaardigden van de groepsdirectie. Als alternatief worden door de groepsdirectie objectieven opgesteld per divisie of activiteitenbranche die dan concreet kunnen ingevuld worden door de verschillende vestigingen. De tussentijdse beoordeling en opvolging van de actiepunten geschiedt op evaluatievergaderingen of de normale stafvergaderingen, de eindevaluatie vindt plaats op de beoordeling door de directie.

5.8 STRUCTUUR EN VERANTWOORDELIJKHEID

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Wordt er in uw bedrijf een onderscheid gemaakt tussen de directievertegenwoordiger en de persoon die instaat voor het dagdagelijks beheer van het milieuzorgsysteem?*
- ✓ *Heeft de directievertegenwoordiger in uw bedrijf voldoende gezag om de nodige middelen vrij te maken om het milieuzorgsysteem efficiënt te laten werken?*

In de meeste bedrijven staat de directievertegenwoordiger ook in voor het dagdagelijks beheer van het milieuzorgsysteem. In grotere groepen wordt het dagdagelijks beheer van het milieuzorgsysteem ingevuld door een kaderlid van de onderscheiden sites terwijl de directievertegenwoordiger een functie op groepsniveau is. De directievertegenwoordigers van alle deelnemende bedrijven vinden dat zij over voldoende autoriteit en middelen beschikken om hun taak naar behoren te vervullen hetgeen kan gezien worden als een duidelijk engagement van de hoogste directie.

5.9 OPLEIDING, SENSIBILISATIE EN BEKWAAMHEID

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Werd er een analyse uitgevoerd van de milieucritische taken?*
- ✓ *Hoe werden deze stappen of pogingen tot vorming en sensibilisatie door de werknemers ervaren?*
- ✓ *Werd men ernstig genomen?*
- ✓ *Heeft u suggesties om de werknemers beter te sensibiliseren?*
- ✓ *Werd u hierbij voldoende ondersteund door de directie?*

De meeste bedrijven hebben de personeelsleden zeer goed kunnen sensibiliseren door hen van in den beginne actief bij de milieu-analyse en het concept van het milieuzorgsysteem te betrekken. Het engagement van de lokale en groepsdirectie was doorgaans uitstekend doch bepaalde stafleden moeilijker te motiveren daar ze overstelpt worden door diverse initiatieven die alleen even prioritair worden gesteld (veiligheid, kwaliteit, hygiëne, etc...).

Bijkomende vorming en sensibilisatie werd door de arbeiders zeer positief ervaren en verhoogde hun betrokkenheid bij de activiteiten.

Alle bedrijven konden rekenen op de steun van hun directie om deze sensibilisatie en vorming te realiseren en op een periodieke basis verder te zetten.

5.10 COMMUNICATIE

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

✓ *Hoe ziet u de minimale externe communicatie?*

Alle bedrijven vinden een goede behandeling van externe vragen en klachten en een goede communicatie met de vergunningverlenende en toezichthoudende overheid een absoluut minimum.

Anderen die reeds weerstand van omwonenden hebben ondervonden, vinden een overlegplatform met omwonenden en de gemeentelijke milieudienst bijzonder nuttig. Ook een formalisering van de externe communicatie via EMAS wordt in zulk geval niet uitgesloten.

5.11 OPERATIONELE CONTROLE

Gevraagd werd om volgende punten in overweging te nemen :

- ✓ *Is of was ook voor u deze paragraaf onduidelijk?*
- ✓ *Hoe ziet u het geven van relevante procedures en instructies aan toeleveranciers en onderaannemers, inzonderheid in het licht van activiteiten die uzelf niet beheerst, maar waarvan verwacht kan worden dat u ze kan beïnvloeden?*

Vrijwel alle bedrijven die aan de discussievergaderingen meewerkten hadden geen probleem met deze sectie van de norm en zagen de operationele controle inderdaad als een complement van de rubriek procesbeheersing in ISO 9001. Ervaring met andere bedrijven leert evenwel dat deze rubriek dikwijls foutief wordt ingeschat.

Wel vond men het soms moeilijk om gepaste instructies en procedures op te stellen voor leveranciers en contractanten omdat men onvoldoende zicht had over hun milieuaspecten.

5.12 NORMALE EN ABNORMALE WERKING EN NOODSITUATIES

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

- ✓ *De exacte afbakening van deze drie soorten situaties is niet voor iedereen even duidelijk. Graag de verantwoording voor uw visie.*

De meeste bedrijven hadden moeite om deze indeling consequent toe te passen hetgeen hoegenaamd niet betekent dat men tegen het concept is. Bij sommige bedrijven blijft er nog een zekere verwarring bestaan, anderen vonden het nodig om zelf duidelijke definities voorop te stellen.

Doorgaans bestempelt men als abnormaal geplande situaties zoals het opstarten, stilleggen en onderhoud van installaties, alsmede incidenten zonder grote eruit.

Noodsituaties worden vrijwel steeds als niet geplande ernstige incidenten aanzien.

5.13 MILIEU EN VEILIGHEID

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

- ✓ *Graag uw overwegingen die de scheidingslijn tussen milieu en veiligheid trekken.*

De meeste bedrijven trekken geen scherpe lijn tussen milieu en veiligheid. Bij sommige zijn de beheerssystemen volledig geïntegreerd hoewel verantwoordelijken niet noodzakelijk dezelfde zijn. Voor bedrijven die hun activiteiten in open lucht uitoefenen is de scheidingslijn uiteraard vager. Effecten die verder gaan dan de bedrijfsomgeving worden nagenoeg altijd behandeld door het milieuzorgsysteem. Wel tracht men de ARAB

eisen inzake beroepsmatige blootstelling zoveel mogelijk uit het wettelijk kader te weren.

5.14 INTERNE AUDITS

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

- ✓ *Bent U bekend met de normen ISO 14010, 14011 en 14012 voor milieu-auditing?. Heeft U hiermee rekening gehouden voor het uitvoeren van interne audits en voor de selectie van interne auditors?*

De meeste bedrijven hebben rekening gehouden met deze auditnormen om interne audits uit te voeren en om hun interne auditors te kwalificeren. De leden van grotere groepen hadden reeds meerdere jaren ervaring met geïntegreerde audits op het vlak van kwaliteit, milieu en/of veiligheid. Bedrijven actief in de milieusector hebben het makkelijker om geschikte interne auditors te vinden omdat ruime milieukennis in het bedrijf aanwezig is

5.15 CONSULTING

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

- ✓ *Indien U beroep heeft gedaan op externe adviseurs, hadden wij graag Uw visie op enerzijds hun inzicht in de ISO 14001 filosofie en hun milieu-ervaring om deze eisen vlot te implementeren.*

De ervaring met externe consultants was globaal gesproken vrij positief, hoewel de meeste bedrijven maar punctueel op hun diensten beroep deden. Vooral hun steun bij verificatie van de wettelijke conformiteit werd sterk geapprecieerd (hun klassieke dienstverlening). Verder leverden zij een onbevooroordeelde andere kijk op het bedrijf waardoor het risico van bedrijfsblindheid werd verminderd.

Alle consultants en certificatie instellingen interpreteren de norm niet op dezelfde wijze, hetgeen soms tot negatieve ervaringen leidt. Men krijgt ook de indruk dat accreditatie-instellingen hun certificatie-organismen een maximalistische visie van de norm opdringen.

5.16 ROL VAN EEN MILIEUZORGSYSTEEM

Gevraagd werd om volgend punt in overweging te nemen :

- ✓ *In het huidig project werd ISO 14001 vooral gezien als een instrument voor "risk management". Graag Uw visie over wat een ISO 14001 zorgsysteem uw bedrijf kan bijbrengen.*

De deelnemende bedrijven waren van oordeel dat een milieuzorgsysteem volgende zaken kon realiseren of bestendigen :

- Wettelijke conformiteit waardoor betere relaties met de overheid en minder kans voor boetes,
- Permanente bijsturing op milieuvlak door integratie van het beheerssysteem in de bedrijfsvoering,
- Vermijden en beheersen van milieurisico's, hetgeen de continuïteit van de activiteiten ten goede komt,
- Vermindering van kosten voor afval waaruit ook besparingen op grondstoffen en verbruiksgoederen voortvloeien,
- Betere milieuprestaties door :
  - Een betere organisatie op milieuvlak (taken, verantwoordelijkheden),
  - Een betere administratieve opvolging van milieuaangelegenheden,
  - Sensibilisatie van de medewerkers
  - Milieuvriendelijk imago 'leadership' op zijn marktdomein

6. Besluit

Ruim 3 jaar na de publicatie van de ISO 14001 norm in september 1996, behaalden meer dan 125 Belgische bedrijven een ISO 14001 certificaat. Men kan hierbij niet spreken van een overweldigend succes, doch er is een snelle aangroei. Dit cijfer houdt geen rekening met bedrijven die ISO 14001 voor zichzelf invoerden en geen behoefte hadden om zich te laten certificeren.

Bij dit cijfer moet men zich realiseren dat er, in tegenstelling tot andere beheerssystemen zoals ISO 900x en VCA, nog geen sterke druk vanuit de markt bestaat. In bepaalde sectoren wordt de klant wantrouwig indien men niet ISO 900x gecertificeerd is, en in sommige wordt men zelfs niet meer als leverancier of dienstverlener aanvaard indien men geen ISO 900x of VCA certificaat kan voorleggen.

De meeste bedrijven die ISO 14001 invoerden hebben zulks uit eigen initiatief gedaan. Dit aantal zou allicht veel hoger zijn indien de overheid bepaalde incentives zou verlenen aan bedrijven die over een ISO 14001 conform milieuzorgsysteem beschikken.

Zo zou de overheid hun toezicht op bedrijven met een conform milieuzorgsysteem op een meer auditmatige dan politionele manier kunnen uitoefenen. Met een dergelijke benadering boet de overheid niets in aan haar bevoegdheid doch de controles zouden efficiënter en bedrijfsvriendelijker verlopen hetgeen de relatie bedrijf-overheid alleszins ten goede zou komen. Verder zou men een aantal administratieve verplichtingen, onder andere bij hervergunningen, kunnen verminderen daar deze informatie zondermeer in het kader van het milieuzorgsysteem beschikbaar is en kan geconsulteerd worden.

De bedrijfswereld zou zich evenwel formeel moeten verzetten tegen mogelijke initiatieven van de overheid om een milieuzorgsysteem verplicht te stellen. De huidige kracht van een milieuzorgsysteem ligt juist bij de persoonlijke motivatie van de directie. De praktijk leert ons dat wanneer iets verplicht wordt gesteld, deze persoonlijke motivatie wegvalt en men zal trachten zo snel en goedkoop mogelijk dit conformiteitsattest te bekomen. Wel zou men de denkpiste kunnen aanvaarden dat de overheid als ultiem red-

middel vóór het intrekken van de milieuvergunning het invoeren van een milieuzorgsysteem zou kunnen opleggen aan bedrijven die herhaaldelijk de milieuvoorwaarden overtreden en als dusdanig blijken zich op milieuvlak niet te kunnen organiseren.

Een milieuzorgsysteem conform ISO 14001 moet in eerste instantie gezien worden als een instrument voor risicobeheer dat men invoert voor zelfbehoud, namelijk voorkomen dat milieu-aangelegenheden een bedreiging vormen voor de organisatie en zo de continuïteit van de activiteiten in het gedrang brengen. Zowel aandeelhouders, directie als werknemers hebben hier baat bij. De milieubeweging daarentegen wenst te vermijden dat de industriële activiteit een gevaar vormt voor het milieu, een totaal ander uitgangspunt. Niettemin zouden beide partijen zich moeten kunnen verzoenen met ISO 14001 als instrument dat beide risico's minimaliseert.

Wenst men een succesvol pro-actief beleid naar de omgeving te voeren, dan is het evident dat men op het vlak van externe communicatie verder moet gaan dan de minimale eisen voorzien in de norm.

EMAS en ISO 14001 zijn geenszins concurrenten Een van de redenen waarom zulks als dusdanig overkwam is de ongelukkige keuze van de titel van EMAS, namelijk "...communautair milieubeheer- en milieuauditsysteem". EMAS is in feite een systeem voor de continue verbetering van de milieuprestaties, het gebruikte milieubeheer en -auditsysteem zijn louter instrumenten om dit doel te bereiken. ISO 14001 daarentegen stelt tot doel een efficiënt milieuzorgsysteem te implementeren met audits als intern controlesysteem. De verplichte continue verbetering die men moet bekomen is geen doel op zichzelf maar een logisch gevolg of uitvloeisel van het rigoureuze toepassen van het milieuzorgsysteem. Met het nieuwe voorstel van EMAS wordt dit fundamentele verschil in optiek niet weggewerkt maar nog geaccentueerd.

Op het vlak van wettelijke conformiteit zitten EMAS en ISO14001 op dezelfde golf-lengte : een bedrijf moet kunnen aantonen dat het in normale omstandigheden aan de wettelijke eisen kan voldoen (capability to comply) en dat het alles in het werk stelt om hier permanent aan te voldoen. Hoe de certificatie-auditor en milieuverificateur uiteindelijk met afwijkingen zal omgaan kan verschillen. Een auditor kan voor bepaalde minder vitale afwijkingen genoeg nemen met het opstellen van een niet-overeenkomstigheidsfiche waarbij met het bedrijf een termijn wordt overeengekomen binnen dewelke dit probleem moet opgelost zijn. Een milieuverificateur moet rekening houden met de mogelijkheid dat de overheid de registratie omwille van een niet-overeenkomstigheid kan wraken of laten schappen.

De meeste deelnemende bedrijven die in het kader van het huidige project een ISO 14001 conform milieuzorgsysteem hebben ingevoerd en meestal ook hun certificaat hebben behaald zijn zeer tevreden over hun beslissing, hoewel hun dit veel meer inspanning heeft gekost dan zij aanvankelijk hadden gedacht. De meeste bedrijven hadden een gecertificeerd kwaliteitssysteem en het was vanuit deze basis dat een al dan niet geïntegreerd milieuzorgsysteem werd uitgebouwd. Bij kwaliteitszorg betreft het louter interne specificaties en volstaat een grondige kennis van het productieproces en een goed inzicht in de eisen van de norm.

Bij milieuzorg komen de meeste specificaties uit de milieuwetgeving die zeer omvangrijk en weinig transparant is. Bovendien vergt een beoordeling van de significantie van de milieu-impacten een milieukennis en -visie die niet in alle bedrijven aanwezig is. De meeste bedrijven hebben dan ook voor de aanvankelijke milieuanalyse, de beoordeling van de impacten, de inventaris van de wettelijke eisen en de beoordeling van de wettelijke conformiteit, een beroep gedaan of moeten doen op externe consultants.

Vastgesteld werd dat onder consultants en certificeringsorganismen nog wat meningsverschillen bestaan over de exacte interpretatie van vage rubrieken van de norm. Het is dus alleszins wenselijk om op dit vlak tot een zekere eensgezindheid te komen, door b.v. in navolging van Nederland een commissie van deskundigen op te richten. Een uniforme interpretatie of toepassing van de norm is overigens een fundamentele noodzaak om de overheid te motiveren om bepaalde incentives te verlenen.

De voornaamste verwachtingen van de deelnemende bedrijven zijn in volgorde :

- beter imago
- intern risk management
- besparingen,
- marketing – vertrouwen van klanten
- betere relaties met omwonenden – minder oppositie bij uitbreiding

7. Referenties

Het huidig technisch rapport geeft een overzicht hoe de ISO 14001, ISO 14010, ISO 14011, ISO 14012, ISO 14031 en ISO 14032 normen zijn tot stand gekomen, hoe bepaald vage clausules van ISO 14001 dienen geïnterpreteerd te worden en de relatie van deze norm tot ISO 9001 en EMAS.

De relevante referenties voor dit rapport zijn dan de overeenkomstige normen evenals alle oorspronkelijke documenten van de werkgroepen, subcomité's en TC 207 vergaderingen. Verder vermelden we de EMAS verordening en de documenten van CEN/PC7, werkgroep "EMAS", en de verslagen van het BELCERT subcomité "milieuverificateurs".

Tot slot vermelden we de persoonlijke mededelingen van de deelnemende bedrijven, tijdens individuele of groepsbesprekingen en de werkdocumenten die in deze context werden opgesteld over b.v. de concordantie tussen ISO 9001 en ISO 14001, het uitvoeren van een initiële milieu-analyse etc...

In het huidig rapport werden geen passages ontleend aan boeken of artikels beschikbaar in het publiek domein.

8. Niet technische samenvatting

Het huidig onderzoeksproject kadert in het "Wetenschappelijk Onderzoeksprogramma voor de Normalisatie" dat op de Ministerraad van 17 december 1993 werd goedgekeurd.

Het ingediende onderzoeksproject "De ISO/DIS 14001 als dereguleringsinstrument, initiator voor duurzame ontwikkeling en basis voor EMAS" omvatte zowel een actieve participatie aan de ontwikkeling van normen met socio-economisch belang, de toepassing van deze normen uittesten via pilootbedrijven en de verdere promotie van deze normen aan een ruimer publiek.

Milieuzorg wordt de laatste jaren hoe langer hoe meer aanvaard als gestructureerd preventiemiddel om de milieu-effecten van een bedrijf of, in een ruimere context, van een organisatie, binnen aanvaardbare grenzen te brengen en te houden. Bovendien creëert een milieuzorgsysteem een organisatorisch kader waarbinnen milieudoelstellingen gedefinieerd en gerealiseerd kunnen worden. Door een continue verbetering van de milieuprestaties kan uiteindelijk het ideaalbeeld van een duurzame industriële maatschappij benaderd worden.

Nadat door een aantal landen reeds initiatieven op nationaal vlak waren genomen, werd door de "International Organization for Standardization" (ISO) een Technisch Comité (TC 207) opgericht voor het uitwerken van internationale normen inzake milieuzorg.

Deze normen van de reeks ISO 14000 hebben betrekking op diverse milieuzorginstrumenten :

- eisen voor een certificeerbaar milieuzorgsysteem (ISO 14001, analoog aan ISO 9001), en algemene richtlijnen voor milieuzorgsystemen (ISO 14004),
- richtlijnen voor het uitvoeren van milieu-audits (ISO 14010 en 14011) en voor de qualificatie van milieu-auditors,
- richtlijnen voor het gebruik van milieulabels (reeks ISO 1402x),
- richtlijnen en voorbeelden voor de beoordeling van milieuprestaties (ISO 14031 en 14032),
- richtlijnen voor het uitvoeren van levenscyclusanalyse (reeks ISO 1404x),
- terminologie voor bovenstaande normen (ISO 14050)

Na de normen voor kwaliteitszorg waagt ISO zich met de normen voor milieuzorg voor de tweede maal op het organisatorisch terrein. Vrijwel alle andere normen uitgebracht door ISO beogen inderdaad een internationale harmonisatie op technisch vlak.

De normen inzake milieuzorg, en ISO 14001 in het bijzonder, werden een gelijkaardig, zoniet groter succes voorspeld als de normen inzake kwaliteitszorg.

Een leverancier of organisatie zet een kwaliteitssysteem op om zichzelf te verzekeren en het cliënteel te overtuigen dat men georganiseerd is om producten of diensten te leveren die conform zijn met de (contractueel) overeengekomen specificaties. Bij milieuzorgsystemen zijn de mogelijke doelgroepen diverser. In eerste instantie zal een organisatie zichzelf willen gerust stellen dat men georganiseerd om zijn activiteiten uit te voeren conform met de wettelijke en zich op dit vlak nog te verbeteren. Ook essentiële dienstverleners zoals het bank- en verzekeringswezen beginnen oog te hebben voor het milieurisico van hun klanten.

Een professionele en preventieve aanpak van milieu-aspecten en een positief milieu-imago dragen alleszins bij tot een betere relatie met de toezichhoudenden overheid en met de burens.

Ondanks de verwachte brede maatschappelijke impact van milieuzorg, werd in België zeer weinig bereidheid gevonden om aan de internationale normalisatie activiteiten terzake deel te nemen. In vele Europese landen zoals Engeland, Nederland, Duitsland, Frankrijk, Spanje en de Skandinavische landen werd voor elk subcomité van TC 207 een multidisciplinair schaduwcomité opgericht met vertegenwoordigers van de industrie, de overheid, de milieubeweging en de plaatselijke normalisatie instelling dat een nationaal standpunt formuleerde. De enige West-Europese landen die weinig of niet deelnamen waren Portugal en Griekenland. De normalisatie activiteiten op het vlak van milieuzorg en –auditing konden ook rekenen op een ruime participatie vanuit Zuidoost-Azië, landen die ten allen koste wilden vermijden dat milieuzorg een potentiële handelsbarrière zou vormen. Ook nu nog is Japan het land dat het grootste aantal ISO 14001 gecertificeerde bedrijven telt.

Het Wetenschappelijk Onderzoeksprogramma voor de Normalisatie van de Federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele Aangelegenheden (DWTC) - bood ondermeer de mogelijkheid om in de periode 1996-1999 verder aan de activiteiten van ISO TC207 te participeren.

Bij de aanvang van dit project had de ISO 14001, onder druk van de markt, op amper 2 jaar reeds de status van een Draft International Standard (DIS – Voorlopige norm) gekregen, een recordtempo voor ISO gewoontes. Uit de eerste ervaringen ten velde bleek dat vele bedrijven, inzonderheid KMO's heel wat moeite hadden om deze norm goed te implementeren. Vandaar de noodzaak om ook in België een duidelijk inzicht te krijgen in de filosofie van de norm en in de werkelijke bedoeling van een aantal vaag geformuleerde eisen, een inzicht dat alleen kon verworven worden door actief deel te nemen aan de discussies en de redactie van deze norm. Het was de bedoeling deze kennis ook door te geven aan bedrijven die interesse betonen om de norm te implementeren en aan consultants die dergelijke bedrijven wensen te begeleiden.

Het tweede luik van het project bestond uit het uittesten van de norm in een 10-tal pilootbedrijven teneinde een pool van ervaringen op te doen in verband met de implementatie van de norm en deze onderling uit te wisselen. Er werd zoveel mogelijk geselecteerd voor middelgrote tot grote bedrijven die reeds een zekere milieukennis in huis hebben en niet voor de zeer kleine KMO's. Het is de algemene ervaring dat juist de zeer kleine bedrijven het meeste moeite hebben met de implementatie van de norm, niet zozeer omwille van de eisen van de norm maar omwille van een gebrek aan milieukennis binnen het bedrijf zodat men sterk aangewezen is op de hulp van externe consultants. Het was evenwel niet de bedoeling detailadvies te verlenen en de bedrijven individueel te helpen hun milieuzorgsysteem in te voeren. De gelden van de DWTC onderzoeksprogramma's kunnen inderdaad niet aangewend worden om activiteiten te subsidiëren die commercieel aangeboden worden. Wel was het de bedoeling de eisen van de norm concreet toe te lichten, en onderlinge uitwisseling van ervaringen te stimuleren, te animeren en te becommentariëren. Verder werd beoogd om voor bepaalde vage rubrieken van de norm tot een unanieme interpretatie te komen onder de deelnemende bedrijven die geacht worden voldoende impact te hebben om deze boodschap verder uit te dragen.

Zoals de titel van het project specificeert, werd ISO 14001 gezien als :

- een dereguleringsinstrument,
- een initiator voor duurzame ontwikkeling, en
- een basis voor EMAS”

Het invoeren en op peil houden van een efficiënt milieuzorgsysteem vraagt een significante investering van geld- en personeelmiddelen. Het is dan ook evident dat een organisatie die een dergelijke inspanning levert hiervoor ook een return verwacht. Het is zeer zelden dat deze inspanning op korte tijd financieel terugverdiend kan worden, wel mag men op middellange termijn baten verwachten van een efficiëntere organisatie. Anderzijds hoopt men ook op zekere erkenning of positieve discriminatie vanwege de overheid. In Nederland is zulks alleszins het geval via de vergunning op hoofdlijnen. Bedrijven die via een gecertificeerd milieuzorgsysteem kunnen aantonen dat zij in wettelijke conformiteit werken en in staat zijn om zich op milieuvlak te organiseren, kunnen aanspraak maken op een minder prescriptief vergunningssysteem dat het te bereiken doel specificeert en de bedrijven een zekere vrijheid laat hoe zij dit doel concreet gaan bereiken.

In België heeft de overheid, zoals vroeger vermeld, weinig actief geparticipeerd in milieuzorgsystemen zoals ISO 14001 zodat zij nog eerst van hun nut moeten overtuigd worden. Het zou alleszins een eerste stap in de goede richting zijn om de ambtenaren beter vertrouwd te maken met milieuzorgsystemen en bedrijven met een conform zorgsysteem eerder op een auditmatige dan op een politionele manier te controleren. De administratieve formaliteiten bij hervergunning zouden sterk verminderd kunnen worden vermits de bijkomende technische informatie die hiervoor moet ingediend worden, doorgaans binnen het zorgsysteem aanwezig is en kan geauditeerd worden.

Alvorens de overheid hiermee zou kunnen instemmen, zou men moeten streven naar een uniforme interpretatie van de eisen van de norm, zowel onder bedrijven, consultants en certificeringsorganismen. In Nederland worden discussies over eventuele afwijkende interpretaties door een comité van deskundigen beslecht, dit conform de richtlijn over de interpretatie van ISO 14001, uitgevaardigd door TC 207.

Sinds de Rio conferentie blijft men de duurzame maatschappij als ideaal toekomstbeeld voorop stellen. Men moet eerlijk toegeven dat de ISO 14001 norm niet het middel bij uitstek is om een duurzame industriële maatschappij te bewerkstelligen, daarvoor is hij onvoldoende performant. EMAS daarentegen stelt de continue verbetering van de milieuprestaties als hoofddoel voorop, weliswaar begrensd tot de Best Beschikbare Technologie die aktueel in vele gevallen nog geen duurzaamheid garandeert. Bij ISO 14001 is de continue verbetering van de milieuprestaties niet het hoofddoel maar eerder het resultaat van een permanente bijsturing en verbetering van het milieuzorgsysteem. Niettemin is de verplichting om continue verbetering te realiseren een eerste aanzet in de richting van duurzame ontwikkeling, inzonderheid indien men niet met zelfvoldaanheid terugblijkt naar hetgeen reeds realiseerd is maar wel gemotiveerd blijft uitkijken naar hetgeen nog te verwezenlijken valt.

Vanaf de aanvang van dit project heeft men een duidelijk signaal willen geven dat ISO 14001 en EMAS geen concurrenten zijn. Verschillende milieubewegingen hebben onrecht deze beide systemen tegen elkaar uitgespeeld. Een belangrijke reden is dat ISO 14001 weinig eisen oplegt qua externe communicatie zodat milieubewegingen weinig inzicht krijgen in de milieuprestaties gerealiseerd via ISO 14001 hetgeen hen wantrouwig maakt. Anderzijds kan men stellen dat bedrijven die huiverig staan om hun milieuproblematiek in de

openbaarheid te brengen, via ISO 14001 toch over de mogelijkheid beschikken om zich op een internationaal erkende manier te organiseren.

Een tweede verwijt naar ISO 14001 is dat deze norm niet zou eisen dat een organisatie daadwerkelijk conform moet zijn met de wettelijke milieu-eisen, maar genoeg zou nemen met een belofte om zich in regel te stellen. Binnen het kader van het huidig project hebben de deelnemende bedrijven door hun ingesteldheid de Belgische afgevaardigde van het WWF kunnen overtuigen dat zulks op een misvatting berust.

Naar de bedrijven toe werd zeker niet het advies gegeven ISO 14001 boven EMAS te verkiezen, maar eerder EMAS in twee stappen via ISO 14001 te implementeren. De ISO 14001 norm werd dus gezien als een basisinstrument in het kader van een EMAS registraties, een standpunt dat geofficaliseerd in de toekomstige nieuwe versie van de verordening.

Een laatste luik in het onderzoeksprogramma was de promotie van ISO 14001 en milieuzorg in het algemeen. Door het VBO werden reeds twee studienamiddagen aan dit onderwerp gewijd, waarvan de laatste op 17 januari ter afsluiting van het huidig onderzoeksproject. In 1996, 1997 en 1998 verscheen telkens een artikel over het huidig onderzoeksproject in het bijzonder in het maandblad van het VBO. Ook in het kader van het huidig onderzoeksproject werd door Dhr. H.-W. Engel een ludieke vulgariserende brochure opgesteld over de integratie van milieuzorg in het bedrijf, welke in ruime oplage werd verspreid. Het huidig technisch rapport opgesteld door M. Demuyneck, de Belgische afgevaardigde bij ISO TC 207 die actief deelgenomen heeft aan het tot stand komen van de normen voor milieuzorgsystemen en milieu-auditing, rond dit laatste luik af.

Dit technisch rapport vormt zeker geen handleiding om een milieuzorgsysteem in een bedrijf te implementeren. Op dit vlak zijn er reeds verschillende didactische handleidingen op de markt, en ook de hoger vermelde vulgariserende brochure geeft hiervoor reeds tal van suggesties. Het rapport tracht zowel consultants als milieudeskundigen in bedrijven een beter inzicht te verschaffen in de filosofie van de ISO 14001 norm door aan te geven hoe hij tot stand is gekomen, waarom en welke compromissen er werden gesloten, welke de gelijkenissen en verschillpunten er zijn met EMAS en met de norm voor kwaliteitssystemen ISO 9001. Deze laatste norm is op dezelfde principes gebaseerd als ISO 14001 maar is prescriptiever geformuleerd zodat hij extra houvast biedt voor iemand die milieuzorgsysteem wilt invoeren. Verder worden in het rapport een aantal clausules van de norm toegelicht die door gebruikers vaak foutief ingeschat worden, samen met een aantal praktische voorbeelden.

Het rapport wordt afgesloten met de visie van de deelnemende bedrijven over diverse aspecten van de norm en hun praktijkervaring terzake, verkregen aan de hand van een gedetailleerd enquêteformulier.

De wetenschappelijke verantwoordelijkheid over de inhoud van dit eindverslag berust volledig bij de auteurs.
Voor verdere inlichtingen betreffende het Wetenschappelijk ondersteuningsprogramma voor de Normalisatie,
gelieve contact op te nemen met de DWTC-verantwoordelijke van dit programma:

Anna CALDERONE
Tel.: (02) 238 34 40
Fax: (02) 230 59 12
E-mail: cald@belspo.be

DWTC homepage: <http://www.belspo.be>